

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra teologické etiky a spirituální teologie

Vojtěška Hervertová

Ukrajinská pracovní migrace do ČR po roce 1989 a její etické aspekty

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Vojtěch Mašek, Ph.D.

Praha 2017

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 12. 6. 2017

Vojtěška Hervertová

Bibliografická citace

Ukrajinská pracovní migrace do ČR po roce 1989 a její etické aspekty [rukopis]
Diplomová práce / Vojtěška Hervertová; vedoucí práce: Mgr. Vojtěch Mašek, Ph.D. --
Praha, 2017. -- 81 s.

Anotace

Cílem diplomové práce je ze sociálně-etického hlediska reflektovat možné mravní tlaky a strukturální zlo, kterému jsou vystaveni ukrajinští migranti v České republice, se zvláštním zaměřením na oblast pracovního života a pracovních vztahů. Po metodické stránce práce kombinuje obecnou sociálně-etickou reflexi s teologickým přesahem s konkrétním mikro-výzkumem ukrajinských migrantů v ČR vedeným metodou „polo-strukturovaného rozhovoru,“ která dává možnost spojit vzájemnou porovnatelnost údajů různých respondentů se zohledněním jejich individuálních zvláštností, motivace a osobní historie. Diplomová práce se skládá ze čtyř hlavních kapitol: úvodní kapitola se zabývá vlastní deskriptivní diagnózou etické situace současných ukrajinských pracovních migrantů v ČR a různými paradoxy spojenými s jejich právním statutem a pracovními podmínkami (zejména s problematikou tzv. klientského systému), druhá kapitola se pokouší o systematické vymezení teologicko-etického pojmu hřích struktur (nebo také sociální a strukturální zlo) v katolické sociálně-etické tradici, třetí kapitola objasňuje spojitost mezi otázkou "hříchu struktur" a etikou migrace, čtvrtá kapitola zkoumá realistické možnosti etického vyrovnání ukrajinských migrantů se strukturálními tlaky a nespravedlivými postupy v pracovní oblasti, a zabývá se také posouzením míry jejich spoluodpovědnosti.

Klíčová slova

Ukrajinci, pracovní migrace, klientský systém, sociální tlaky, hřích struktur

Abstract

„Ukrainian labour migration into Czech Republic after 1989 and its ethical aspects“

The diploma thesis is concerned with selected ethical dilemmas of Ukrainian migrant-workers in the Czech Republic, especially with the analysis of typical “moral pressures” and “structural evil” which these Ukrainian migrants have to face and the conditions of coping with them ethically and successfully. The first chapter investigates the present-day situation of Ukrainian migrant-workers in the Czech republic, particular moral problems associated with the so-called „client system.“ The second chapter gives a systematic outline of the concept of „structural sin“ in Catholic social tradition and the third chapter applies it in the context of migrant workers. The fourth and final chapter tests the scope of migrants' moral responsibility for their working conditions and explores their opportunities and limits to cope with them with human dignity and realism.

Keywords

Ukrainian labour migration, ethics, social sin

Počet znaků (včetně mezer): 163 381

Poděkování

Chtěla bych poděkovat svému vedoucímu diplomové práce panu Mgr. Vojtěchu Maškovi, Ph.D. za odborné vedení a cenné rady při zpracování této práce. Dále děkuji všem přátelům, kteří mě podporovali v průběhu psaní této práce. V neposlední řadě děkuji všem ukrajinským migrantům za poskytnutí rozhovorů a za jejich otevřenost.

Obsah

Úvod.....	7
1. Pracovní migranti z Ukrajiny v České republice po roce 1989	15
1.1. Podmínky vstupu a pobytu cizinců na území ČR – souhrn imigrační politiky státu po roce 1989 se zaměřením na občany Ukrajiny.....	18
1.2. Podmínky zaměstnávání cizinců z tzv. třetích zemí se zaměřením na občany Ukrajiny.....	28
1.3. Otázka sociálního pojištění pro občany Ukrajiny	42
1.4 Otázka zdravotního pojištění a zdravotní péče poskytovaná pro občany Ukrajiny	45
1.5 Etické výzvy spojené s bydlením	48
1.6 Vliv pracovní migrace na rodinnou situaci a plány do budoucna	49
1.7 Vliv migrace na praktikování a prožívání osobní víry	52
1.8 Tzv. brain drain – mezinárodní migrace profesionálů	54
2. Otázka tzv. strukturálního hříchu.....	56
3. Strukturální hřích a ukrajinská pracovní imigrace do ČR	62
4. Možnosti ukrajinských migrantů bránit se sociálním tlakům a strukturám zla spojených s ekonomickým působením na území ČR.....	71
Závěr	76
Seznam použitých zkratk	80
Seznam literatury	81
Přílohy.....	88
Příloha č. 1: Základní charakteristiky členů jednotky zjišťování.....	88
Příloha č. 2 - Vodítka pro rozhovor s pracovními migranty z Ukrajiny .	90
Příloha č. 3 – Přehled zkoumání jevu migrace z pohledu vybraných vědeckých disciplín.....	93

Úvod

Společenský jev, jehož etické aspekty se v této práci pokusím analyzovat, je starý jako lidstvo samo, ale v posledních letech získal i v českém kontextu mimořádnou naléhavost. Migrace osob dobrovolně nebo nuceně opouštějících zemi svého původu a usilujících o lepší život má celou řadu příčin.

Z výsledků řady průzkumů veřejného mínění, z článků v médiích i z ohlasů na sociálních sítích žel převažují negativní hlasy proti imigraci obecně, cizinci jsou názíráni často jako ohrožení blahobytu domácího obyvatelstva, jeho bezpečnosti či soudržnosti. Ačkoliv jsou tyto názory a pocity spojeny se strachem z neznámého, s oprávněnou starostí o sebe a sobě blízké a jsou lidsky zcela pochopitelné, mohou s sebou nést také riziko určité ztráty obezřetnosti vůči komplexitě jevů stojících v pozadí migračních událostí, ke zkratkovitému přejímání různých ideologií a šířených dezinformací, které se nám k výkladu příčin a dopadů migrace nabízejí.

V této práci se ovšem nebudu blíže zabývat proti-imigračními náladami v české společnosti, nýbrž se **pokusím téma ukrajinské pracovní migrace do ČR po roce 1989 rozebrat ze sociálně-etické perspektivy**, jelikož se spojení těchto dvou témat v českém prostředí (mám na mysli odborné texty) nevyskytuje hojně, vyjma Centra pro aplikovanou etiku KTF UK.¹

Jak již psali mí předchůdci ve studiu², jev migrace se dá zkoumat z mnoha možných úhlů pohledu jednotlivých vědních disciplín. Pro přehlednost se v příloze č. 3 této práce nacházejí stručná východiska vybraných vědních disciplín, včetně výzkumných otázek a vzorových hypotéz.

¹ V Centru pro aplikovanou etiku KTF UK se tématu systematicky věnují doc. RNDr. ThLic. Karel Sládek, Ph.D., např. díla: SLÁDEK, Karel a kol. *Řeckokatolická církev v českých zemích*. Červený Kostelec: 2014; SLÁDEK, Karel. *Ruská diaspora v České republice. Sociální, politická a religiozní variabilita ruské migrace*. Červený Kostelec: 2010. SLÁDEK, Karel. *Mystická teologie východoslovanských křesťanů*. Červený Kostelec: 2010.; SLÁDEK, Karel. *Křesťanství a islám v liberálním státu Výzvy tradice a současnosti*. Červený Kostelec: 2012. A další.

ThLic. Petr Štica, ThD. - např. díla: ŠTICA, Petr. *Etika a migrace: vybrané otázky současné imigrace a imigrační politiky*. Ostrava: Moravapress, 2014. 104 s., ŠTICA, Petr. *Migrace a státní suverenita: oprávnění a hranice přistěhovalecké politiky z pohledu křesťanské sociální etiky*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010. 321 s. ; ŠTICA, Petr. *Cizinec v tvých branách: biblické podněty pro etickou reflexi migrace*. Praha: Karolinum, 2010, 120 s.

a Mgr. Eva Pavlíková, PhD. – např. dílo: PAVLÍKOVÁ, Eva, SLÁDEK, Karel a kol. *Sociální situace a religiozita ukrajinských migrantů v ČR*. Nakl. Pavel Mervart: Červený Kostelec, 2009.

² Viz např. Integrální přijetí/přijímání cizinců [rukopis]: Etický rozměr integrace ukrajinských přistěhovalců v České republice – mikrostudie: diplomová práce / Iveta Somerová; vedoucí práce: Mgr. Vojtěch Mašek, Ph.D. -- Praha, 2015. -- 69 s.

Jelikož migrace osob za prací do ciziny je průřezové téma, žádná z věd nemůže samostatně a plně postihnout složitost žité zkušenosti konkrétních pracovních migrantů, často nezachycuje drama životního příběhu, nedefinuje možnosti „dobrého života“ ani složitost zla či možnosti „legitimního“ vzepření se proti němu. Ve své práci se opřu o sociologické či sociálně-geografické studie a právní rozborů z důvodu popisu společenského kontextu migrace z Ukrajiny pro účely objasnění z mého pohledu konkrétně reprezentovaných hříchů struktur (kterými se zabývám hned v několika kapitolách této práce). Pro zarámování migrační reality, v níž se přichází z Ukrajiny nacházejí, uvádím taktéž kromě úsporných statistických dat o imigraci do ČR i podmínky, za kterých se aktuálně odehrává vztah mezi zaměstnaným migrantem z Ukrajiny a zaměstnavatelem/klientem či institucemi v naší zemi, konkrétně ve městě Praze, kde byl realizován i můj **mikro-výzkum** v letech 2016 - 2017.

V úvahu беру metodicky ne zcela uchopitelnou stránku výpovědí informátorů mého mikro-výzkumu, jejich jedinečnost a tajemství, které přesahuje možnosti jazykové výpovědi a strukturovaného sdělení, ale přesto může zásadně ovlivňovat celkový obraz, ladění a vědomí migrantů o tom, co pro ně migrace znamená a jaký je její smysl.

Ve své práci se zaměřím na otázku ukrajinské migrace v kontextu lidské práce z důvodu toho, že občané Ukrajiny tvoří na území ČR největší skupinu obyvatelstva z tzv. třetích zemí a přicházejí k nám za prací s cílem zlepšit životní úroveň svou i vlastní rodiny. S řadou z nich jsem se potkala při své práci i díky studiu.³ Ukrajinskou pracovní migraci zkoumám převážně v kontextu České republiky, jež může být považována za tranzitní i cílovou zemi pro ukrajinskou pracovní migraci po roce 1989, potažmo situací v Praze. Výzkum má za cíl podpořit moji obecnou myšlenkovou reflexi tématu.⁴

Hlavní výzkumná otázka mé práce zní: **„Jakým sociálním tlakům a strukturálnímu zlu musejí čelit migranti z Ukrajiny v České republice v oblasti pracovních vztahů, a do jaké míry se jim mohou vzepřít?“** S touto otázkou souvisí řada dílčích otázek, jak analytických, tak praktických, jež jsou uvedeny dále v textu. Pokusím se na tyto otázky odpovědět prostřednictvím diplomové práce pomocí teoretických poznatků, vlastních úvah a postřehů z praxe a z rozhovorů s informátory.

³ O dalších motivacích pro výběr tématu píšu dále v úvodu.

⁴ Tím nechci opomenout či upozadit důležitost tzv. rozvojové problematiky, ovšem to by vydalo svým rozsahem na samostatnou práci a můj mikro-výzkum by musel být realizován přímo na Ukrajině a zahrnovat další ekteřy.

, S ohledem na obor mého studia se zaměřím na **sociálně-etický přístup k otázce migrace**, jenž vychází z katolického sociálního učení církve. Sociálně-etický přístup se liší od ostatních přístupů možným teologickým přesahem. Nepřehlídí nábožensko-kulturní kontext samotných migrantů jako lidských osob, jejichž nábožensko-kulturní identita se v novém prostředí různým způsobem nově uchopuje a přetváří.

Zajímá mě vztah mezi lidskou svobodou a strukturami, jejichž jsme součástí v každodenním životě. Kladu si přitom otázku: *Jakou míru odpovědnosti mají sami migranti, a jakou přijímající společnost?* Pokouším se o sociálně etický výklad pracovní, a přesto zároveň obecně lidské stránky života migrantů, na druhé straně je mým cílem mravní dilemata ukázat v konkrétním historicko-situačním kontextu ukrajinské migrace v České republice, se zvláštním zaměřením na **meze mravního rozhodování a odpovědnosti** ukrajinských migrantů v jejich pracovních vztazích.

Klíčovým přístupem, který volím, je **sociálně etická reflexe** tématu ukrajinské pracovní migrace.

Další rovinnou mého zkoumání, na níž se spojují filosoficko-etická obecnost a kontextuální konkrétnost je hledání souvislosti mezi analýzou mravních dilemat spojených s migrací a **teologickou problematikou tzv. hříchu struktur**, pojmu, který se relativně v nedávné době ustálil v diskusích katolických teologů a má slibné přesahy i do interdisciplinárních debat o celé řadě problematických etických fenoménů „globálně“ propojeného světa naší současnosti.

Myšlenková linie mé etické práce by se dala shrnout do tří slov: **vidět-posoudit-jednat**.⁵ Domnívám se, že byt' se jedná o původně pastorační postup, lze jej v upravené formě aplikovat též na zkoumání každodennosti života ukrajinských pracovních migrantů.⁶

Diplomová práce se ve své první kapitole zabývá životními podmínkami občanů Ukrajiny pobývajících v České republice, s jejich postavením na pracovním trhu z pohledu sociálně- etického, včetně shrnutí imigrační politiky státu a sporných otázek jako je nelegální migrace, vykořisťování migrantů v postavení zaměstnance či vykonávajícího jiné ekonomické aktivity – tzv. klientský systém, a další témata související s každodenním životem migrantů.

⁵ Metoda vznikla při práci s kroužky dělnické a rolnické mládeže, které založil Josef Cardijn (1882-1967), a kterou později převzalo Magisterium – zejména se nachází v encyklice Jana XXIII. Mater et magistra (čl. 236) a je také metodou konstituce Gaudium et spes. Srov. OPATRŇY, Michal. *Přehled metod pastorační práce*. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích Teologická fakulta Katedra praktické teologie. České Budějovice, 2009, s. 5-7.

⁶ Vysvětlím dále v textu.

Druhou kapitolou otevírá téma strukturálního, potažmo sociálního hříchu, jež vychází z katolického sociálního učení církve a doplňuji ho vybranými definicemi sociálního hříchu zastánců teologie osvobození. Katolický pojem tzv. strukturálního hříchu poukazuje právě k souvislostem mezi osobní mravní odpovědností a nespravedlností ekonomických, společenských nebo politických struktur. Nejprve uvedu definici kritérií spravedlnosti (hledisko společenské) a poté popíšu nespravedlnost struktur z hlediska lidských práv jedince. *Do jaké míry lze o všech hlavních strukturálních překážkách, s nimiž musí ukrajinská imigrace počítat, hovořit jako o "hříchu struktur," a do jaké míry jde o kulturní, ekonomický, institucionálně-politický problém?*

Třetí kapitola pojednává o vztahu mezi pojmem strukturální hřích a problematikou imigrace se zaměřením na ukrajinskou pracovní migraci do ČR. Pokusím se v ní dát odpovědi na podotázky hlavní výzkumné otázky, např. *Jaký je vztah mezi strukturami zla spojenými s imigrací a osobní odpovědností imigrantů samotných?* V jakém smyslu a proč lze hovořit o mnou popsáných negativních jevech spojených s ukrajinskou pracovní migrací v ČR jako o „strukturálním hříchu“? V čem je přínos tohoto pojetí a v čem jsou jeho meze? Je možné všechny formy **strukturální „tísňe“**, které je staví před obtížné starosti v pracovní oblasti označit automaticky za hřích, zvláště za hřích struktur nebo je třeba zde zavést nějaká pojmová rozlišení? Do jaké míry a v jakých konkrétních podobách se v případě ukrajinské pracovní migrace v ČR proplétá odpovědnost nositelů odlidštěných struktur a osobní odpovědnost samotných ukrajinských pracovníků a jejich rodin?

Ve čtvrté kapitole se zamýšlím nad možnostmi ukrajinských migrantů legitimně se bránit sociálním tlakům a strukturám zla spojeným s jejich ekonomickým působením na území ČR.

Vlastní závěr práce je příležitostí si znovu položit výchozí a hlavní otázku a zároveň pokusem o odpovědi na palčivé otázky, které si kladu: *Jaké jsou realistické možnosti a zásadní překážky přijetí migrantů v cílových společnostech nebo alespoň určitého společenského kompromisu nastolujícího mezi původními a nově příchozími obyvateli určitou bázi přijatelného soužití? Jak k posílení šance na tento kompromis mohou přispět sami migranti a obyvatelé přijímajících zemí, ekonomičtí aktéři, občanská a církevní sdružení, státní nebo jiné instituce?*

Ukrajina je stále mnoha lidmi považována za jednu z nejchudších zemí Evropy. Zemi sužuje obrovská míra nezaměstnanosti. Pokud již člověk pracuje, tak se většinou dočká nepravidelně vyplácené nízké mzdy a posléze ani výše starobního důchodu neodpovídá pokrytí základních životních potřeb. Především mladí lidé a lidé v produktivním věku tak řeší tuto situaci odchodem ze země a pracovní migrací zejména na západ a jih. Dochází tak k výraznému odlivu obyvatelstva, což dále prohlubuje stávající ekonomickou stagnaci. Během posledních deseti let se ukrajinská populace zmenšila o několik miliónů. Odborníci považují demografickou situaci na Ukrajině za velice vážnou. Tuto práci navíc píšu v době, kdy na východě Ukrajiny neutichají válečné boje, což je příčinou vnitřního přesídlování a další emigrace, nejen za prací, za hranice Ukrajiny.

Sny a očekávání mnoha ukrajinských pracovních migrantů na zlepšení kvality života prostřednictvím migrace do zahraničí ovšem mohou vzít za své kvůli složité migrační, pracovní a společenské realitě v cílových zemích.

„Komunita ukrajinských migrantů v České republice patří k těm, které zde z několika různých důvodů nemají právě nejlehčí život. Důvody jsou velmi různorodé a jejich odstranění – kvůli setrvačnosti - bude zřejmě trvat dlouho. Jedním z důvodů je jazyková podobnost s Rusy, kteří nejsou především starší generací z historických důvodů oblíbeni. Druhým důvodem je také to, že většina Čechů stále nedělá mezi post-sovětskými národy rozdíl a vnímá je jako „sověty.“ Podstatně novějším důvodem, proč Ukrajinci nejsou v České republice jako migrantská skupina příliš respektováni, je neodborná práce ve špatně placených dělnických profesích, která je považována za typickou pro ukrajinské migranty a jež je ve struktuře společnosti řadí mezi nižší vrstvy. Navíc se předpokládá, že jde o migranty, kteří budou vykonávat práci, o niž by jiní pracovníci neměli zájem, a zároveň že tuto práci nebo jakoukoli jinou budou dělat za podstatně nižší mzdu.“⁷ To jsou ovšem mylné představy domácího obyvatelstva, které vyplývají ze zjednodušování, z neznalosti vzdělanostní a profesní struktury ukrajinské pracovní migrace a z mnohých předsudků.

⁷ Cit. TRLIFAJOVÁ, Lucie., CIESLAROVÁ, Veronika Kapitola 4: „*Situace ukrajinských rodin v ČR a role rodiny v migraci*“. s. 67-81. In: PAVLÍKOVÁ, Eva., SLÁDEK, Karel. a kol.: *Sociální situace a religiozita Ukrajinských migrantů v ČR*. Nakl. Pavel Mervart: Červený Kostelec, 2009.

Výběr námětu pro diplomovou práci je logickým vyústěním mých studijních, pracovních i vztahových zkušeností s lidmi, kteří do Česka přicházejí z Ukrajiny za prací.

Na začátku mého profesního života (kolem roku 2003) jsem poskytovala konzultace k integraci cizinců v Mezinárodní organizaci pro migraci (setkání s cizinci v režimu cizineckého i azylového zákona), pak jsem pracovala v Charitě Česká republika (dříve Sdružení Česká katolická charita), kde mi pozice koordinátorky práce s cizinci a uprchlíky umožnila získat řadu poznatků a být blíže praxi. V rámci svého zaměstnání jsem byla jedna ze dvou klíčových koordinátorek pilotního tzv. „Asistenčního systému zaměstnávání občanů Ukrajiny v ČR realizovaného za podpory MPSV ČR a MV ČR“, který vznikl propojením aktivit projektu MV ČR a veřejné zakázky MPSV ČR v letech 2007 – 2008. Díky němu bylo možné poskytnout všechny nezbytné informace o migrační realitě části potenciálních migrantů z Ukrajiny, zabezpečit provoz českých asistenčních center (Praha, Brno, Plzeň, Litoměřice a Hradec Králové při archi/diecézních charitách), která poskytovala poradenství o možnostech legálního zaměstnání pro ukrajinské migranty v ČR, přispěla ke zvýšení informovanosti o rizicích spojených s nelegálním zaměstnáváním mezi českými zaměstnavateli i občany Ukrajiny směřujícími či již pobývajícími na území ČR a rovněž poskytovala asistenci potenciálním pracovním migrantům v kontaktu s potenciálními zaměstnavateli, zastupitelským úřadem ČR a dalšími subjekty při výjezdu za prací do ČR tak, aby byly omezeny případy zneužití těchto osob subjekty stojícími mimo zákonný rámec. Veřejná zakázka financovaná ze strany MPSV ČR přímo navazovala svými aktivitami na projekt zahraniční rozvojové spolupráce financovaný MV ČR s názvem: „Prevence zneužívání pracovních sil na evropském trhu práce se zaměřením na ČR“ s cílem poskytovat asistenční a poradenskou službu při zprostředkování pracovních míst pro potenciální migranty v rámci třech konzultačních center na Ukrajině (Užhorod, Lvov a Charkov). Z přímé realizace tohoto pilotního „Systému“ mi vyvstala řada etických otázek spojených se zaměstnáváním občanů Ukrajiny na území ČR, díky pravidelné analýze dat z terénu, častým výjezdům na Ukrajinu a budováním celého Systému, rozhovorům s potenciálními migranty již na Ukrajině a monitoringu jejich situace po příjezdu do ČR.

Co se týče mého studia, již od vypracovávání absolventské práce na Evangelické akademii – Vyšší odborné škole sociálně právní, jsem se o Ukrajince zajímala jako o národnostní menšinu žijící v ČR, tak jako o nově příchozí z Ukrajiny v režimu

azylového⁸ i cizineckého zákona. Podařilo se mi náhodně oslovit několik občanů Ukrajiny prostřednictvím jejich církve v Praze a získat několik interview. V další životní etapě jsem začala studovat Evangelickou teologickou fakultu, obor Sociální a pastorační práce. Moje bakalářská práce byla zaměřená na faktory ovlivňující migraci z Ukrajiny na český trh práce, kdy se mi podařilo uskutečnit řadu hloubkových rozhovorů s lidmi, které jsem v životě potkala díky své kamarádce – kolegyni z práce – Maryně a dalším kontaktům získaným kvůli mému vedlejšímu přivýdělků při práci a studiu, v oboru gastronomie. V úvodu se bakalářská práce hodně věnovala všeobecně známým, starším i novějším, teoriím o migraci, poté detailně popisovala situaci na trhu práce, zejména z pohledu vnějších faktorů ovlivňujících působení cizinců na trhu práce v Praze, základním informacím o tzv. „klientském systému,“ výsledkům mikro- výzkumu, to vše ze sociologického a antropologického hlediska.

Jednou z motivací pro další pokračování ve studiu, tentokrát na Katolické teologické fakultě, byla existence Centra pro migrační studia (dnes Centrum pro aplikovanou etiku), jež mi dalo možnost věnovat se tématu i v rámci oboru Aplikovaná etika. Nyní se rozevírá prostor pro etické hodnocení migrační reality, do níž migranti z Ukrajiny vstupují, a již jsou částečně utvářeni, nikoliv ovšem v pasivní roli, ale jako aktivní „hráči“ působící na pražském trhu práce.

Teoretické a metodologické zarámování mé práce

Jedním z přístupů mé práce je charakterizováno souborem slov *vidět-posoudit-jednat*. Pro jeho základní, nikoliv vyčerpávající, popis použiji skriptu Michala Opatrného, jenž uvedl následující⁹:

V kroku **vidět** jde o pokus o nepředpojaté, bezpředsudečné a přesné vnímání životních skutečností. Nejde o to spolehnout se na vlastní či cizí teorie o skutečnosti, ale o vytvoření vlastního obrazu o životní skutečnosti. Tento obraz by však neměl být pouhým poznáním skutečnosti, ale příkloněním se k lidskému životu – i s jeho nedostatky a jeho zranitelností.

Druhý krok **posoudit** cílí na porozumění, reflexi, srovnání a výklad získaných poznatků a zkušeností. Zkoumaná situace je porovnávána s jinými situacemi, se zkušenostmi, s teoretickými poznatky, atp. V tomto kroku je velmi důležitý společný

⁸ Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

⁹ Srov. OPATRŇÝ, Michal. *Přehled metod pastorační práce*. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta, Katedra praktické teologie: České Budějovice, 2009, s. 5-6.

rozhovor. Jde zejména o hledání příčin pošlapání lidské důstojnosti a také k hledání možností, jak to změnit.

Ve třetím kroku **jednat** se projevuje cílová perspektiva metody: nejde o jen o poznání a vhléd do životní skutečnosti, ale především o její změnu, o změnu každodenního života a společenských struktur. Tato změna se děje konkrétním jednáním, jehož horizontem je Bohem daná důstojnost člověka.¹⁰

¹⁰ Později tato metoda našla odezvu zejména v Latinské Americe, kde se uchytila v praxi teologie osvobození. Odtud byla transportována zpět do Evropy v podobě tzv. Sozialpastoral, kterou popisuje a systematizuje Hermann Steinkamp.

1. Pracovní migranti z Ukrajiny v České republice po roce 1989

Současná ukrajinská pracovní migrace do ČR se dá z hlediska migračně teoretického dle mého názoru nejlépe charakterizovat konceptem tzv. transnacionální migrace.¹¹ „Ideálním typem transmigrantů v tomto smyslu nejsou přistěhovalci, kteří žijí v přijímající společnosti v úplné izolaci a veškeré své aktivity orientují na své původní domovy. Soudobá sociálně-vědní relevance teorií transnacionální migrace spočívá právě v tom, že tyto teorie odkrývají působení paralelních procesů začleňování se do přijímající společnosti a udržování přes-hraničních sociálních vazeb, jejichž prostřednictvím transmigranti budují a udržují **souběžně dva domovy**.“¹² Zde ovšem zůstává otázkou, který domov je považován za prvořadý...z rozhovorů s informátory z Ukrajiny v rámci mého mikro-výzkumu vyplynulo, že uvádějí ve většině případů jako domov právě Ukrajinu. Dovolím si doplnit, že sebe-pojetí migrantů v ČR a na Ukrajině může být odlišné (i díky tomu, jaké společenské postavení mají v původní, a jaké v cílové zemi – může se odvíjet i od druhu vykonávané práce, rodinného statusu apod.). Ono „dvoudomoví“ je jedním z dílčích problémů reality pracovních vztahů (popíšu dále v textu). Pocit „domova“ je výrazně ovlivněn také rodinou jako „první“ strukturou společenské skutečnosti, proto jsem otázky na vztahy na Ukrajině a v ČR zařadila jako jedno z témat mnou vedených polo-strukturovaných rozhovorů. Nicméně mým obecným cílem práce zůstává existenciálně-etická stránka ekonomického života imigrantů z Ukrajiny, která se ale nedá oddělit od stránky vztahové, potažmo rodinné.

Tato práce se ve své první kapitole zabývá životními podmínkami občanů Ukrajiny pobývajících v České republice, s jejich postavením na pracovním trhu z pohledu sociálně - etického, Jedná se o kombinaci diagnostického popisu příkladů, zkušeností a argumentů získaných z rozhovorů.

Pro zodpovězení hlavní výzkumné otázky jsem při rozhovorech s informátory

¹¹ Historie tohoto pojmu i jeho bližší obsah je uveden např. v článku HENIG, David. Transnacionalismus. University of Durham (UK). [online]. AntropoWEBZIN 2-3/2007, nestránkováno [cit. 23. 5. 2017]. Dostupný z [www: <http://www.antropoweb.cz/cs/transnacionalismus>](http://www.antropoweb.cz/cs/transnacionalismus).

¹² Cit. CSABA, Szalo. *Transnacionální migrace: Proměny identity, hranic a vědění o nich*. 1. Vydání, Centrum pro studium demokracie a kultury. Brno, 2007, s. 8.

použila kvalitativní metody¹³: **polo-strukturovaný rozhovor** a **zúčastněné pozorování**.¹⁴

Polo-strukturované rozhovory s využitím návodu (viz příloha č. 2), které jsem vedla při svém výzkumu, jsou zásadní v tom, že zajistí, že se dostane tazatel k tématům, které si vytyčil, nicméně stále dovolují dotazovaným uplatnit vlastní perspektivy a zkušenosti. Moje rozhovory měly ještě další charakteristiku, jednalo se totiž o tzv. problémově zaměřené rozhovory, kdy „jde o postupné zjišťování, ověřování a analýzu dat, přičemž se pomalu odhaluje jejich podstata a vzájemný vztah.“¹⁵ V rozhovorech i v celé své práci se zaměřuji na konkrétní mravní dilemata (osobní i sdílená), která jsou spojena s pracovní stránkou lidské existence migrantů v Praze.

Mnou daný scénář rozhovoru mi umožnil doplňovat a rozšiřovat otázky podle vývoje rozhovoru s jedním každým informátorem. Zcela nezaujatý výklad pracovní situace migranta ovšem neexistuje. Snažila jsem se proto pracovat s vlastním předporozuměním tématu, což ale zároveň předpokládalo neustálé zjednávání kritického odstupu vůči němu. Důležité pro mě bylo vnímat člověka tady a teď, naslouchat tomu, co o sobě chce (i nechce) říci, na co klade důraz, o čem případně mlčí. Rozhovory jsem kombinovala s metodou zúčastněného pozorování.

„Pro vyhledání migrantů z Ukrajiny pro účely výzkumu jsem se rozhodla použít metodu tzv. snow-ball, kdy dochází k rozšiřování výběrového vzorku přes jednoho či více z oslovených informátorů (nejednalo se o náhodný výběr).¹⁶ Struktura mých informátorů se nachází v příloze č. 1 této práce.

Jednalo se mi o deskripci **strukturálního kontextu/systému**, jak to v případě ukrajinské pracovní migrace **typicky** probíhá, a jaké typické mravní situace a problémy zde pro migranty vznikají. Při realizaci a vlastní interpretaci rozhovorů jsem vycházela z dílčích výzkumných otázek, které jsem si kladla (v popředí stála otázka: *Jakou míru odpovědnosti mají sami migranti, a jakou přijímající společnost?*).

¹³ Podle Dismana je cílem kvalitativního výzkumu nové porozumění daného problému, porozumění pozorované realitě, porozumění lidem v sociálních situacích bez ambic generalizovat výpovědi a vztahovat je na cílovou populaci – Srov. DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 2006. s. 286-291. ISBN 80-246-0139-7. In: HERVERTOVÁ, Vojtěška. *Faktory ovlivňující působení cirkulačních pracovních migrantů z Ukrajiny na pražském trhu práce*. [rukopis] Bakalářská práce, vedoucí: Mgr. Ondřej Klípa, Ph.D., Oponent: Mgr. Yana Leontiyeva: Praha, Evangelická teologická fakulta UK, 2009, s. 48.

¹⁴ Cit. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha : Portál, 2005, s. 193. In: HERVERTOVÁ, Vojtěška. Bakalářská práce, 2009, s. 48.

¹⁵ Cit. HENDL, Jan. 2005, s. 175, In: HERVERTOVÁ, Vojtěška. Bakalářská práce, 2009, s. 48.

¹⁶ Srov. HERVERTOVÁ, Vojtěška, Bakalářská práce, 2009, s. 49.

Na nejobecnější společensko-etické rovině souvisí pracovní situace migrantů s otázkou zajištění i ohrožení jejich lidských práv a sociální spravedlnosti. Např. Arno Anzenbacher¹⁷ uvádí následující: „V sociální spravedlnosti jde zásadně o solidární uplatnění lidské důstojnosti a přikázání lásky k bližnímu, a to nejen ve vztazích mezi osobami, nýbrž i v **politických a ekonomických institucích, řádech a strukturách**...Vyjděme tedy z toho, že lidská práva představují nutnou podmínku každé spravedlnosti...Skutečnost, že práva na sociální nároky jsou opravdu lidskými právy, byla mnohokrát právně zakotvena, např. v obou dokumentech OSN o lidských právech z r. 1966, v Evropské sociální chartě Evropské rady z r. 1961 a v Závěrečném aktu Helsinské konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě z r. 1975.“¹⁸

S výše uvedenou definicí spravedlnosti se ztotožňuji a s ohledem na sociálně etický přístup budu porovnávat skutečnosti zjištěné v rámci mé praxe či mikro-výzkumu. Dále se otázce ne/spravedlnosti věnuji v rámci kapitoly o sociálním hříchu.

Katolická církev pozitivně hodnotí pojetí lidských práv, dané Všeobecnou deklarací lidských práv, klíčem k nim je podle církve lidská důstojnost.¹⁹ V čl. 154 Kompendia sociální nauky církve je doslova uvedeno: „Lidská práva musí být zaručena nejen jednotlivě, ale **v celém svém souhrnu**. Pokud by byla tato práva zaručována pouze částečně, znamenalo by to určitý druh jejich zneuznávání.“²⁰ Papež Jan Pavel II. ve svém Poselství uvedl: „Tato práva se vztahují na všechny fáze života a na **jakýkoli politický, společenský, ekonomický či kulturní kontext**. Vytvářejí jednotný celek, jehož cílem je rozhodná podpora každého aspektu dobra jedince a společnosti.“²¹ Otázka dodržování lidských práv migrantů se prolíná následujícími podkapitolami.

¹⁷ V knize ANZENBACHER, Arno. *Křesťanská sociální etika*. 1. vydání, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004.. se na straně 223 nachází obecnější definice, citují: „*Sociální spravedlnost chápeme jako obsáhlou spravedlnost, jež vyplývá ze základní normy dobrého řádu odpovídajícího obecnému blahu.*“ Dobrý řád musí dle Anzenbachera splňovat tři zásady křesťanské sociální etiky a to: personalitu, solidaritu a subsidiaritu.

Informace k historii pojmu sociální spravedlnost, jehož autorem je Luigi Taparelli (1793-1862) se nacházejí tamtéž.

¹⁸ Cit. ANZENBACHER, Arno *Co je sociální spravedlnost*. Teologické texty. číslo 2004/4. [online]. nestránkováno [cit. 25. 5. 2017]. Dostupný z [www: <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2004-4/Co-je-socialni-spravedlnost.html >](http://www.teologicketexty.cz/casopis/2004-4/Co-je-socialni-spravedlnost.html).

¹⁹ Srov. Papežská rada pro mír a spravedlnost. *Kompendium sociální nauky církve*. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří: 2006, čl. 152 a 153.

²⁰ Srov. tamtéž, čl. 154.

²¹ Cit. Jan Pavel II. *Poselství k oslavě Světového dne míru 1.ledna 1999*. In: Papežská rada pro mír a spravedlnost. *Kompendium sociální nauky církve*. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2006, čl. 154.

1.1. Podmínky vstupu a pobytu cizinců na území ČR – souhrn imigrační politiky státu po roce 1989 se zaměřením na občany Ukrajiny

Nejprve se zaměřím na podmínky vstupu a pobytu na území České republiky z pohledu imigrační politiky státu. Od roku 1989 byly značně proměnlivé. Např. Dušan Drbohlav uvádí, že od roku 1990 můžeme v Česku (Československu) rozlišit čtyři období migrační (respektive přímo spíše imigrační) politiky: první 1990 – 1992, druhé 1993 – 1998, třetí 1999 – 2002, čtvrté 2003 – 2008. Vzhledem k vydání publikace v roce 2010, doplňuji rozdělení o páté období 2009 – 2015.²²

„Třebaže každé období nese charakteristiky spíše liberálního či spíše restriktivního migračního režimu, ve všech těchto obdobích byla zároveň přijímána opatření s dvojznačným nebo přímo protichůdným zaměřením. Nelze tedy proto jednoznačně určit povahu (ve smyslu liberální versus restriktivní) jednotlivých období. Českou migrační politiku po roce 1989 lze spíše považovat za reaktivní politický nástroj s nedostatkem systematického přístupu.“²³

V období let 1990 - 1992 došlo k zásadním změnám politického a ekonomického prostředí, které se promítaly do migrační politiky a praxe. Prolomila se migrační izolace země, jak z hlediska imigrace, tak i emigrace. Česko mělo kromě toho bezvízový styk s většinou nejčastěji zastoupených zemí původu migrantů, tedy včetně Ukrajiny. Stát tak nekladl legálnímu pobytu cizinců prakticky žádné překážky a vytvářel situaci, kterou mnozí odborníci popsali jako liberální i chaotickou zároveň.²⁴

„Na nelegální práci cizinců nebylo pohlíženo jako na problém, který by vyžadoval jakoukoli systematickou státní intervenci.“²⁵

Rozdělení Československa v roce 1993 změnilo postavení Slováků, kteří se stali cizinci v nově vzniklé České republice. Zároveň pokračoval příliv pracovních migrantů do Česka i z jiných zemí, přičemž se stále udržovala velmi liberální pravidla v rámci legislativy i praktických opatření. Nicméně se v daném období začala objevovat dílčí restriktivní opatření – např. policie na státních hranicích mohla kontrolovat dostatečnou

²² Srov. DRBOHLAV, Dušan a kol.: *Migrace a (i)migranti v Česku. Kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?* Praha: Slon, 2010, 1. vydání, s. 71.

²³ Cit. tamtéž.

²⁴ Srov. DRBOHLAV, Dušan a kol.: 2010, s. 71-72

²⁵ Cit. tamtéž, str. 72.

finanční hotovost cizince pro pobyt v zemi nebo migrantům nebylo umožněno dodatečně měnit účel dlouhodobého pobytu.²⁶

„Zaměstnanecké a podnikatelské aktivity cizinců byly upraveny zvláštními zákony a jejich dodatky. Novela živnostenského zákona (zákon č. 286/1995 Sb.) umožnila cizincům s povolením k trvalému pobytu provozovat živnost za stejných podmínek jako českým občanům.“²⁷

V letech 1997 – 1998 se zhoršila ekonomická situace, „vzrostla míra nezaměstnanosti, což se projevilo ve významném snížení počtu cizinců na českém pracovním trhu. Legislativa se vyvíjela v souladu s restriktivní politikou EU a zároveň do hry vstupovaly obavy z možných negativních dopadů působení cizinců na trhu práce. Úřady práce tak začaly od roku 1998 uplatňovat přísnější přístupy při vystavování povolení k zaměstnání.“²⁸

„V tomto období také začal proces vstupu Česka do struktur EU a odrazil se i v oblasti migrační politiky. Mezi hlavní cíle české migrační politiky patřil především boj s nelegální migrací, modernizace azylové politiky a harmonizace migrační politiky se standardy ostatních zemí EU. Podle D. Drbohlava (2004) se migrační politika přinejmenším až do konce 90. let vyznačovala především pasivními přístupy (povinné přizpůsobení se migrační legislativě EU).“²⁹

„Pokračující ekonomické problémy (navazující na ekonomickou krizi let 1997/1998) včetně rostoucí míry nezaměstnanosti a rostoucí počet zahraničních pracovníků nelegálně působících na českém trhu práce vedly k aplikaci restriktivních přístupů v české migrační politice. Na samém konci 90. let tak byla zpřísněna pravidla především pro cizince, kteří chtěli v Česku pracovat. V lednu 2000 vstoupily v platnost dva klíčové zákony. Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a zákon č. 325/1999 Sb., o azylu.“³⁰

„Zákon o pobytu cizinců zavedl nový vízový a pobytový režim, v jehož rámci museli migranti žádat o vstupní vízum i o prodloužení pobytového povolení na českých zastupitelských úřadech v zahraničí. I kvůli těmto opatřením počet migrantů v Česku poklesl. Zákon dále zakazoval změnu účelu pobytu na území Česka. Změny bylo možno dosáhnout opět pouze ze zahraničí (podáním nové žádosti o vízum). Značný počet

²⁶ Srov. DRBOHLAV, Dušan a kol., 2010, s. 73.

²⁷ Cit. tamtéž

²⁸ Cit. tamtéž

²⁹ Cit. DRBOHLAV, Dušan a kol., 2010, s. 73-74.

³⁰ Cit. DRBOHLAV, Dušan a kol., 2010, s. 74.

migrantů totiž měnil účel svého pobytu ze závislého zaměstnání na podnikání, a to na základě podání žádosti o živnostenské oprávnění. Důležité byly i další změny – např. žadatelé o víza do 90 dnů i o víza nad 90 dnů museli na požádání prokázat na českých hranicích, že mají uzavřeno zdravotní pojištění a dostatek finančních prostředků k pobytu.³¹

„Pro vízum nad 90 dnů bylo nově požadováno dodání výpisu z trestního rejstříku nejen z Česka, ale také ze země, kde je cizinec občanem nebo kde má trvalé bydliště. V případě žádosti o povolení k trvalému pobytu za účelem sloučení rodiny byla zavedena podmínka českého občanství u osoby, se kterou se cizinec slučuje.“³²

V roce 2000 byla zavedena např. pro Ukrajinu vízová povinnost pro vstup na území České republiky. To s sebou přineslo větší výskyt korupčního jednání v ČR i na Ukrajině, nekonečné fronty migrantů čekajících na vyřízení svých žádostí o víza a v neposlední řadě rozvoj vzniku pochybných agentur nabízejících vyřízení veškerých formalit za tučné provize.

Do nového azylového zákona se kromě Dublinské úmluvy promítly i tři tzv. londýnské rezoluce, které nově definovaly zjevně neodůvodněné azylové žádosti (žádosti pouze z ekonomických důvodů; úmyslné udání nesprávných údajů; žadatel přichází z tzv. bezpečné třetí země). Tímto zákonem byla ale posílena práva žadatelů o azyl, kteří již na území ČR pobývali: mohli obdržet finanční hotovost až do výše životního minima nebo vstoupit na pracovní trh bez povolení k zaměstnání. Nicméně novela azylového zákona, platná od roku 2002 v reakci na 18 094 žádostí o azyl v roce 2001 zrušila možnost získání práce v prvním roce azylové procedury.

V roce 2000 vláda schválila návrh projektu pro nábor kvalifikovaných migrantů z několika málo vybraných zemí, mezi nimiž ovšem chyběla Ukrajina. Ta byla mezi zdrojové země přidána až v roce 2006.³³

„První ucelený vládní dokument na poli integrace migrantů vznikl jako reakce na zvýšený počet pobývajících cizinců v Česku v roce 1999 pod názvem: „Zásady koncepce integrace cizinců na území České republiky“. Hlavním cílem bylo vytvořit podmínky pro systematický rozvoj dobrých vztahů mezi jednotlivými komunitami. O rok později byla na základě těchto Zásad vypracována podrobnější a konkrétnější „Koncepce integrace cizinců na území ČR. Vládní integrační politika tak byla v první

³¹ Cit. tamtéž.

³² Cit. DRBOHLAV, Dušan a kol., 2010, s. 75.

³³ Srov. tamtéž, s. 75-76.

řadě zaměřena na přibližování postavení legálně dlouhodobě usazených cizinců k postavení českých občanů s na ochranu politických, ekonomických, sociálních a kulturních práv migrantů.“³⁴

„Vstup Česka do EU v květnu 2004 lze chápat jako významný předěl z hlediska politického a společenského vývoje státu. Z hlediska migrační politiky s sebou tato změna přinesla důležitý nový aspekt, a to rozdílný právní přístup k občanům EU/EHP a Švýcarska a jejich rodinným příslušníkům na jedné straně a ke státním příslušníkům třetích zemí na straně druhé. Jedním z nejviditelnějších důkazů konceptuálnějšího pojetí migrační politiky a zároveň vlastního přístupu méně závislého na aktivitách EU, byť spíše v rovině symbolické než praktické, bylo zformulování šesti základních zásad v oblasti migrační politiky (přijatých usnesením vlády).“³⁵ Tyto principy byly navrženy jako základ pro formulování migrační strategie České republiky, která byla schválena až v červenci 2015.³⁶

„V roce 2006 byl učiněn další krok směřující k větší liberalizaci migračního režimu (viz zákon č. 161/2006 Sb.), neboť byla zkrácena doba potřebná pro získání povolení k trvalému pobytu z deseti na pět let. Ve výsledku tak došlo i ke zkrácení „čekací doby“ na české občanství, které může být standardně uděleno až po pěti letech trvalého pobytu a celkově tedy nyní po deseti letech pobytu v Česku (místo dřívějších 15 let).“³⁷

V roce 2007 vešla v platnost novela tzv. cizineckého zákona, která začlenila nezbytnou legislativu EU v oblasti přeshraničního pohybu osob v schengenském prostoru, jehož součástí se ke dni 21. 12. 2007 stala i Česká republika. Tato novela ovšem zpřísnila realizaci práva cizinců na rodinný život kvůli údajným účelovým sňatkům Čechů s cizinci a „falešného“ určování otcovství,³⁸ což sklidilo kritiku nevládních organizací hájících práva cizinců.

Za jeden z posledních „aktivizačních“ kroků české migrační politiky lze považovat tzv. projekt zelených karet, který v roce 2007 iniciovalo MPO. Projekt zelených karet

³⁴ Cit. DRBOHLAV, Dušan a kol., 2010. s. 75-76.

³⁵ Cit. tamtéž, s. 78.

³⁶ „Strategie stanovuje sedm zásad, které jsou řazeny prioritně a představují základní tematické okruhy v oblasti migrace – tedy bezpečnost jako průřezový element, integraci cizinců, nelegální migraci a návratovou politiku, mezinárodní ochranu (azyl), vnější dimenzi migrace, legální migraci, volný pohyb osob v rámci Evropské unie a schengenského prostoru a provázanost se společnými politikami Evropské unie. Zásady jsou v textu dále rozpracovány v návaznosti na stanovené cíle, kterých chce vláda v oblasti migrace dosáhnout na národní i evropské úrovni.“ Cit. MV ČR. *Migrační a azylová politika České republiky*. [online]. nestránkováno [cit. 3. 5. 2017]. Dostupný z [www: <http://www.mvcr.cz/clanek/migracni-a-azylova-politika-ceske-republiky-470144.aspx?q=Y2hudW09NQ%3d%3d>](http://www.mvcr.cz/clanek/migracni-a-azylova-politika-ceske-republiky-470144.aspx?q=Y2hudW09NQ%3d%3d).

³⁷ Cit. DRBOHLAV, Dušan a kol., 2010, s. 80-81.

³⁸ Srov. tamtéž.

vstoupil v platnost začátkem roku 2009 (zákon č. 382/2008 Sb.). Byl navržen v reakci na silnou poptávku po pracovní síle některých velkých průmyslových podniků. Hlavní myšlenkou bylo pružné získávání zahraniční pracovní síly a snižování administrativní zátěže imigrační procedury v důsledku vydání tzv. zelené karty. Systém tedy měl podporovat legální krátkodobou pracovní migraci a zároveň byl vnímán jako preventivní nástroj k boji proti nelegálnímu zaměstnávání cizinců. Zelená karta byla koncipována jako duální povolení (k dlouhodobému pobytu a práci), o které bylo třeba žádat ze zahraničí.³⁹ S platností **od 24. 6. 2014** již není možné žádat o zelenou kartu. Tento typ povolení byl nahrazen tzv. **zaměstnaneckou kartou**⁴⁰. Nadále cizinci z tzv. třetích zemí mohou žádat i o modrou kartu.⁴¹

„Kromě legislativních změn spojených se zavedením zelených karet došlo v roce 2008 k dalším, spíše liberalizačním úpravám problematiky zaměstnanosti cizinců. Především byla procedura získávání zahraničních pracovníků zjednodušena pro zaměstnavatele, neboť jim byla zrušena povinnost vlastnit povolení k získávání zaměstnanců ze zahraničí. Pro zahraniční pracovní sílu byl zaveden institut tzv. ochranné lhůty v délce 60 dnů. Týká se pracovníků, kteří ztratí zaměstnání (ne vlastní vinou), a dává jim tak možnost po danou dobu setrvat v Česku a hledat si nové zaměstnání.“⁴²

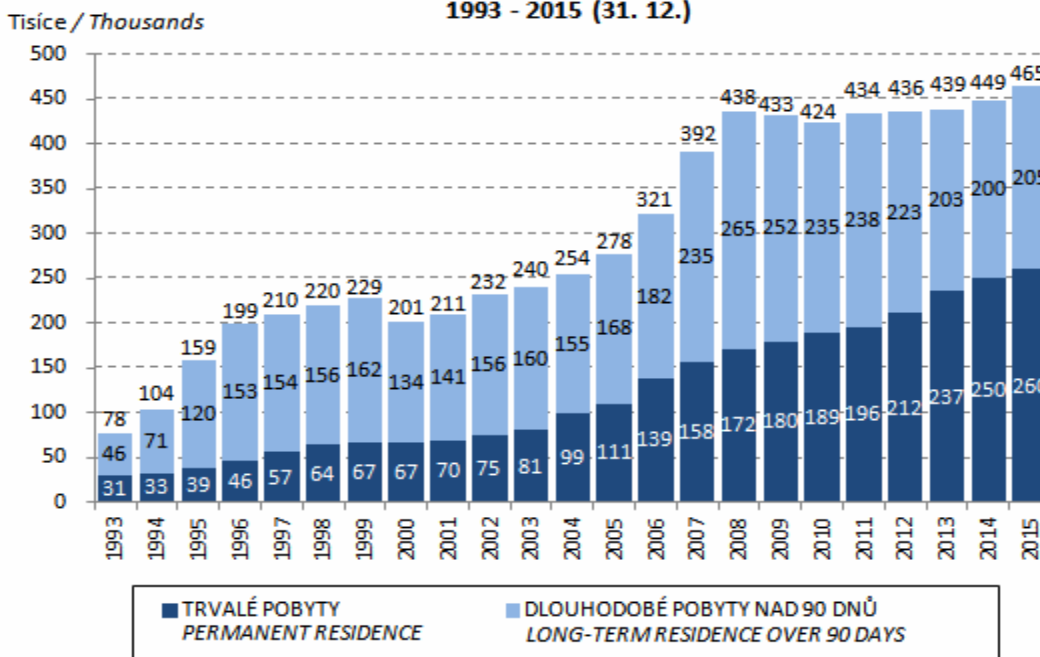
³⁹ Srov. tamtéž.

⁴⁰ Zaměstnanecká karta má tzv. duální charakter, tj. opravňuje cizince jak k pobytu na území ČR, tak k výkonu zaměstnání, aniž by cizinec musel žádat na dvou místech, tedy navíc speciálně žádat u Úřadu práce ČR – krajské pobočky nebo pobočky pro hlavní město Prahu o vydání povolení k zaměstnání. Zaměstnanecká karta existuje také v režimu neduálního dokladu, tj. je v takovém případě v zásadě jen povolením k pobytu, a to u cizince, u kterého je podle zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti vyžadováno nadále povolení k zaměstnání nebo který má podle zákona o zaměstnanosti volný přístup na trh práce (tj. je uveden v § 98 zákona o zaměstnanosti) – Cit. MV ČR. *Zaměstnanecká karta* [online]. nestránkováno [cit. 3. 6. 2017]. Dostupný z [www: <http://www.mvcr.cz/clanek/zamestnanecka-karta.aspx>](http://www.mvcr.cz/clanek/zamestnanecka-karta.aspx).

⁴¹ Srov. MV ČR. *Zaměstnanecká karta* [online]. nestránkováno [cit. 3. 6. 2017]. Dostupný z [www: <http://www.mvcr.cz/clanek/zamestnanecka-karta.aspx>](http://www.mvcr.cz/clanek/zamestnanecka-karta.aspx).

⁴² Cit. DRBOHLAV, Dušan a kol., 2010, s. 82

VÝVOJ POČTU CIZINCŮ V ČR PODLE TYPU POBYTU
TREND IN THE NUMBER OF FOREIGNERS IN THE CR BY TYPE OF RESIDENCE
1993 - 2015 (31. 12.)



Graf č.1. Zdroj: ČSÚ, 2016.

„Pořadí nejvíce zastoupených státních občanství se ve statistikách cizinců s povoleným pobytem v poslední době výrazněji nemění. Mezi nejvíce zastoupené skupiny patří tradičně občané Ukrajiny (106 019 osob), Slovenska (101 589) a Vietnamu (56 958). Občané těchto tří zemí tvořili v roce 2015 celkem 56,6 % cizinců s povolením k pobytu (resp. s povoleným nebo evidovaným pobytem) v České republice.

Zatímco po našem vstupu do EU, v roce 2004, tvořili cizinci působící na českém trhu práce necelá čtyři procenta z celkového počtu zaměstnaných v ČR, do konce roku 2008 vzrostl tento podíl na 7,2 %. Mezi lety 2009 a 2010, důsledkem ekonomické krize, však podíl zahraničních pracovníků na celkové zaměstnanosti v ČR klesal (na 6,3 % v roce 2010). K mírnému oživení dochází opět až v roce 2011...

...Na základě odhadu Ministerstva práce a sociálních věcí a statistik Ministerstva průmyslu a obchodu dosáhl počet cizinců zaměstnaných v ČR (tj. zaměstnanců i živnostníků) v roce 2015 celkem 407 106 osob. Podíl zahraničních pracovníků z celkového počtu zaměstnaných v ČR tak vzrostl na 8,1 %. Zatímco počty cizinců–zaměstnanců (323 244) poukazují v roce 2015 na meziroční nárůst o 23,8 p. b., počty

cizinců–držitelů živnostenského oprávnění zůstaly zhruba na stejné úrovni (83 862) jako v roce 2014.“⁴³

„V posledních letech lze sledovat nárůst podílu státních příslušníků třetích zemí, kteří v České republice pobývají za účelem **sloučení rodiny** (k 30. 6. 2016 měla téměř třetina cizinců–(28,2 %) pobytový status rodinného příslušníka). Poměrně značný podíl cizinců (18,9 %) pobývá v České republice na základě **studia**. Ve struktuře účelů pobytu převažují mimo-výdělečné důvody – souhrn podílů slučování rodin, studium a humanitární a jiné důvody překročil 52 %. Pokračuje tak etapa imigrace, v níž se dynamicky uplatňuje slučování rodin spojené se zvyšováním počtu žen a dětí a také seniorů.

Genderové složení cizinců z třetích zemí se postupně mění. Muži stále početně převažují (53,1 % k 30. 6. 2016), nicméně počet žen postupně stoupá (46,9 % k 30. 6. 2016).

Mezi cizinci z třetích zemí dochází ke stárnutí populace a navýšení **počtu cizinců v důchodovém věku**. Za posledních šest let se zvýšily stavy cizinců z třetích zemí starších 60 let o čtvrtinu (k 30. 6. 2016 se jednalo o 18 493 osob).“⁴⁴

Výše uvedené statistiky ovšem nejsou vyčerpávající.⁴⁵ Nedokonalost spočívá v odlišných způsobech evidence jednotlivými resorty. Uvádím zde pro základní informaci odhadované počty legálně pobývajících a pracujících cizinců na území České republiky. Pro kvalitní statistický rozbor by bylo potřeba mít k dispozici validní sjednocující data, ovšem tento rozbor není cílem méj diplomové práce. Ani se v této práci zvlášť nevěnuji azylové politice státu či integraci azylantů z důvodu toho, že mi nepřísluší hodnotit oprávněnost podávání žádostí o azyl či jiný druh mezinárodní ochrany občany Ukrajiny, situace je nepřehledná, někdy došlo ke zneužití azylové procedury⁴⁶, jindy důvody splňovaly podmínky pro udělení mezinárodní ochrany.⁴⁷

⁴³ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD: Život cizinců v ČR – 2016 [online]. 3. Zaměstnanost cizinců v ČR, nestránkováno. [cit. 3. 5. 2017]. Dostupný z [www: <https://www.czso.cz/csu/czso/zivot-cizincu-v-cr-4e8zpr5hif>](https://www.czso.cz/csu/czso/zivot-cizincu-v-cr-4e8zpr5hif).

⁴⁴ Cit. MV ČR. *Postup při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců – Ve vzájemném respektu v roce 2017*, s. 1 – součástí Usnesení vlády České republiky ze dne 9. ledna 2017 č. 11

⁴⁵ Srov. LEONTIYEVA, Yana - VOJTKOVÁ, Michaela. *Zdroje dat o cizincích v ČR*. In: *Informační bulletin Sociologického datového archivu*. Praha: 2006, ročník VIII., str. 7.

⁴⁶ Pokus o legalizaci pobytu.

⁴⁷ Zvláště dnes ve vyostřené mezinárodně politické situaci týkající se Ukrajiny.

Co se týče nelegální migrace, jde o uvedení zlomku počtu neregulérních migrantů přecházejících přes území ČR. Existují kvalifikované odhady některých vědců⁴⁸ či neziskových organizací, které uvádějí čísla v oblasti neregulérní ukrajinské pracovní migrace od 50 000 do 300 000 osob nacházejících se na území ČR.

Od roku 2008 jsou Ministerstvem vnitra sledovány dvě základní kategorie nelegální migrace na území České republiky:⁴⁹

Nelegální překročení vnější schengenské hranice České republiky – v této kategorii jsou sledovány osoby (cizinci a občané České republiky), které nedovoleně překročily nebo se pokusily o nedovolené překročení vnější schengenské hranice České republiky.

Nelegální pobyt - v této kategorii jsou vykazováni cizinci zjištěni na území České republiky, včetně tranzitního prostoru na letištích, kteří porušují zákonem předepsané podmínky pro pobyt cizince. Pod pojmem osoby rozumíme v této kategorii cizince.

Ačkoli vývoj v posledních letech ukazuje, že pro mnohé cizince se Česká republika stává zemí cílovou, je nadále využívána cizinci k nelegální migraci do dalších evropských zemí. V rámci hodnocení dlouhodobého vývoje nelegální migrace po vstupu České republiky do schengenského prostoru Policií České republiky byl v roce 2015 vykázán dosud nejvyšší roční počet zadržených neregulérních migrantů.⁵⁰ To mohlo znamenat, že se počet pobytových kontrol ze strany státu zvýšil nebo že se zvýšil celkový počet neregulérních migrantů na území ČR.

1.1.1. Reflexe imigrační politiky ČR - současnost

Imigrační politika ČR je zaměřena na dočasnou pracovní migraci a na potírání nelegální migrace, kdy pracovní migranti jsou vnímáni státem často jen jako „pracovní síla“ pro nedostatečně pokryté potřeby určitých odvětví či profesí na trhu práce.⁵¹ Pro

⁴⁸ např. prezentace knihy Prof. RNDr. Dušana Drbohlava, CSc v roce 2010 na Přírodovědecké fakultě UK.

⁴⁹ Cit. MV ČR. *Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců na území České republiky v roce 2015*. [online]. s. 107. [cit. 5. 5. 2017]. Dostupný z [www: <http://www.mvcr.cz/clanek/migracni-a-azylova-politika-ceske-republiky-470144.aspx?q=Y2hudW09NA%3D%3D>](http://www.mvcr.cz/clanek/migracni-a-azylova-politika-ceske-republiky-470144.aspx?q=Y2hudW09NA%3D%3D).

⁵⁰ V období od 1. 1. do 31. 12. 2015 bylo při nelegální migraci podle Ministerstva vnitra na území České republiky zjištěno **celkem 8 563 osob**. Ve srovnání s rokem 2014 **došlo k vysokému nárůstu** o 3 741 osob (tj. +77,6 %). Z uvedeného celkového počtu bylo při **nelegálním pobytu** odhaleno **8 323 osob** (tj. 97,2 %) a **240 osob** zjištěno při nelegální migraci **přes vnější schengenskou hranici** České republiky – srov. MV ČR, Zpráva, 2015.

⁵¹ Srov. ŠTICA, Petr: *Immigration policy between selective recruitment and restriction. Ethical Questions Concerning Third-Country Migrants in the Czech Republic*. In: BRAZAL, Agnes (Author, Editor), DÁVILA, María, Teresa (Editor). *Living With(out) Borders: Catholic Theological Ethics on the*

etickou reflexi každodennosti migrujících za prací je ovšem redukce vnímání jako pouhé pracovní síly nedostačující. Každý migrant z Ukrajiny, vyprávějící svůj příběh, je jedinečnou bytostí s lidskou důstojností a právy, která jsou nezcizitelná, nezadatelná, nezrušitelná a nepromlčitelná. Navíc i předstátní a univerzální. Lidská důstojnost je nejvyšší morální princip, je přímým protikladem ke zneužívání a zvěčňování.⁵² Redukovat člověka na objekt např. imigrační politiky či politiky zaměstnanosti je zkratkovité a nedůstojné.

Nicméně jako v případě i jiných druhů veřejných politik, **odráží imigrační a azylová politika konflikty** mezi skupinovými a institucionálními zájmy. Ale za debatami o těchto politikách často bývají **skryté základní morální otázky a konfliktní mravní uvažování**.⁵³

Politici musejí uvažovat ne jen tak, aby konkrétní politika měla mravní význam, nýbrž také, aby byla odůvodněná pravděpodobnost, že dojde k dosažení mravních cílů... Mravnost jednání by měla být posuzována z hlediska pravděpodobných následků, nikoliv prostřednictvím svých záměrů, dobré záměry totiž nejsou dostatečným základem pro zvolení si morálních politik, protože mnoho dobře myšlených politik má špatné výsledky.⁵⁴

Migrační politika by měla být doprovázena odpovídající integrační politikou.⁵⁵ Ovšem koncentrace moci rozhodování v oblasti migrace a integrace v rukou Ministerstva vnitra, které má zároveň na starosti otázky bezpečnosti, není nejen dle mého názoru příliš šťastná. Právě „lustrace“ v podobě udělování souhlasu Ministerstva vnitra s umístěním na konkrétní pracovní místo (vydávání tzv. zaměstnaneckých karet) a prověřování motivů jedinců k migraci do ČR, se mi jeví jako jedna z problematických otázek týkající se ukrajinské pracovní migrace. Pokud se vyhneme paušální kriminalizaci této skupiny cizinců (odpadají motivy jako významné ohrožení veřejného pořádku či terorismus), nezbyvá nic jiného než důvěřovat tomu, co sami prohlašují.

Migrations of Peoples (Catholic Theological Ethics in the World Church). New York: Orbis Books, 2016, s. 56-66.

⁵² Srov. MARKOVÁ, Agáta, POSPÍŠILOVÁ, Alžběta, HERVERTOVÁ, Vojtěška: *Komerční sexuální zneužívání dětí z lidsko-právního pohledu. Přednáška pro JABOK*. [online]. Praha: 2009. slidy 4 a 13 [cit. 4.6. 2017]. Dostupný z [www: <http://docplayer.cz/2914600-Tema-prednasky-komercni-sexualni-zneuzivani.html>](http://docplayer.cz/2914600-Tema-prednasky-komercni-sexualni-zneuzivani.html).

⁵³ Srov. WEINER, Myron: *The global migration crisis, Challenges to states and to human rights*. HarperCollins College Publishers, New York : 1995, s. 172.

⁵⁴ Srov. tamtéž s. 173.

⁵⁵ Srov. ŠTICA, Petr: Immigration policy between selective recruitment and restriction. Ethical Questions Concerning Third-Country Migrants in the Czech Republic. In: BRAZAL, Agnes (Author, Editor), DÁVILA, María, Teresa (Editor). *Living With(out) Borders: Catholic Theological Ethics in the World Church*. New York: Orbis Books, 2016, str. 56-66.

S tím jsem se setkala i při realizaci mého mikro-výzkumu. Jeden z informátorů mi sdělil, že se bojí odpovídat na moje otázky ze strachu, protože měl podanou žádost o pobyt za účelem společného soužití rodiny a vlastně neměl představy o tom, zda může či nemůže legálně pracovat na tzv. „pozvánku,“ jiný z obavy před odhalením jeho pracovních aktivit na hranici legálnosti. Překvapila mě ovšem Nataša, která má zde z různých důvodů neregulární pobyt, že mi celkem otevřeně pohovořila o praktikách klientského systému i o své „pracovní a pobytové“ historii. Naopak mi sdělila, že se v současnosti bojí jít i nakoupit nebo volí tzv. bezpečnou dopravu (v metru policie více kontroluje cizince než v autobusech), ale bez obav komunikuje se školou, kde plní její děti povinnou školní docházku (její děti mají trvalý pobyt). Nepáchá tedy z pohledu práva trestné činy, pouze přestupky v oblasti regulace pobytu a práce cizinců na území. Otázkou je, jaké konkrétní okolnosti či pohnutky ji dostaly do neregulárního postavení? Nese odpovědnost ona, společnost, kde se právě nachází nebo stát, ze kterého přišla? Koho vlastně stát reprezentuje? Domnívám se, že ho zastupují konkrétní úředníci se svými rozhodnutími v rámci tzv. správní úvahy, ale vinu/odpovědnost může nést i celá společnost svojí nesnášenlivostí k cizincům či celkovou tolerancí k porušování či obcházení zákonů a nespravedlivému zacházení s migranty z Ukrajiny.

Odcituji nyní výňatek z otevřeného dopisu neziskových organizací ministru vnitra z března roku 2017, ve kterém reagují na jeho přímou účast „při policejních razířích proti zahraničním pracovníkům na ubytovnách a v centrech průmyslových měst, nazývaných kontrolami pobytu cizinců a dodržování veřejného pořádku... Ve zmíněných opatřeních naprosto chybí pohled samotných zahraničních pracovníků a zohlednění jejich zájmů. Místo toho Ministerstvo vnitra ČR představuje zahraniční pracovníky jako *abstraktní skupinu lidí*, se kterou se počítá pouze jako s lidskými zdroji bez základních práv. Medializací tzv. kontrol pořádku dochází k posilování nebezpečných stereotypů, které rovněž mohou přispět k nárůstu napětí ve společnosti. Politické proklamace nadužívající bezpečnostní pohled vedou k vytváření představy, že mezi cizinci a zločinem existuje nějaké přímé spojení.“⁵⁶

⁵⁶ Cit. Zástupci organizací a iniciativ: *Proti kriminalizaci pracovní migrace. Otevřený dopis ministrovi vnitra*. [online]. Praha: 21. 3. 2017. nestránkováno [cit. 4. 6. 2017]. Dostupný z [www: <http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/proti-kriminalizaci-pracovni-migrace-otevreny-dopis-ministrovi-vnitra>](http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/proti-kriminalizaci-pracovni-migrace-otevreny-dopis-ministrovi-vnitra).

1.2. Podmínky zaměstnávání cizinců z tzv. třetích zemí se zaměřením na občany Ukrajiny

Pokud usiluje občan Ukrajiny⁵⁷ o pobyt v České republice za účelem zaměstnání, musí v současné době splnit **vízové povinnosti** (pokud nemá již trvalý pobyt)⁵⁸ a mít též **povolení k zaměstnání** či být držitelem tzv. **zaměstnanecké karty** nebo tzv. modré karty. Zahraniční zaměstnanost obecně upravuje zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, v platném znění. Pokud je uzavřen pracovní poměr, vyplývají ostatní práva a povinnosti zaměstnance ze Zákoníku práce a vztahují se nejen na občany České republiky, ale i na občany zemí EU, včetně občanů z tzv. třetích zemí.

Problém získat oba typy povolení (ke vstupu a pobytu za účelem zaměstnání) začíná již na území Ukrajiny. Česká republika zavedla systém **VISAPOINT**⁵⁹, jenž by měl umožnit žadatelům o pobytová oprávnění automaticky, bez zásahu pracovníků zastupitelských úřadů, rezervovat si termíny k podání žádostí o pobytová oprávnění. Jeho zavedení bylo vyvoláno neustále rostoucím zájmem o získání českých pobytových oprávnění, což v některých státech vedlo k situaci, že se před objekty zastupitelských úřadů České republiky shromažďovali žadatelé v mnohem větším počtu, než byly (a jsou) schopny denně přijmout a odpovídajícím způsobem zpracovat. Systém je v současnosti provozován na zastupitelských úřadech České republiky na Ukrajině v **Kyjevě** a ve **Lvově**. V platnosti dále zůstává usnesení vlády České republiky č. 1205/2009 k „Pozastavení nabírání žádostí o dlouhodobá víza na vybraných ZÚ – vyhodnocení situace a další postup“. V současné době se jedná pouze o omezený příjem žádostí o dlouhodobá víza za účelem podnikání v Moldavsku, Mongolsku, Vietnamu, Uzbekistánu a **na Ukrajině**.⁶⁰

Nejen samotní Ukrajinci⁶¹, ale i české neziskové lidsko-právní organizace jsou znepokojeny situací kolem Visapointů. Dokonce Veřejný ochránce práv v roce 2012

⁵⁷ Pod pojmem občan Ukrajiny pro účely této práce mám na mysli i ženy, tedy i občanky Ukrajiny, pod pojmem cizinec mám na mysli i cizinky

⁵⁸ Pro formování strategií imigrantů na trhu práce je důležité, že zákony v České republice diferencují cizince ze dvou hlavních hledisek: podle země původu a podle účelu pobytu –cit. NEKORJAK, Michal: *Klientský systém a ukrajinská pracovní migrace do České republiky*. *SOCIÁLNÍ STUDIA* 1/2006. [online]. Praha: leden 2006. str. 93 [cit. 26. 5. 2017].

Dostupný z [www: <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080227135336.pdf>](http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080227135336.pdf).

⁵⁹ Internetová registrace žadatelů o pobytová oprávnění.

⁶⁰ Srov. MV ČR. *Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců na území České republiky v roce 2015*. [online]. str. 26-27. [cit. 5. 5. 2017]. Dostupný z [www: <http://www.mvcr.cz/clanek/migracni-a-azylova-politika-ceske-republiky-470144.aspx?q=Y2hudW09NA%3D%3D>](http://www.mvcr.cz/clanek/migracni-a-azylova-politika-ceske-republiky-470144.aspx?q=Y2hudW09NA%3D%3D).

⁶¹ Vyplývalo to z většiny mnou realizovaných rozhovorů s informátory.

podal stížnost Evropské komisi, upozornili ho stěžovatelé, že v některých případech Visapoint zdánlivě nabízí určité termíny jako volné, ale při pokusu o jeho registraci systém sdělí, že je termín nedostupný. Vzápětí je ovšem opět nabízen jako volný. Takové fungování vyvolává pochybnosti o transparentnosti systému Visapoint a vede k cizinci naznačovaným podezřením, že existují „zprostředkovatelé,“ kteří registraci ve Visapointu dokážou zařídit.⁶²

Podle výpovědí mých informátorů se objednávání přes Visapoint ujali ukrajinští tzv. „klienci,“⁶³ a to výhradně, kterým zájemci o pobyt v České republice platí nemalé sumy (dříve i 800 Euro) za zprostředkování možnosti podat žádost o pobytové oprávnění, což ovšem není záruka, že povolení k pobytu skutečně obdrží. Často tedy volí jinou cestu a to přes Polsko (viz dále v kapitole). Jak na to reaguje stát? Ministerstvo zahraničních věcí uvedlo ve zprávě z tiskového odboru následující: „*Obejít elektronickou frontu generovanou systémem visapoint nebylo a není možné. Navzdory pokusům o prolomení systém nebyl nikdy úspěšně napaden ze strany hackerů.*“ Jenže tomu neodpovídají poznatky Bezpečnostní informační služby. Civilní kontrarozvědka totiž ve své výroční zprávě v roce 2015 uvedla, že se na podvodech se zápisy dokonce podílel jeden za zaměstnanců českého zastupitelského úřadu v cizině.⁶⁴

Jistota a postavení cizince na trhu práce se částečně odvíjí právě od toho, zda má legální pobyt či nikoliv, zda má písemně uzavřen pracovní poměr, zda vykonává práci přes tzv. „klienta“ či napřímo pro zaměstnavatele nebo jiným způsobem (např. podniká). Jednou z forem realizace ekonomických aktivit migrantů je/bylo agenturní zaměstnávání.

⁶² Srov. VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. *Nedostatky systému Visapoint odporují mezinárodním závazkům ČR*. Tisková zpráva. 11. září 2012. [online]. nestránkováno. [cit. 5. 5. 2017]. Dostupný z [www: <https://www.ochrance.cz/aktualne/tiskove-zpravy-2017/nedostatky-systemu-visapoint-odporuji-mezinarodnim-zavazkum-cr/>](https://www.ochrance.cz/aktualne/tiskove-zpravy-2017/nedostatky-systemu-visapoint-odporuji-mezinarodnim-zavazkum-cr/).

⁶³ Termín vysvětlím dále v textu v rámci tzv. „klientského systému“.

⁶⁴ Srov. Martin Shabu. *Kšefty se vstupem do Česka. Žádosti o víza má v rukou zprostředkovatelská mafie*. Lidové noviny ze dne 2.11.2016. [online]. nestránkováno. [cit. 5. 6. 2017]. Dostupný z http://www.lidovky.cz/ksefty-s-ceskymi-vizy-v-rukou-to-ma-mafie-fpp-/zpravy-domov.aspx?c=A161101_213144_ln_domov_ELE.

1.2.1 Agenturní zaměstnávání občanů z tzv. třetích zemí, vč. Ukrajinců

Agenturní zaměstnávání cizinců z tzv. třetích zemí novela zákona o zaměstnanosti z roku 2012⁶⁵ zakázala kvůli problémům s údajnou zvýšenou kriminalitou a také proto, že agenturou zaměstnaní cizinci měli v českých firmách v minulosti **horší platové podmínky než kmenoví zaměstnanci**.⁶⁶ Toho se obávají neziskové organizace pracující s cizinci i nyní.⁶⁷

Občanům Ukrajiny, kteří pobývají na území České republiky a chtějí zde pracovat, navíc situaci komplikuje existence a etablovanost tzv. „klientského systému.“

1.2.2 Struktura klientského systému

Jakákoliv forma výzkumu týkající se současného pracovního života ukrajinských migrantů v České republice, která se zaměřuje na otázku podmínek vztahu práce a lidské svobody, se musí nutně vyrovnat s problematikou tzv. klientského systému. Jedná se o specifický neoficiální systém organizace práce.⁶⁸

„Michal Nekorjak (2005) jej popisuje jako systém skládající se ze čtyř hlavních druhů účastníků (migrantů, prostředníků/klientů, zaměstnavatelů a organizovaného zločinu), který tvoří dvě hierarchicky uspořádané úrovně. První úroveň je založena na vztazích mezi migranty pracovníky a prostředníky/klienty, zatímco zaměstnavatelé do těchto vztahů zasahují pouze příležitostně. Druhý subsystém představuje „superstrukturu“ první úrovně a je zakotvený ve vztazích mezi prostředníky/klienty a organizovaným zločinem. Oba subsystémy se navzájem liší nejen svými účastníky, ale také svým fungováním.“⁶⁹

⁶⁵ Novela § 64, zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, cituji: „Vláda může nařízením stanovit druhy prací, které agentura práce nemůže formou dočasného přidělení k výkonu práce u uživatele zprostředkovávat.“

⁶⁶ Podle Ministerstva práce a sociálních věcí některé agentury obchází zákon tím, že zakládají menší dceřiné firmy a dočasně přidělují do nich zaměstnance. Díky tomu za ně nemusí platit daně a sociální pojištění. Novela má obcházení zákona zastavit především pomocí půlmilionové kauce. Tu budou muset nově skládat všechny agentury práce. S tím ovšem nesouhlasí Antimonopolní úřad. - Srov. ŘEHÁKOVÁ, Markéta a VÁCHAL, Adam. *Agentury práce čeká "čistka". Novela zákona zavede půlmilionové kauce i vyšší pokuty.* „Hospodářské noviny ze dne 1. 6. 2017. [online]. nestránkováno. [cit. 2. 6. 2017]. Dostupný z [www: <http://archiv.ihned.cz/c1-65750920-agentury-prace-ceka-cistka>](http://archiv.ihned.cz/c1-65750920-agentury-prace-ceka-cistka).

⁶⁷ V červnu 2017 je těsně před schválením Senátem novela zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti.

⁶⁸ DRBOHLAV, Dušan a kol.: *Migrace a (i)migranti v Česku. Kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?* Praha, Slon, 2010, vydání první, s. 116.

⁶⁹ Cit. tamtéž, str. 119.

„Klientský systém“ chápe jako ústřední formu zdejší etnické ekonomiky migrantů z Ukrajiny, která původně vznikla ve formě etnikem kontrolované ekonomiky (ethnic controlled economy), jenž na sebe v posledních letech bere i podobu etnické vlastnické ekonomiky (ethnic ownership economy). Nicméně stále je její dominantní funkcí zprostředkování pracovních míst v mainstreamové ekonomice. Na pomyslném vrcholu pyramidy stojí skupiny ukrajinského organizovaného zločinu. Na spodní příčce jsou pracující migranti, kteří nemalou část výdělků postupují výše postaveným aktérům. Mezi oběma skupinami pak stojí „klienti“, kteří představují zprostředkující článek mezi všemi zúčastněnými, včetně zaměstnavatelů.⁷⁰

Všichni informátoři z mého mikro-výzkumu i další mně známí Ukrajinci moc dobře věděli, kdo je to „klient“, říkají mu též „šéf“ nebo „mošennik“,⁷¹ „mošennickije kampanie“⁷² nebo „mafíóska.“⁷³

„Klienti“ se začali objevovat poměrně brzy po zahájení nové vlny emigrace z Ukrajiny do České republiky po roce 1991. Zpočátku byl klientský systém jednostupňový a mafie v něm žádnou speciální úlohu neměly.⁷⁴

M. Nekorjak spolu s D. Čermákovou zmiňují současnou strukturu „klientského systému“ jako **system pěti aktérů** (organizovaný zločin, migranti z Ukrajiny, klienti a subjekty vytvořené klienty (firmy/agentury) a zaměstnavatelé (čeští). Mimo těchto pět hlavních aktérů stojí stát, který ovlivňuje podmínky (ne)existence klientského systému.⁷⁵

Podle Jana Černíka klientský systém nastolil jistý řád v „zóně bezpráví“, vymáhání prostředků ze strany organizovaného zločinu se „standardizovalo“ ve formě vybírání poplatků za „ochranu“ tzv. reket⁷⁶ od jednotlivých klientů podle počtu pracovníků ve skupině (cca 5000 Kč za osobu měsíčně).⁷⁷ Byl ustanovený nepsaný řád ve vyplácení

⁷⁰ Cit. NEKORJAK, Michal. *Mezislvěty: organizované zaměstnávání migrantů z Ukrajiny v České republice*, Disertační práce, Školitel: Prof. PhDr. Ivo Možný, Csc., Brno, 2009, s. 37.

⁷¹ „мошенник“ znamená finanční podvodník či prospěcháč.

⁷² Dalo by se přeložit pojmem „podvodné firmy“. Uvádím zde tyto pojmy pro ilustraci, jak je vnímán klientský systém samotnými migranty, **nemá „dobrý“ či „férový“ základ.**

⁷³ Srov. HERVERTOVÁ, Vojtěška. Bakalářská práce, 2009, s. 46.

⁷⁴ Cit. NEKORJAK, Michal. *Klientský systém a ukrajinská pracovní migrace do České republiky. SOCIÁLNÍ STUDIA 1/2006*. [online]. Praha: leden 2006. str. 92 [cit. 26.5. 2017]. Dostupný z [www: <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080227135336.pdf>](http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080227135336.pdf)

⁷⁵ Srov. ČERMÁKOVÁ, Dita. Klientský systém a jeho specifika. In: DRBOHLAV, Dušan (ed.): *Nelegální ekonomické aktivity migrantů*. Praha : Karolinum, 2008. str. 167-175, na s. 167-169.

⁷⁶ Cit. ČERNÍK, Jan. *Klientský systém jako quasi-feudalismus v Česku. MIGRACE ONLINE*. [online]. Praha: leden 2005. str. 4 [cit. 9.5. 2017].

Dostupný z [www:](http://www: <http://aa.ecn.cz/img_upload/79a33131c9c4293e0fcef50bfa263ef/JCernik_Klientura_1.pdf>)

[Dostupný z www: <http://aa.ecn.cz/img_upload/79a33131c9c4293e0fcef50bfa263ef/JCernik_Klientura_1.pdf>](http://aa.ecn.cz/img_upload/79a33131c9c4293e0fcef50bfa263ef/JCernik_Klientura_1.pdf)

⁷⁷ Podle informátorů z mého výzkumu činí částka za ochranu v roce 2017 pět tisíc Kč/osobu/1 měsíc.

výplat pracovníkům: „...z peněz, které vydělá, dostává dělník třetinu, třetina putuje na konto klienta jako platba za poskytnuté služby, třetina pokrývá úplatky různým úředníkům”, takto popisuje systém výplat nelegální práce Livinský.⁷⁸

Klientský systém se ovšem podle poznatků od informátorů zdaleka netýká jen oblasti zaměstnávání občanů Ukrajiny na českém trhu práce. Je zasaženo více oblastí života migranta, ať se jedná o zprostředkování povolení k pobytu, ubytování, dopravy, zdravotního pojištění nebo pokrývá i oblast podnikání cizinců (viz níže). Ačkoliv je klientský systém typický pro ukrajinskou pracovní migraci, je do něj zapojeno i řada českých občanů (otázka společenské odpovědnosti firem a odpovědnosti jednotlivců) – zástupců zaměstnavatelů, tak i zkorumpovatelných úředníků státní správy, podle mých informací jsou do systému zapojeni i čeští občané v roli tzv. „klientů“!

„Doprava a administrace jsou většinou poskytované v jednom „balíku“ za **jednorázový poplatek nebo na dluh**⁷⁹. Zprostředkovávání práce, bydlení a „ochrana“ se obvykle strhávají z výdělku pracovníka. Je zřejmé, že klientův kapitál spočívá v kontaktech a vztazích, ať už se jedná o hospodářské subjekty v ČR nebo o neformální síť ve zdrojové zemi. Profesionál v oboru služeb založených na vztazích a kontaktech musí svůj kapitál udržovat a kultivovat tak, aby si udržel pověst a image, které rozhodují o úspěšnosti. „Klient“ působí na pomezí rozdílných světů nejenom ve smyslu ekonomie a práva, ale i co do norem organizace každodenního ekonomického jednání.“⁸⁰

Na otázku, zda se nějak změnila úloha „klienta“ oproti minulosti (tento dotaz byl vhodný, neboť většina mých informátorů žije v Praze řadu let a mají s klienty určité zkušenosti v současnosti a/nebo v minulosti) informátoři uvedli následující: muži vypověděli, že „klient dává práci,“ Lubomyr uvedl, že klienti dřív nezaplatili za odvedenou práci, teď se ale bojí neplatit migrantům, když člověk vydělává 120 Kč/h, klient si bere od zákazníka/zadavatele práce 200 Kč/h.⁸¹ Vasyl zase považuje klienty za ty, kteří si uměli včas „zařídít firmu.“ Úkolem klienta je podle Lubomyra sehnat lidi

⁷⁸ Cit. LIVINSKÝ, Oleksa a KOČÍK, René. *Výnosné povolání: obchodníci s prací. Za prací do ČR*, příloha Lidových novin, 2003, In: ČERNÍK, Jan. *Klientský systém jako quasi-feudalismus v Česku. MIGRACE ONLINE*. [online]. Praha, leden 2005. s. 4 [cit. 9.5. 2017].

Dostupný z www:

<http://aa.ecn.cz/img_upload/79a33131c9c4293e0fcef50bfa263ef/JCernik_Klientura_1.pdf>

⁷⁹ Cit. LIVINSKÝ, Oleksa a KOČÍK, René., 2003 In: ČERNÍK, Jan. leden 2005. s. 2.

⁸⁰ Cit. ČERNÍK, Jan. *Klientský systém jako quasi-feudalismus v Česku. MIGRACE ONLINE*. [online]. Praha : leden 2005. s. 2 [cit. 8.5. 2017]. Dostupný z www:

<http://aa.ecn.cz/img_upload/79a33131c9c4293e0fcef50bfa263ef/JCernik_Klientura_1.pdf>

⁸¹ Informátorka Nataša uvádí, že klienti dávají pracovním migrantům jen půlku peněz, které obdrží od českého zaměstnavatele.

na práci a práci za ně vyfakturovat bez ohledu na počet pracovníků. Co se týče odpovědí žen – Anča dodává, že se úloha klientů změnila, lidé jsou více informovaní, takže klienti hledají někoho, kdo oproti nim informace nemá žádné nebo si neumí poradit. Navíc uvedla: „Až tak s nima nejsem svázaná.“ Podle Natálky se klienti oproti minulosti musejí víc snažit (ale dávají údajně jenom práci) a hodnotí je kladně, sama pro jednoho pracuje. Iryna řekla, že s klienty měla zkušenosti první rok, kdy přijela do Prahy, i teď, když její kamarádky (i Češky!) shánějí práci v obchodním řetězci Billa, předává jim kontakt na klienta. Klient je podle jejích slov „dobrý.“ Podle Maryny jsou klienti drzejší, byli prý skromnější. *Jen chtějí po lidech peníze, zařizují práci, papíry, bydlení, zdravotku, sociálku*, ale podle další odpovědi s nimi nemá žádné zkušenosti. Dnes Maryna dělá „načerno“ ač vlastní povolení k trvalému pobytu. Nataša zase charakterizuje klienta: „*Má dům, nikde nedělá a jezdí Mercedesem, bere člověku půlku výplaty.*“ Je hrdá na to, že pod klientem nikdy nepracovala (ovšem ani nikdy neměla povolení k zaměstnání).

„Média v ČR reprodukují mytizujícími postoje české veřejnosti ke tvrdě pracujícím a přitom strádajícím pracovníkům z východu. Démonizace klientů je způsobem společenské distance od „podtřídy“ dočasných pracovníků ze zahraničí.⁸² Mytizující postoje vůči Ukrajincům jsou založené na rozporu mezi soucitem a exploatací. Podle této logiky si ubohé životní podmínky Ukrajinci vlastně způsobují sami sobě.“⁸³ Otázku osobní odpovědnosti migrantů za jejich participaci v systému budu zkoumat v další kapitole mojí diplomové práce.

Ovšem pro migranty je často velice těžké se osamostatnit a vyvázat ze vztahu s „klientem,“ což je způsobeno i požadavkem českých zaměstnavatelů mít „klienta.“⁸⁴ Z realizovaných polo-strukturovaných rozhovorů s informátory mi vyplynulo, že zejména muži mají (či v minulosti měli) z drtivé většiny práci a bylo-li, tak i povolení k pobytu zprostředkované přes „klienty.“ Ženy z mého mikro-výzkumu si vyřizovaly víza/povolení k pobytu s jednou výjimkou přes „klienta“, ubytování, práci a další záležitosti s pomocí známých nebo příbuzných žijících v Praze, při lepší jazykové vybavenosti někdy i samy. Jedna z informátorek **Maryna platí 13 500 Kč měsíčně**

⁸² Zatímco východoevropské ženy jsou znázorňovány jako oběti, východoevropští muži jsou spojováni s kriminalitou/zločinem. – Srov. Marlou Schrover, Joanne van der Leun, Leo Lucassen a Chris Quispel (ed.): *Illegal Migration and Gender in a Global and Historical Perspective*. IMISCOE Research. Amsterdam University Press, Amsterdam, 2008. s. 13.

⁸³ Cit. ČERNÍK, Jan. *Klientský systém jako quasi-feudalismus v Česku*, s. 3.

⁸⁴ Srov. ČERMÁKOVÁ, Dita. *Klientský systém a jeho specifika*. In: Drbohlav, Dušan (ed.): *Nelegální ekonomické aktivity migrantů*. Praha : Karolinum, 2008. s. 167-175.

za to, že jí právnická osoba se zahraničním jednatelem založená za účelem „legalizace“ práce či výnosů z práce oficiálně zaměstnává⁸⁵ (předložila mi k nehlédnutí platnou pracovní smlouvu ovšem na práci, kterou nikdy nevykonávala, ani vykonávat nebude, podle jejích slov, ale za ni její „klient“ (majitel firmy) odvádí sociální a zdravotní pojištění a platí daně?), díky tomu mohla doložit dostatečné příjmy pro možnost pozvat svého manžela a děti do České republiky – tzv. minimální nutné prostředky k pobytu podle cizineckého zákona.⁸⁶ Jinak vykonává úplně jiný druh práce (mytí nádobí a příprava salátů v restauraci) a to nelegálně⁸⁷. Na dotaz, zda přemýšlí o tom, jak to bude, až se rozhodne vymanit se z tohoto typu nerovného vztahu, odpověděla, že věří, že to půjde snadno. Já mám o tom pochybnosti. Tyto moje pochybnosti potvrzuje další informátorka z mého mikro-výzkumu Iryna, jež mi sdělila, že „klient“ sice pomůže, ale nechce člověka pustit.

Podle Petra Štici vzniká mezi klientem a migrantem vztah závislosti, kdy dochází někdy ke zadržování pasu migranta a nejedná se ani o okrajovou záležitost.⁸⁸ Podle mých informátorů „klient“ vždy posbírá složku dokumentů migranta s příslibem zařízení pobytového oprávnění a povolení k práci bez jistého výsledku na konci a někdy i s dokumenty zmizí.⁸⁹ Problém je, že citlivá data obsažená v těchto dokumentech jsou nebo mohou být zneužita nejen klienty, ale i mafií k vydírání migrantů či členů jejich rodin v Čechách i na Ukrajině v případě „neposlušného“ jednání migranta.

Kontroly zaměřené na zaměstnávání cizinců a pracovní podmínky nebývají oddělené od kontrol pobytových...O to snáze mohou zaměstnavatelé zneužívat postavení migrantů bez pobytového oprávnění. Z praxe neziskových organizací navíc vyplývá, že dochází ke zneužívání cizinců, kteří vykonávají nelegální práci, ať už co se týče délky

⁸⁵ Tento účel byl potvrzen mojí informátorkou Marynou, neboť pro tuto firmu údajně „pracují“ desítky občanů Ukrajiny.

⁸⁶ Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, v platném znění

⁸⁷ Podle § 5, písm. e), zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti se za **nelegální práci považuje**:
1. výkon závislé práce fyzickou osobou mimo pracovněprávní vztah, nebo
2. pokud fyzická osoba-cizinec vykonává práci v rozporu s vydaným povolením k zaměstnání nebo bez tohoto povolení, je-li podle tohoto zákona vyžadováno, nebo v rozporu s povolením k dlouhodobému pobytu za účelem zaměstnání ve zvláštních případech (dále jen "zelená karta") vydaným podle zvláštního právního předpisu; to neplatí v případě převedení na jinou práci podle § 41 odst. 1 písm. c) zákoníku práce,
3. pokud fyzická osoba-cizinec vykonává práci pro právnickou nebo fyzickou osobu bez platného povolení k pobytu na území České republiky, je-li podle zvláštního právního předpisu vyžadováno.
A jedná se zároveň o přestupek podle § 139 a § 140, zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, kde jsou uvedeny sankce za nelegální práci.

⁸⁸ Srov. ŠTICA, Petr: Immigration policy between selective recruitment and restriction. Ethical Questions Concerning Third-Country Migrants in the Czech Republic, 2016, s. 56-66.

⁸⁹ To se stalo Nataše i Maryně z mého mikro-výzkumu, když se ocitly v neregulérním postavení a snažily se prostřednictvím klienta pobyt „zlegalizovat.“

pracovní doby, velmi nízké či žádné mzdy, tristních pracovních podmínek apod.⁹⁰ Musím potvrdit, že až na dva informátory (Vasyl – má platnou pracovní smlouvu a trvalý pobyt - a Nataša pracuje a žije v Praze zcela neregulérně), všichni zažívali náročné pracovní podmínky co se týče délky pracovní doby (12 – 16 h denně, 7 dní v týdnu, většinou za 1000 Kč „na ruku,“ všichni ale dostávali pravidelně zaplacenou za práci, i když přibližně třetina ze všech informátorů zažila několika týdenní práci pro „klienta“ bez náhrady).

Co se týče **pracovních podmínek**, např. Maryna – práce v kuchyni, Ivan – práce na stavbě – vyjádřili nespokojenost s pracovními podmínkami, doslova řekli, že **těžce dřou** a popisovali mi detaily jejich každodenního boje o chléb. Zajímala jsem se též o otázku bezpečnosti práce, dotazy jako např.: *Jak jste spokojený s pracovními podmínkami? Co by mohlo být lepší?* Ivan uvedl, že by si sám poskytl první pomoc, kdyby se něco stalo a pak by odjel domů na Ukrajinu. I Lubomyr – práce na stavbě - by jel domů, kdyby se mu něco stalo v práci. Maryna utrpěla v práci úraz, řešila ho koupí léku a poté i s úrazem chodila do práce, protože je vázaná u „klienta“ a musí mu měsíčně odvádět nemalé peníze. Iryna pracuje v jedné pražské směnárně, s pracovními podmínkami spokojená není, na výše uvedené otázky, odpověděla, že mají v práci kamery, zaměstnavatel jí za drobné pochybení strhne peníze z platu, navíc pracuje na směny, včetně víkendů. Chtěla by pracovat od 8 do 17h kromě víkendů. Naopak Vasyl je docela spokojený, Anča – práce v kuchyni (na živnostenský list – úklidy, ale přitom pracuje jako pomocná síla v kuchyni) zase sdělila: *„Hodně mě práce baví, chci hodně vydělávat, tak jsem pořád v práci.“* Nataša je s pracovními podmínkami spokojená, má na starosti úklid 4 luxusních domů, bez problémů práci stíhá, chtěla by víc práce, ale protože se stará doma o 3 děti školou povinné, je ráda za určenou pracovní dobu od 9 – 16 h. Myslím si ovšem, že mnoho cizinců s neregulérním pobytem tak dobré pracovní podmínky jako Nataša nemá. Natálka zase pracuje v hotelu, je s pracovními podmínkami v současné práci docela spokojená, klient jí strhává peníze z platu, ovšem neví, kolik.

Vykořisťování migrantů v postavení zaměstnance či vykonávajícího jiné ekonomické aktivity katolické sociální učení zakazuje. Lev XIII. v *Rerum novarum*⁹¹ (a později

⁹⁰ Srov. ČIŽINSKÝ, Pavel, HOLÍKOVÁ, Klára, JELÍNKOVÁ, Marie: Neregulérní migranti na trhu práce. In: HRADEČNÁ, Pavla a kol. *Řešení otázek neoprávněného pobytu cizinců: situace v ČR a ve vybraných evropských zemích*. Praha: Linde, 2011, s. 148-149.

⁹¹ Čl. 17, *Rerum novarum*

Pius XI. ve Quadragesimo anno⁹²⁾) formuluje kritéria pro spravedlivou mzdu. Lev XIII. kromě jiného uvádí: „...utlačovat pro svůj zisk nuzné a ubohé a **těžít z cizí bídy je těžkým proviněním** proti Božím zákonům i lidskému právu. Ošidit však někoho o povinnou mzdu je velkým hříchem, který svolává svým křikem k pomstě hněv z nebe...“⁹³ Jan Pavel II. zase uvádí ve své encyklice Laborem Exercens: „Nejdůležitější tedy je, aby člověk pracující mimo svou vlast, ať jako vystěhovalec nebo jako sezónní dělník, nebyl co do práv spojených s prací v *nevýhodě* oproti ostatním pracujícím v dané společnosti. **Stěhování za prací nesmí být žádným způsobem příležitostí k finančnímu nebo sociálnímu vykořisťování.** Pro pracovní poměr s přistěhovalcem musí platit stejná měřítko jako pro vztah ke každému jinému pracovníkovi v této společnosti. Hodnota práce se musí měřit stejnou mírou, nezávisle na národnosti, náboženství, rase. Tím spíše se **nesmí zneužít nucené situace, v jaké se nalézá vystěhovalec.** Všechny tyto okolnosti musí bezpodmínečně ustoupit před základní hodnotou práce, která je spojena s důstojností lidské osoby, ovšem s ohledem na kvalifikaci pracovníků.“⁹⁴

1.2.3 Problematika neregulární/nelegální migrace⁹⁵ v kostce

Za nelegální migraci se podle MV ČR považuje nelegální překročení vnější schengenské hranice České republiky a nelegální pobyt - v této kategorii jsou vykazováni cizinci zjištěni na území České republiky, kteří porušují zákonem předepsané podmínky pro pobyt cizince.⁹⁶

Neregulární migranti se přirozeně obávají odhalení nelegálnosti jejich pobytu, tudíž se většinou nedomáhají svých oprávněných zájmů např. u soudu.

⁹² Čl. 71, Quadragesimo anno Cit. „Především se má dělníku poskytnout **mzda dostatečná** k tomu, aby mohl uživit sebe i svou rodinu.“

⁹³ Cit. čl. 17, RN: „Mezi nejdůležitějšími povinnostmi zaměstnavatele je, aby dával každému, co mu podle spravedlnosti patří. Má-li se stanovit mzda skutečně spravedlivě, je nutno přihlížet k více okolnostem: všeobecně však ať mají bohatí a zaměstnavatelé na paměti, že **utlačovat pro svůj zisk nuzné a ubohé a těžít z cizí bídy je těžkým proviněním proti Božím zákonům i lidskému právu. Ošidit však někoho o povinnou mzdu je velkým hříchem, který svolává svým křikem k pomstě hněv z nebe:** „Ale mzda, o kterou jste ošidili ... ta mzda křičí a křik vašich ženců pronikl k sluchu Pána zástupů.“ Konečně ať se bohatí lidé pečlivě vystříhají toho, aby chudým nějak škodili na majetku **násilím, lstí nebo lichvářskými úroky**; a to tím spíše, že chudí nemají dost prostředků, aby se proti křivdám a bezmocnosti nějak bránili; jejich majetek proto musí být pokládán za o to posvátnější, oč je nuznější.“

⁹⁴ Cit. čl. 23, Laborem Exercens.

⁹⁵ V odborné literatuře jsou pojmy nelegální/neregulární taktéž volně zaměňovány, v případě migrantů se nejčastěji používá termín „neregulární migrant“ nebo „nelegálně pobývající/pracující migrant“, což chápou především jako uznání názoru, že žádná „osoba“ nemůže být „nelegální.“ Srov. HERVERTOVÁ, Vojtěška, 2009, s.12, poznámka pod čarou

⁹⁶ Srov. MV ČR. Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců na území České republiky v roce 2015, s. 107. Zpráva MV ČR za rok 2016 není v době psaní této práce prozatím k dispozici.

Pro neregulárního migranta je skoro nemožné domáhat se svých práv (oblast pracovně-právní) kvůli následujícím důvodům:

- 1) „neznalost práv, a to nejen u migrantů samotných, nýbrž i u jejich zaměstnavatelů a vůbec v celé společnosti (i v soudní judikatuře zcela chybí precedenty),
- 2) strach z odhalení jejich neregulárního pobytu a z následujících sankcí, což brání v uplatňování práv i těm cizincům, kteří si jsou svých práv vědomi,
- 3) obtížná prokazatelnost nelegální práce před soudem, což je faktor, který ztěžuje postup i českým občanům vykonávajícím nelegální práci.“⁹⁷

Existují dvě pozice, které je možné zastávat vůči postavení neregulárních migrantů:

- 1) Pozice přednosti kontroly nad ostatními oblastmi práva. „Dle této pozice je legalita pobytu, popř. dokonce určitý pobytový status, předpokladem jiných práv cizince a situace cizince bez povolení k pobytu je zcela nesrovnatelná se situací cizinců legální pobyt majících, popř. českých občanů...
- 2) Pozice přednosti lidských práv (včetně práva na rovnost) před zájmem státu na kontrole migrace a z ní vycházející oddělení cizineckého práva od ostatních právních oblastí. Dle této pozice nemá pobytový status cizince (včetně hrozby sankce) v principu žádný dopad do ostatních právních oblastí a v těchto jiných oblastech má mít i neregulární migrant rovné postavení jako ostatní cizinci a jako čeští občané.⁹⁸ Mají-li pak neregulární migranti v určité situaci postavení horší, bude se – dle individuálních okolností – jednat zpravidla o diskriminaci.“⁹⁹

Stejně jako autor tohoto rozdělení se i já **přikláním ke druhé pozici**. Ta vychází i z Listiny základních práv a svobod ČR, jelikož ani cizincům nesmějí být upírána základní lidská práva. Nicméně cizincům (konkrétně Ukrajincům) je ve srovnání s českými občany ukládaná povinnost mít povolení k pobytu (podle cizineckého zákona), což není diskriminací. Diskriminací se podle tzv. antidiskriminačního zákona rozumí znevýhodňování z důvodů rasy, etnického původu, národnosti, pohlaví, sexuální

⁹⁷ Cit. MV ČR. Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců na území České republiky v roce 2015, s. 148.

⁹⁸ Podobně jako jízda načerno v městské hromadné dopravě a související sankce nemají žádný dopad na postavení černého pasažéra v oblasti zdravotní péče – srov. poznámku pod čarou ČIŽINSKÝ, Pavel, 2011, s. 132.

⁹⁹ ČIŽINSKÝ, Pavel. *Národní právo, Diskriminace neregulárních migrantů*. In: HRADEČNÁ, Pavla a kol. *Řešení otázek neoprávněného pobytu cizinců: situace v ČR a ve vybraných evropských zemích*. Praha: Linde, 2011, s. 132.

orientace, zdravotního postižení, náboženského vyznání, víry či světového názoru.¹⁰⁰ Právě u nelegální migrace je do velké míry otázkou, zda a jaké znevýhodnění cizinců je či není spravedlivé, což činí samotný pojem diskriminace neregulérních migrantů sporným. Nicméně bezesporu dochází ke **znevýhodňování neregulérních (někdy i regulérních) migrantů nad rámec pozitivního práva**. Migrantů z Ukrajiny se často dostávají do situace ne-svobodného prostředí, ne-svobodných možností jednání, tísně způsobené vnějšími či vnitřními faktory. Více toto téma rozeberu v závěrečné kapitole této práce.

„**Vyhoštění a zajištění** (zbavení svobody za účelem realizace vyhoštění) jsou typickým následkem neregulérního pobytu cizinců na území hostitelského státu, který neprovádí tzv. regularizaci.¹⁰¹ Takovým státem je např. i Česká republika.“¹⁰²

Existuje vyhoštění jako trest podle § 80 Trestního zákoníku¹⁰³ a správní vyhoštění, pojem vyplývající z § 118 a následujících, zákona o pobytu cizinců, které má charakter opatření.

„Sám zákon o pobytu cizinců zmiňuje významově blízké výrazy jako vycestování či návrat, zákon o azylu dodává dobrovolnou repatriaci.“¹⁰⁴

Nuceným návratem do vlasti migrant hodně ztrácí, někdy se mu nepodaří znovu za prací do zahraničí vycestovat, jindy je tak tísněn okolnostmi a sociálními tlaky, že volí opětovné vycestování do ČR navzdory všem myslitelným překážkám.

„Rozhodnutí o správním vyhoštění ukládá cizinci povinnost opustit území hostitelského státu a mnohdy v něm tak zanechat léty získané osobní vazby. O to citelnější je pak v praxi vydávání rozhodnutí o správním vyhoštění v situacích, kdy vyhošťovaným cizincem je osoba v České republice dobře integrovaná, která hovoří česky, odpracovala v České republice řadu let a má zde rozvinutý soukromý a rodinný život. Právě toto jsou případy, kdy je namístě používat správní vyhoštění citlivě a přiměřeně, což se dosud cizinecké policii příliš nedařilo.“¹⁰⁵

Podobná je i situace v oblasti zajišťování cizinců, ke kterému se přistupuje v řadě

¹⁰⁰ Srov. § 2 odst. 3, zákona č. 198/2009 Sb., Antidiskriminační zákon, v platném znění.

¹⁰¹ Regularizace, jinými slovy legalizace neregulérního statutu imigrantů prostřednictvím zákona, je na jedné straně jedním z účinných řešení nelegality cizinců, na straně druhé patří mezi nejvíce diskutované nástroje řízení migrace, neboť oslabuje moc státu při kontrole migračních pohybů na jeho území. – cit. PORTÁL MIGRACEONLINE <<http://www.migraceonline.cz>>.

¹⁰² Cit. ROZUMKOVÁ, Pavla. Vyhoštění a zajištění neregulérních migrantů. In: Hradečná, Pavla a kol. *Řešení otázek neoprávněného pobytu cizinců: situace v ČR a ve vybraných evropských zemích*. Praha: Linde, 2011, s. 187.

¹⁰³ Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník, v platném znění.

¹⁰⁴ Cit. ROZUMKOVÁ, Pavla, 2011, s. 187.

¹⁰⁵ Cit. tamtéž s. 188.

případů, kdy cizinecká policie rozhoduje o správním vyhoštění, a které s sebou v praxi přináší mnoho sporných otázek. Podle Pavly Rozumkové má stát sice opodstatněný zájem zbavit se neregulérních cizinců, na druhé straně je však nesporné, že řada vyhošťovaných cizinců je v České republice dobře integrována¹⁰⁶ a je zřejmé, že česká ekonomika takové cizince potřebuje.

„S rozhodnutím o správním vyhoštění je v České republice automaticky spojeno stanovení doby tzv. **zákazu pobytu** – doby zpravidla několika let, po které cizinec nemůže pobývat na území České republiky ani jiného členského státu Evropské unie. Má-li cizinec v neregulérním postavení zájem o dobrovolný návrat, v praxi je možno toto zákonné ustanovení využít pouze v tom případě, že cizinec před tím „dobrovolně“ přijme břemeno vyhoštění se zákazem pobytu v celé EU.“¹⁰⁷

Nyní uvedu zkušenosti migrantů z mého mikro-výzkumu s výše uvedenými restrikcemi a případně strategiemi, jak se s nimi vyrovnali.

Ivan má polské „pracovní vízum“ údajně se nejedná o schengenské vízum, zařídil si ho sám, stálo ho to v přepočtu asi 2 tisíce Kč a pracuje na něj, zákaz pobytu zatím neměl - ani v Polsku.

Vasyl má trvalý pobyt, zařizoval si ho sám, v minulosti prošel všemi druhy řízení o povolení k pobytu, v 90. letech se jednalo o tzv. voucher, později pobýval na krátkodobé vízum, pak měl povolení k dlouhodobému pobytu a nakonec trvalý pobyt. Nikdy nedostal zákaz pobytu.

Lubomyr měl zákaz pobytu, podle jeho slov to řešil tak, že počkal na Ukrajině, než pominul zákaz, pak zaplatil pokutu a potom přijel do ČR na polské pracovní vízum, nyní čeká na povolení k trvalému pobytu za účelem společného soužití rodiny (sloučení rodiny).

Iryna je držitelkou trvalého pobytu, vyřizovala si ho sama, nicméně má zkušenosti s tím, že šla na zastupitelském úřadě k okénku bez fronty, u druhého stála nekonečná fronta žadatelů o dlouhodobý pobyt.

Anča má dlouhodobý pobyt za účelem „podnikání“, zaplatila za něj 30 tisíc Kč, k jeho prodloužení u pobočky Odboru azylové a migrační politiky MV ČR, který to má nyní na starosti, uvádí: „*Tam nesmíš dát nic, ani bonbón.*“ Anča měla v minulosti zákaz

¹⁰⁶ Moje otázky a poznámky k tomuto výroku jsou následující: *V jakých oblastech je neregulérní migrant dobře integrován? Jen v oblasti znalosti českého jazyka nebo odpracovanými léty? V mnoha případech žijí takovíto lidé na okraji společnosti, navíc vykonávají nelegální práci...co jejich pojištění atd. Co by na otázku vlastní integrace do společnosti odpověděla třeba Nataša?* Argumentovala strachem z odhalení jejího neregulérního pobytu.

¹⁰⁷ Cit. ROZUMKOVÁ, Pavla, 2011, s. 194.

pobytu, na dotaz, jak situaci řešila, odpověděla, že nic nezařizovala, předala svoje dokumenty klientovi, ten nic nevyřídil, musela zůstat v České republice v neregulérním postavení a nelegálně i pracovat, aby splatila dluhy po dobu pěti let, v ty roky neviděla ani děti, ani dnes již zesnulého manžela, ani vnuky.

Natálka má dlouhodobý pobyt, neví, za jakým účelem, zařizoval jí ho klient, již si nepamatuje, kolik za to zaplatila. V minulosti přijela na turistické vízum, zůstala na našem území v nelegálním postavení, na dotaz, jak to řešila, odpověděla, že pomocí financí. Uvádí k tomu doslova: „*Na rovinu, neumím s počítačem. Když mám pobyt, můžu sehnat práci, doufám, že dostanu doklady zpátky.*“ (5 měsíců pracuje přes klienta)

Maryna má trvalý pobyt, stálo jí to jen cenu kolku a 500 Kč za radu od ukrajinské právničky, vyřizovala si povolení sama, když si dříve zařizovala povolení k pobytu pro sebe nebo děti nebo pozvánku pro manžela, stála ve frontě celou noc, aby se v úřední hodiny dostala na řadu. Ve frontě předbíhali „klienti“, kteří na plnou moc a přednostně zařizovali pobyt pro migranty z Ukrajiny. Praxí bylo, že se do pasu rovnou vkládala finanční hotovost pro úředníka tehdy Cizinecké a pohraniční policie.

Maryna měla kdysi zákaz pobytu, změnila si jméno na Ukrajině, nechala vystavit nový pas a podle jejích slov „*dál bylo vše po zákonu*“. Odpověděla tak, protože se podle mého názoru bojí sankcí.

Nataša, jak jsem již uvedla dříve v textu, má zcela neregulérní postavení, v minulosti zde pracovala asi 2 roky na turistické vízum (opět se ocitla v neregulérním postavení, kdy neviděla svoje tehdy dvě děti, manžela ano), potom měla dvakrát roční polské vízum, na které nelegálně pracovala, poté vycestovala a na konzulátu na Ukrajině podala žádost o trvalý pobyt, ovšem Polsko jí dalo zákaz pobytu v schengenském prostoru po dobu 3 let, víza jí podle jejích slov zařizovala „*agentura, co dělá víza.*“

1.2.4 Podnikání jako jedna z možných kvazi-legálních forem výkonu práce

Podnikání fyzických osob upravuje zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, v platném znění, nicméně existuje řada výdělečných činností, které tomuto

zákonu nepodléhají, např. jiné příjmy podléhající zdanění (svobodná povolání, podnikání v zemědělství, příjmy z pronájmu apod.).¹⁰⁸

Živnostenské podnikání je často využíváno cizinci zejména ze čtyř důvodů:

- Živnostenské oprávnění je snadněji získatelné než povolení k zaměstnání
- Živnostenské podnikání zahrnuje řadu typických činností pro cizince (někdy dochází až k jeho etnické monopolizaci) - to se ponejvíc týká právě občanů Ukrajiny.
- Živnostenské podnikání jako podmínka zaměstnání (tzv. švarcsystém výhodný pro zaměstnavatele).¹⁰⁹ Zaměstnavatel pak neplatí za „zaměstnance“ pracujícího na živnostenský list daně, sociální ani zdravotní pojištění.
- Příchozí z Ukrajiny mají co se týče práv a povinností v podnikání oficiálně stejné podmínky jako občané ČR či EU/EHP a Švýcarska.

Neoprávněné provozování živnosti je přestupkem podle §§ 61-63 živnostenského zákona a hrozí za něj pokuta až půl milionu korun (popř. i více, jde-li o koncesovanou živnost).

Podle současné legislativy je neoprávněné podnikání trestným činem a hrozí za něj trest odnětí svobody až na osm let nebo zákaz činnosti.¹¹⁰

Celkové počty podnikajících občanů Ukrajiny se poslední roky pohybují kolem třiceti tisíc osob, což je přibližně třetina ze všech cizinců podnikajících v ČR. Podle informací z Ministerstva průmyslu a obchodu (odpověď na můj dotaz z roku 2016) nevede toto ministerstvo statistiky podle národností, dá se zjistit pouze počet sankcí za neoprávněné podnikání bez jakéhokoliv rozlišení.

Účast cizinců v českých obchodních společnostech a družstvech se řídí zákonem o obchodních korporacích¹¹¹ s výjimkou tzv. závislé činnosti vykonávané v rámci obchodní společnosti. Závislá činnost vždy spadá pod režim Zákoníku práce, což si ovšem řada zaměstnavatelů (firem) nerada připouští.

¹⁰⁸ Srov. ČIŽINSKÝ, Pavel, HOLÍKOVÁ, Klára, JELÍNKOVÁ, Marie. Vybraná hospodářská práva neregulárních migrantů. In: Hradečná, Pavla a kol. *Řešení otázek neoprávněného pobytu cizinců: situace v ČR a ve vybraných evropských zemích*. Praha : Linde, 2011, s. 153-154.

¹⁰⁹ Srov. tamtéž, s.155.

¹¹⁰ § 251 Trestního zákoníku - sankce za neoprávněné podnikání.

¹¹¹ Zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech, v platném znění.

Z mého mikro-výzkumu vyplynulo, že polovina informátorů (až na Natašu, Irynu, Lubomyra a Ivana, který je v Praze krátce a má jen polské „pracovní“ vízum¹¹²) má zkušenosti buď aktuální či v minulosti s prací na živnostenský list. Např. Vasyľ uvádí: „*Měl jsem živnost na prodej zboží, nikdy jsem se k tomu nedostal.*“ Nebo Anča má oprávnění k podnikání v oblasti úklidů (pouze 3 roky z celkového počtu 15 let pobytu v ČR), ale vykonává tzv. závislou práci v restauraci bez povolení k zaměstnání či zaměstnanecké karty. Maryna dříve dělala na živnostenský list, kdy jí klientka měla údajně vyřídit daňové přiznání (měla k dispozici dokumenty Maryny), ale napsala na ni 0,5 mil. Kč na fakturách, dostala ji do potíží s úřady a vyhrožovala jí, že bude muset odjet na Ukrajinu a dostane zákaz pobytu. Maryna zažila kontrolu živnostenského úřadu s pozitivním výsledkem. Natálka má živnostenský list na manipulaci zboží a úklidy, sice pracuje v oboru, ale přes klienta, hovoří o něm: „*Lidi se snaží od klientů utéct*“ (bez dalšího vysvětlení, takže jsem se nedozvěděla, jestli hovořila obecně nebo o sobě...).

1.3. Otázka sociálního pojištění pro občany Ukrajiny

Sociální pojištění souhrnně označuje důchodové a nemocenské pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti. Patří mezi hlavní pilíře sociálního zabezpečení v ČR spolu se státní sociální podporou a sociální pomocí.¹¹³

Sociální pojištění musejí odvádět zaměstnavatelé a platit zaměstnanci (včetně některých druhů prací vykonávaných mimo pracovní poměr), ale i osoby samostatně výdělečně činné. Tato legislativní úprava se vztahuje nejen na občany ČR, EU/EHP a Švýcarska, ale i na občany tzv. třetích zemí, včetně občanů Ukrajiny.

Nemocenské pojištění jsou povinni hradit pouze zaměstnanci. Vybrané prostředky ze sociálního pojištění jsou použity na výplatu důchodů a dávek nemocenského pojištění na základě splnění stanovených kritérií. U starobních důchodů byla od ledna 2010

¹¹² Získat přes Polsko vízum je pro Ukrajince docela jednoduché. Polská firma vydá prohlášení o tom, že chce zaměstnat Ukrajince. Ten pak jde na úřad s tímto dokumentem a vízum většinou dostane. Není pro to potřeba ani příliš dokumentů. Někdy může být problém získat termín pro podání žádosti. Pokud chce nějaká česká firma zaměstnat Ukrajince tímto způsobem, často postupuje podle tohoto schématu. Najde si polského partnera, který vydá zmíněné prohlášení, a Ukrajinci pak jednoduše získají vízum. – Srov. ŽIŽKOVÁ, Markéta. *Migranti získají v Polsku pracovní víza snadno, pak jdou do Čech*. Nestránkováno. [cit. 12. 5. 2017]. Dostupný z [www: <http://www.info.cz/cesko/ukrajinska-expertka-migranti-ziskaji-v-polsku-pracovni-viza-snadno-pak-jdou-do-cech-9356.html>](http://www.info.cz/cesko/ukrajinska-expertka-migranti-ziskaji-v-polsku-pracovni-viza-snadno-pak-jdou-do-cech-9356.html).

¹¹³ Srov. DRBOHLAV, Dušan a kol.: *Migrace a (i)migranti v Česku. Kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?* 2010, s. 101.

potřebná doba pojištění stanovena na 35 let, kdy bude nabíhat postupně.¹¹⁴ Od 1. dubna 2003 vešla v platnost dvoustranná smlouva o sociálním zabezpečení uzavřená mezi Českou republikou a Ukrajinou. Tato smlouva¹¹⁵ ve svém čl. 4 uvádí: „Osoby, na které se vztahuje tato smlouva, jsou při používání právních předpisů každé ze smluvních stran postaveny naroveň vlastním občanům, pokud tato smlouva nestanoví jinak.“

Při opuštění České republiky Ukrajinci s přechodným či trvalým pobytem ovšem nedostanou navráceny peníze, které po dobu své ekonomické aktivity zaplatili do českého systému sociálního zabezpečení.¹¹⁶

„Souběžně se sociálním pojištěním je povinnou platbou pro všechny osoby vykonávající ekonomickou aktivitu (bez ohledu na jejich občanství) příspěvek na státní politiku zaměstnanosti. Ovšem výdajová stránka této politiky je zaměřena převážně jen na občany ČR a EU/EHP (a Švýcarska) a cizince ze třetích zemí s trvalým pobytem (včetně azylantů). Tento „nesoulad“ mezi skupinou plátců a skupinou příjemců představuje významný diskriminační aspekt vůči postavení cizinců. Jedná se především o problematiku nezaměstnanosti u cizinců z tzv. třetích zemí, neboť pracovníci ze třetích zemí, kteří nemají trvalý pobyt, nemohou být oficiálně nezaměstnaní (tzv. uchazeči o zaměstnání evidovaní úřadem práce a pobírat podporu v nezaměstnanosti), byť splňují ostatní nastavená kritéria.“¹¹⁷

Co se týče sociálních dávek Dušan Drbohlav shrnuje: „Systém české státní sociální podpory je financován z celkových daňových příjmů a jeho výdajová část je založena na výplatě dávek. Hlavní cílovou skupinou sociální podpory jsou rodiny s dětmi. Tento podpůrný systém je poměrně inkluzivní, neboť nárok na dávky mají po splnění nastavených kritérií kromě občanů Česka a EU/EHP a Švýcarska také cizinci ze třetích zemí již po jednom roce legálního pobytu.“¹¹⁸ V § 3, zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění, je uveden okruh osob oprávněných pobírat dávky státní sociální podpory, je rozšířen i na rodinné příslušníky cizinců – např. držitelů oprávnění k dlouhodobému nebo trvalému pobytu na území ČR. Podle mých poznatků z mikro-výzkumu žádný informátor neměl zkušenosti s vyplácením dávek státní sociální podpory, i když práci ztratil a zároveň měl trvalý pobyt nebo pobýval v Praze po dobu delší jednoho roku.

¹¹⁴ Srov. tamtéž.

¹¹⁵ Smlouva mezi Českou republikou a Ukrajinou o sociálním zabezpečení podepsaná dne 4. července 2001 v Kyjevě.[online]. s.4 [cit. 1. 6. 2017]. Dostupný z www: < <http://www.mpsv.cz/cs/1332>>.

¹¹⁶ Srov. DRBOHLAV, Dušan a kol., 2010, s. 102.

¹¹⁷ Cit. tamtéž.

¹¹⁸ Cit. tamtéž, s. 103-104.

„Dávky sociální péče pro osoby se zdravotním postižením mohou čerpat občané třetích zemí jen za podmínky trvalého pobytu. Stejná podmínka se vztahuje i na využívání sociálních služeb, i když některé služby (např. azylové domy, kontaktní centra pro závislé osoby či noclehárny pro osoby bez přístřeší) jsou „otevřeny“ pro všechny legálně pobývajících cizince,¹¹⁹ včetně obětí trestných činů obchodování s lidmi nebo zavlčení.¹²⁰

Žádný z informátorů mého mikro-výzkumu nevyužíval nikdy sociálních služeb a to ani bezplatného poradenství od neziskových organizací pomáhajících cizincům. Vesměs svoje problémy s prací nebo v práci řešili s příbuznými, známými a/nebo s klienty. Dvě informátorky měly zahraničního zaměstnavatele, většina migrantů z mého mikro-výzkumu však českého.

Zkušenosti se sociálním pojištěním a informovanost ohledně nároku na důchod jsem zjišťovala pomocí několika otázek (viz příloha č. 2 této práce).

Maryna sociální pojištění podle svých slov má, ale neví, kolik za něj platí, za „služby“ klientovi totiž dává paušální částku každý měsíc do doby než její manžel dostane trvalý pobyt. Co se týče důchodu, nemá představu, zda ho dostane, od roku 2005 má prý dokumenty v pořádku (začátek pobytu nastal přitom v roce 2002). Naspořeno nic nemá, žije „od výplaty k výplatě.“ Připomněla jsem jí informaci, že má ČR uzavřenou smlouvu s Ukrajinou ohledně vzájemného uznávání délky doby pojištění (doby se sčítají).

Natálka je sociálně pojištěna, uvedla, že platí kolem 2 tisíc Kč/měsíc. Ohledně možného pobírání důchodu uvedla: „*To nevím, komu to půjde do tašky, spíš budu mít důchod na Ukrajině, tak kolem 2000 hriveň.*“ Byla mnohokrát bez práce, bojí se této situace, nicméně nic naspořeno také nemá.

Anča je jako osoba samostatně výdělečně činná povinně pojištěna, platí kolem 1900 Kč/měsíc. Z jejích zkušeností vyplynulo, že málokterý Ukrajinec v Čechách oficiálně zaměstnaný, dostane český důchod. Bez práce nikdy nebyla a nespoří si. Poslední práci, kterou vykonává, komentuje slovy: „*Občas mi lidi záviděj, že mám stálou práci, člověk musí mít železný nervy, aby vydržel v práci 10 let.*“

Iryna je pojištěna z titulu zaměstnání, údajně platí 3 tisíce Kč měsíčně, informovala se na úřadě, zda bude mít nárok na důchod, dočkala se kladné odpovědi. Spoří si a nezaměstnaná byla „*jen chvilku v Čechách, na Ukrajině asi 3 měsíce.*“

¹¹⁹ Cit. DRBOHLAV, Dušan a kol., 2010, s. 106.

¹²⁰ Srov. § 4, zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění.

Nataša se s manželem snaží spořit (on má soukromou autodopravu a jezdí kyvadlově na Ukrajinu a zpět do Prahy), nikdy v ČR neměla sociální pojištění, ale všeobecným sestrám je na Ukrajině po 25 letech práce přiznán starobní důchod, tak počítá spíše s touto variantou.

Ivan na otázku, zda je sociálně pojištěný, odpověděl záporně. O důchodu ve svých 34 letech ještě nepřemýšlel, nespoří si. Na Ukrajině byl delší dobu bez práce, proto za tímto účelem vyjel za hranice.

Lubomyr pracoval v Portugalsku a Španělsku, taky v Praze a Brně, ale vždy v oblasti tzv. šedé ekonomiky. Nepamatuje si, kdy byl naposledy sociálně pojištěný, má obavy, jestli se odchodu do důchodu vůbec dožije. Bez práce byl v Čechách dost dlouho, živila ho Maryna. Údajně si spoří.

Vasyl je pojištěný díky zaměstnaneckému poměru, v ČR byl bez práce, když onemocněl. Spoří si a žíví v pořadí druhou ženu, která je čerstvě na rodičovské dovolené, ale i před tím nechodila do práce, podle Vasyly nemusela.

1.4 Otázka zdravotního pojištění a zdravotní péče poskytovaná pro občany Ukrajiny

Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, v platném znění, obecně ukládá všem cizincům povinnost mít platné zdravotní pojištění během pobytu v Česku. Hlavním terčem kritiky je především fakt, že do systému veřejného zdravotního pojištění (v jehož rámci jsou pojištěni čeští občané) mají přístup pouze vymezené skupiny cizinců – a to občané EU/EHP (a Švýcarska), cizinci ze třetích zemí s povolením k trvalému pobytu, cizinci ze třetích zemí v pozici zaměstnanců (bez ohledu na druh pobytového oprávnění vyjma neregulárního pobytu), azylanty, osoby s doplňkovou ochranou a žadatelé o azyl.¹²¹

„Ostatní cizinci ze třetích zemí (např. samostatně výdělečně činní podnikatelé, studenti či děti bez trvalého pobytu) tak musí využívat komerční zdravotní pojištění¹²², které má řadu nedostatků – především je obecně nedostatečně upraveno zákonem a nepokrývá všechny typy zdravotní péče (např. komplexní zdravotní pojištění nekryje

¹²¹ Srov. DRBOHLAV, Dušan a kol., 2010, s. 106-107.

¹²² Smluvní zdravotní pojištění pokrývá užší rozsah zdravotní péče než veřejné zdravotní pojištění. Dělí se na dva typy: Základní zdravotní pojištění a Komplexní zdravotní pojištění. Výluky z pojistného plnění jsou značně rozsáhlé. Staří a chronicky nemocní cizinci jsou v podstatě nepojistitelní. Nezřídkou se stává, že rodina nebo přátelé pošlou cizinci ze země původu i léky nebo se migranti jezdí léčit do země původu.

léčbu vrozených vad, diabetu, pobyt na klinikách pro léčbu tuberkulózy aj. Pojištění na neodkladnou péči zase nehradí např. porod či preventivní očkování.). Výše uvedené nedostatky tak kromě znevýhodnění populace cizinců přispívají k růstu dluhů pacientů cizinců v českých nemocnicích.“¹²³

„Listina základních práv a svobod ve svém článku 31 ustanovuje, že každý má právo na ochranu zdraví. Tomu odpovídají i ustanovení dalších českých zákonů. Ze zákona č. 20/1996 Sb., o zdravotní péči, paragrafu 9, odstavce 4, písmena b), vyplývá, že každý zdravotní pracovník musí poskytnout nezbytnou pomoc osobě, která je v nebezpečí smrti nebo jeví známky závažné poruchy zdraví. Z toho lze dovodit, že každý, kdo pobývá v ČR, má podle zákona právo na přístup k takovéto nezbytné zdravotní péči. Přestože tato nezbytná péče není blíže definována a nemůže žádným způsobem zastoupit zdravotní pojištění nebo běžnou i speciální lékařskou péči, zůstává právní nárok na ni velmi důležitý. Tématu se dotýká i zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, který rovněž bez bližší specifikace na několika místech zmiňuje nutnou a neodkladnou zdravotní péči.“¹²⁴

Preventivní péče bývá u migrantů zanedbávána. Významnou roli hrají také děle usazení migranti, kteří pomáhají svými radami, jak danou zdravotní situaci řešit. Na vybraných webových stránkách si cizinci vyměňují zkušenosti ohledně poskytování zdravotní péče u jednotlivých lékařů i informace o tom, kteří lékaři je nehlásí na cizinecké policii, v případě, že nedisponují platným povolením k pobytu. Migranti také využívají průkaz pojištěnce někoho jiného či po ztrátě zaměstnání neplatný průkaz pojištěnce.¹²⁵

„K těmto případům dochází i často z pouhé nevědomosti, zejména v poslední době se rozšířila praxe, že zaměstnavatel v rozporu se skutečností nahlásí na příslušné úřady, že u něj migrant nepracuje a odhlásí ho z plateb sociálního i zdravotního pojištění. Cizinec pak následně často ztrácí nejen legální status, ale zároveň se oprávněně domnívá, že zdravotní pojištění má stále platné, byť tomu tak v realitě opravdu není.“¹²⁶

Důvodem pro požádání o mezinárodní ochranu (azyl) může být i vážný zdravotní stav, Ministerstvo vnitra potom rozhoduje o jejím udělení z humanitárních důvodů. Žadatelé o mezinárodní ochranu spadají do té doby, než je jejich žádost vyřízena,

¹²³ Cit. DRBOHLAV, Dušan a kol., 2010, s. 107.

¹²⁴ Cit. JELÍNKOVÁ, Marie. Přístup migrantů bez oprávnění k pobytu v ČR k přístupu ke zdravotní péči a ke vzdělání. In: HRADEČNÁ, Pavla a kol. *Řešení otázek neoprávněného pobytu cizinců: situace v ČR a ve vybraných evropských zemích*. Praha: Linde, 2011, s. 161 – 162.

¹²⁵ Srov. JELÍNKOVÁ, Marie, 2011, s. 165

¹²⁶ Cit. tamtéž.

do systému všeobecného zdravotního pojištění. V jiných případech je migrant odkázán na pomoc příbuzných, přátel, výjimečně i neziskových organizací.¹²⁷

Ministerstvo vnitra zamítne žádost o vydání povolení k trvalému pobytu, pokud cizinec žádající o povolení k trvalému pobytu podle § 66, zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců, v platném znění, *trpí závažnou nemocí*.¹²⁸ Domnívám se, že toto opatření Ministerstva vnitra přijalo v souvislosti se vzniklými dluhy po poskytnutí zdravotní péče ve zdravotnických zařízeních a také kvůli dlouhodobým sporům příslušných resortů, kdo má tyto dluhy za nepojištěné migranty hradit.

Vasyl je sice z titulu zaměstnání zdravotně pojištěn, ovšem on i jeho známí se bojí navštívit lékaře, když se jim něco stane. Vasyl měl špatnou zkušenost, i když byl pojištěný. Po autonehodě byl ošetřený ve FN Motol, na otázku, jak se k němu chovali lékaři, reagoval: „*Jako k Ukrajinci*.“

Lubomyr není účastníkem systému veřejného zdravotního pojištění, má ukrajinské pojištění, za něž zaplatil v přepočtu 600 Kč za 3 měsíce. Prozatím neměl vážnější zdravotní problémy, lékaře nikdy v Čechách nevyhledal. Ivan i Nataša jsou v podobné situaci. Ovšem podle mých zkušeností a výpovědí dalších informátorů, nekryje ukrajinské pojištění ani částečně léčebné výlohy vzniklé na území České republiky. Nataša dodává, že se k nim lékaři při ošetření jejího manžela chovali špatně „*jako k cizincům*.“

Anča uvedla, že „*je to tak 50:50, slyším od lidí, že jsou někdy doktoři hnusný, jindy hodný*.“ Sama vážnější problémy neměla, je pojištěná u české komerční pojišťovny Maxima, platí 12 tis. Kč jednou za dva roky. Stejnou pojišťovnu využívá i Natálka, ovšem platila za pojištění 20 tis. Kč jednou za rok. Natálka si jednou sama volala zdravotnickou záchrannou službu, jejíž doktoři ji hned upozorňovali na to, že jí hrozí exekuce, pokud péči nezaplatí! Pojišťovna Maxima pak stejně vše uhradila.

Iryna má jinou zkušenost. Je pojištěná u VZP díky oficiálnímu zaměstnání, prodělala tři operace, celkem byla v nemocnici 3 týdny, lékaři se k ní chovali dobře při ošetření ve FN Motol, hned ji vzali, ovšem nevím, jestli to není tím, že se při úrazu obrátila na klienta s prosbou o pomoc, byl tam s ní.

Za Marynu je údajně hrazeno zdravotní pojištění „klientem.“ Neví, kolik za ni platí. Na území ČR byla operována kvůli akutní apendicitidě před 10 lety, strávila 3 dny

¹²⁷ Srov. JELÍNKOVÁ, Marie, 2011, s. 166.

¹²⁸ Srov. MV ČR. *Trvalý pobyt - občané třetích zemí*. [online]. Praha:, ze dne 6. 2. 2017. Nestránkováno. [cit. 6. 6. 2017]. Dostupný z [www: <http://www.mvcr.cz/clanek/obcane-tretich-zemi-trvaly-pobyt.aspx>](http://www.mvcr.cz/clanek/obcane-tretich-zemi-trvaly-pobyt.aspx).

v nemocnici pod Petřínem, chovali se k ní dobře, ale musela zaplatit přes 55 tis. Kč, jelikož zjistila, že ukrajinská pojišťovna výlohy nezaplatí. Dodnes Maryně pojišťovna dluží peníze i přes opakované urgencye. Maryna situaci řešila tak, že si půjčila peníze od známých a pak je splatila. Syn Maryny byl též ošetřen, chovali se ale k němu ve FN Motol špatně, protože je s nesnesitelnými bolestmi navštívili ve 2,30 h ráno. *Choval by se zdravotnický personál v takové situaci špatně i k Čechovi? Já se domnívám, že mnohdy ano.*

1.5 Etické výzvy spojené s bydlením

Ani situace migrantů z Ukrajiny ohledně bydlení v Praze není bez etických výzev. Maryna mi vyprávěla spousty zkušeností s bydlením. Shrnu to následovně – teprve nyní, tedy po 15 letech pobytu v Praze *bydlí tzv. napřímo* (když nepočítám bydlení u mě po dobu několika měsíců). Vystřídala ubytovny i bydlení v pronajatém bytě s dalšími Ukrajinci, kdy soužití nebylo podle Marynina vyjádření jednoduché. Nakonec měla velké štěstí, neboť v místě jejího současného pobytu se nachází restaurace, kde pracuje. Přišel se tam jednoho dne majitel domu občerstvit a seznámil se s Marynou a nabídl jí bydlení pro ni i celou její rodinu (jedno patro rodinného domu, skromné, ale čisté ubytování za 7000 Kč/měsíc). Ze začátku byt Maryna sdílela s dalšími migranty z Ukrajiny, kteří se postupně odstěhovali, nyní zde žije s manželem a plánuje, že se její tři děti také přistěhují. Dostala potvrzení o trvalém bydlišti od majitele bytu¹²⁹, takže i díky tomu mohla vyřizovat povolení k pobytu pro zbylé členy rodiny.

Natálka má také problémy s krajany, se kterými sdílí byt. Získala bydlení „*přes známé*“, chce ho aktuálně změnit. Chápe Čechy v tom, že nechtějí, aby byly problémy v soužití se sousedy, údajně „*Češi nevědí, jak se cizinci zachovají, proto nechtějí pronajímat byty cizincům.*“

Anča je naopak s bydlením spokojená, bydlí s neteří a jejím manželem, kteří si pronajali byt od Čecha a pozvali ji bydlet s nimi. Ale Anča má i špatné zkušenosti z minulosti, kdy kvalita pronajímaného bydlení byla velice nízká (chyběl bojler, byt byl zcela nezařízený, což je pro migranta, který se stěhuje poměrně často, problém).

¹²⁹ Zdarma, do této doby platila za potvrzení o ubytování českým majitelům nebo klientům 3000 Kč/osobu/rok.

Iryna bydlela na začátku svého pobytu v ČR na ubytovně přes „klienta.“ Poté v podnájmu s Češkou a Slovenkou, majitel bytu se bál dávat Iryně potvrzení o stálém bydlišti¹³⁰ kvůli získání alespoň nějakého druhu pobytového oprávnění a také jí dělal neslušné návrhy, tak se odstěhovala. V současnosti bydlí s ukrajinským přítelem, který si vzal hypotéku na byt.

Nataše pomohla k lepšímu bydlení náhoda. Sháněla bydlení pro sebe a svou rodinu (vždy migrovala do ČR s manželem), realitní kanceláře podle jejích zkušeností nechtějí pronajímat byty cizincům, stanovují nepřiměřeně vysoké kauce či zálohy na energie, takže si to migranti nemohou dovolit. V jedné z prací, jež před pár lety vykonávala (úklid Casina), potkala kamarádku, která se znala s majitelem bytu, takže nyní má bydlení „na smlouvu.“ Byt sdílí se třemi dětmi a manželem a jedním migrantem taktéž bez pobytového oprávnění (když jsem vedla rozhovor s Natašou v jejich bytě, schovával se přede mnou, protože slyšel podle výpovědi Nataši češtinu).

Vasyl se má v oblasti bydlení taktéž dobře. Byt si našel sám přes internet a bydlí se svojí manželkou a dvěma dětmi v pronájmu od českého majitele. Jinak obecně vidí problémy v oblasti bydlení pro migranty, protože čeští majitelé se snaží neúměrně zvednout cenu, jakmile se jedná o cizince.

Ivan a Lubomyr mají situaci relativně snadnou. Bydlí v bytě u Maryny, která vše zařídila a jsou se vším spokojeni. Ovšem v minulosti to tak jednoduché nebylo, Lubomyr si myslí, že Češi nechtějí byty pronajímat, když se dozvědí, že by budoucími nájemci byli cizinci.

1.6 Vliv pracovní migrace na rodinnou situaci a plány do budoucna

Nyní se dostávám k velice citlivé problematice a tj. rodina, vztahy a jejich změny ovlivněné migrací. Jedná se o problematiku velice důležitou, která může ovlivňovat migrační strategie cizinců, jejich celkové prožívání života v cizině, v práci, bydlení apod.

Z pohledu etiky výzkumu jsou vztahy pozorované v některých případech v průběhu několika let jinak interpretované samotnými migranty a jinak mnou jako výzkumníkem. Mám ovšem svolení od všech informátorů o publikaci souhrnných informací, týkajících se jejich soukromého života. Snažím se o to s maximální opatrností.

¹³⁰ Tzv. „doklad o zajištění ubytování“ podle požadavků zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky.

Ivan má ženu a 2 děti na Ukrajině, sdělil mi: *„Žena nikam nepojede, nemá důvod, šije ručníky a stará se o děti.“* Na dotaz, jak často jezdí domů, reagoval tak, že si to rozmyslí, kdy zas domů pojede. Má v plánu jen vydělat nějaké peníze a odjet zpátky za rodinou.

Vasylovi se kvůli migraci rozpadla rodina. Hovoří o tom tak, že má dvě rodiny, jednu v ČR a druhou na Ukrajině. Má tři děti, dvě z nich žijí s ním a manželkou v Čechách. Rodiče žijí na Ukrajině, kam jezdí 5 – 6 x do roka a posílá jim peníze. Podle Vasyly není na Ukrajině perspektivní budoucnost pro jeho rodinu.

Iryna má otce na Ukrajině, kterému posílá peníze a jezdí „domů“ 3 x ročně. Její sestra se vdala do Itálie. Matka jí zemřela. Když jsem se ptala, jak kdysi reagovali rodiče na její rozhodnutí emigrovat, sdělila mi, že matka Irynino rozhodnutí nepodporovala, otec jí oproti tomu chválil. Iryna se seznámila v Čechách s ukrajinským přítelem, se kterým nyní žije. Co se týče plánů do budoucna, odpověděla, že by chtěla „normální“ práci, kde by využila svoje vzdělání a praxi. Nechce se vracet na Ukrajinu, podle jejích slov: *„Vzhledem k tomu, co se tam, děje, válka, korupce... ale jsem hrdá, že jsem Ukrajinka, jenže člověk si rychle zvykne na lepší podmínky. Chtěla bych ze 70% občanství, nemůžu teď do USA, kam bych se ráda podívala.“*

Natálka má rodinu na Ukrajině (otce, matku i bratra), peníze domů neposílá, když je „doma“, nakoupí tam, co je zrovna potřeba. Natálka tvrdí, že migrace rodinu paradoxně sblížila (7,5 let v kuse nebyla na Ukrajině kvůli neplatným dokladům), nyní jezdí za rodinou 4 x ročně, otec ji příliš v migraci za prací nepodporoval, ale časem si zvykl. Přála by si získat trvalý pobyt a pořídit si byt v Praze.

Příběh Anči je smutný, děti a vnuky má na Ukrajině, manžel se upil k smrti, její děti dorůstaly s babičkou, když odjela do Čech, bylo jim 16, 17 a 20 let. Podle svých slov s rodinou nemá žádný problém, domů neposílá peníze, ale tašky s jídlem (vypozorovala jsem, že je to běžná praktika mých informátorů). Ve svých 58 letech příliš ambiciózní plány nemá, uvádí: *„Trvalý nechci, už jsem starší, bydlet tady nemusím, chci zůstat 2 - 3 roky, jak zdraví dovolí.“* Přitom zde žije již 15 let!

Nataša má konečně po mnoha letech rodinu v Čechách, doma na Ukrajině jsou její rodiče, kteří se starali o děti, když nemohla vycestovat z Čech. Sdělila, že pozorovala v minulosti rozpad rodin kvůli migraci, byla to situace jako za války¹³¹, na vesnici zbyly jen děti a staří lidé, lidé v tzv. produktivním věku migrovali do Čech, Ruska nebo jižní

¹³¹ Západní Ukrajinu a zvláště Zakarpátí příliš válka na „východě“ neochromila, vyjma branné povinnosti mužů, které se snaží někteří migranti vyhnout.

Evropy. Aktuálně jezdí partneři či manželé spolu za hranice za prací, dříve vždy jen jeden z partnerů. Nataša si přeje získat trvalý pobyt (také si kvůli zákazu pobytu změnila jméno i příjmení). Časem by uvažovala i o českém občanství, ale má touhu vrátit se na Ukrajinu (ani se nedivím, strávila jsem ve vesnici, odkud pochází, deset krásných dní a životní styl se nedá s Prahou ani dalšími místy v Čechách srovnat) a trápí ji nejistota jejího neregulárního statusu.

Nyní přistupuji k nejtěžšímu a nejkomplicovanějšímu příběhu, ale napíšu, co mi Maryna sdělila. Když čekala druhé dítě, manžel ji těhotnou opustil a odjel do Portugalska a nedal o sobě 5 let vědět. Maryna byla z ekonomických důvodů nucena odjet do Čech, když malému synovi byly 2 měsíce, pak jezdila domů pouze 2 x ročně, neustále se jí po dětech velice stýskalo, ale musela žít kromě svých dětí i stárnoucí rodiče, kteří se zase starali o její děti. Pak se jednoho dne manžel vrátil na Ukrajinu a poté za Marynou přijel do Čech, před pěti lety se jim narodilo třetí dítě již na území Čech. Manžel se snaží o znovuzískání rodiny zpět, ale mezitím uplynulo mnoho času a Maryna byla na vše sama, takže zůstává otázkou, jak to všechno bude dál. Maryna ani po 15 letech pobytu v ČR nestojí o české občanství. Staví svépomocí na Ukrajině velký dům, kde by chtěla bydlet, až bude čas. Jezdí na Ukrajinu kvůli dětem poměrně často (4 x ročně vždy na 2 týdny) a posílá peníze svým rodičům.

Zajímala mě reakce Lubomyra na dotazy, kladené v obdobném duchu i Maryně. Na dotaz, kde má rodinu, odpověděl, že v Čechách. Neví, jak ovlivnilo jeho rodinu, když odjel do zahraničí (aspoň mi takto odpověděl). Ale údajně by přijel domů dřív. Co se týče jeho plánů do budoucna, chce zůstat v ČR, dokud mu to dovolí pobytový status, pak chce odjet na Ukrajinu. Ale v delší perspektivě by se rád usadil tam, kde bude jeho rodina (aktuálně v Čechách).

Doplním zde na závěr podkapitoly pohled Martina Rozumka, ředitele a právníka Organizace pro pomoc uprchlíkům: „Současně platný zákon o pobytu cizinců teoreticky umožňuje, aby cizinec v neregulárním postavení argumentoval rozvinutými soukromými nebo rodinnými vazbami v ČR a vyhnul se udělení správního vyhoštění. Z téhož důvodu pak může být uděleno vízum za účelem strpění pobytu na území podle § 33 zákona o pobytu cizinců, tj. v případě, kdy brání cizinci ve vycestování překážka na jeho vůli nezávislá nebo kdy vycestování není možné ve smyslu § 179, mimo jiné pokud by to bylo v rozporu s mezinárodními závazky České republiky (povinnost respektovat soukromý a rodinný život). Zkušenosti z praxe prozatím ukazují, že policie

institut strpění pobytu v tomto případě nevyužívala a žádostem o tento druh víza zpravidla nevyhověla, resp. je odmítala vůbec přijímat.“¹³²

1.7 Vliv migrace na praktikování a prožívání osobní víry

„Migrace má na víru jednotlivců a jejich náboženskou praxi zcela zásadní vliv. V případě migrantů z Ukrajiny jde především o střet rolí, které mají církve na Ukrajině ve srovnání s Českou republikou. Po příjezdu do České republiky se víra i náboženské prožívání a projevy stávají nesamozřejmými. Jednotlivci jsou nuceni svou víru reflektovat, zhodnotit do jaké míry je živá a nakolik je spojena s náboženským společenstvím.“¹³³

„Každý věřící si musí sám pro sebe vyhodnotit, nakolik je víra součástí jeho duchovního života a do jaké míry patří jen k jeho společenskému životu.“¹³⁴

„Církve – zvláště ty, které působí jak na Ukrajině, tak v ČR – jsou pro migranty ze začátku jedněmi z mála institucí, jež mají tu výhodu, že jsou pro migranty známé a nerozpakují se je ve své nové vlasti vyhledat a navštívit. Pro migranty z Ukrajiny jsou to především Řeckokatolická církev a Pravoslavná církev. Přes odlišnosti v církevní praxi jsou pro migranty známé z Ukrajiny, a tak považují tyto dvě zdejší církve za své, za vlastní. Navíc většina z nich pokládá za samozřejmé po příjezdu do Čech vyhledat církve čistě z náboženských důvodů – bez jakýchkoli jiných očekávání. Pomoc, která tak od církví přichází či může přicházet, je vlastně nabízena každému, i tomu, kdo se neocítil ve složité nebo krizové situaci. Migrant se s nabídkou pomoci setkává dříve, než ji nutně potřebuje, a je tedy částečně připraven na krizovou situaci.“¹³⁵

Do mého mikro-výzkumu jsem zařadila otázky týkající se na náboženského života a osobní víry z toho důvodu, že za celou svou praxi a realizované výzkumy, neznám jediného Ukrajince či Ukrajinu, kteří by se považovali za ateisty. Jak píše Pavlíková a Sládek, může mít migrace zcela zásadní vliv na duchovní život lidí migrujících z Ukrajiny do ČR. Níže shrnu výpovědi informátorů.

¹³² Cit. ROZUMEK, Martin. Právo na rodinný život neregulérních migrantů. In: HRADEČNÁ, Pavla a kol. *Řešení otázek neoprávněného pobytu cizinců: situace v ČR a ve vybraných evropských zemích*. Praha : Linde, 2011, s. 172.

¹³³ Cit. PAVLÍKOVÁ, Eva, SLÁDEK, Karel a kol. *Sociální situace a religiozita Ukrajinských migrantů v ČR*. Nakl. Pavel Mervart, Červený Kostelec: 2009, s. 47.

¹³⁴ Cit. PAVLÍKOVÁ, Eva, SLÁDEK, Karel a kol., 2009, s. 49.

¹³⁵ Cit. PAVLÍKOVÁ, Eva, SLÁDEK, Karel a kol., 2009, s. 31.

Všichni migranti z mého mikro-výzkumu věří v Boha, jediná Natálka podle svých slov nemá vztah k žádné církvi. Iryna je řecko-katolička, ostatní se hlásí k Pravoslavné církvi, muži z mého mikro-výzkumu zdůraznili, že se jedná o *ukrajinskou* Pravoslavnou církev. Maryna sdělila, že jí nezáleží na tom, jestli navštíví řecko-katolický nebo pravoslavný kostel.

Co se týče frekvence návštěv bohoslužeb na Ukrajině a v ČR, situace je výrazně odlišná. Ivan je spolu s Lubomyrem výjimkou, protože na Ukrajině do kostela nechodili vůbec, v Praze byl Ivan na bohoslužbě pouze na Velikonoce, oba tvrdí, že se jejich víra migrací nijak nezměnila, modlí se jen tehdy, když je jim těžko. Všichni ostatní chodili na Ukrajině často do kostela, ovšem otázkou zůstávají jejich osobní motivace pro návštěvy bohoslužeb. Např. Iryně se na bohoslužbách konaných na Ukrajině nelíbí následující: *„Nelíbí se mi, že lidi ukazují, kolik peněz dají na církev... U nás lidi choděj do kostela, aby ukázali, že mají pěkný oblečení, ale pak jdou pít do hospody.“* Natálka zase řekla: *„Byla jsem jen na Paschu, nerozuměla jsem, proč tam jdu... Ráda ale poslouchám Slovo Boží.“*

V Čechách většina z mých informátorů bohoslužby nevyhledává. Nemají na to čas, jsou i o víkendech v práci (kromě Nataši a Lubomyra, kteří v neděli nepracují, a přesto do kostela nejdou).

Maryna do kostela nechodí, ale čte si Bibli, na otázku, zda víra ovlivňuje její každodenní život, rozhodně prohlásila, že ano, že jí Bůh moc pomáhá. Její víra se změnila od té doby, co migrovala za prací, podle svých slov věří více. Natálka je se svou náboženskou praxí a vírou spokojená, ale *„život v České republice mi dal praxi. Víra se stala silnější, začala jsem si víc všimnout života a věcí.“* Iryna považuje víru za pro ni důležitou. Když byla nemocná, jela do Lurd, kde se jí líbilo, protože tam potkala hluboce věřící lidi. Vasyl považuje návštěvu bohoslužeb spíše za tradici. Víra mu nevadí, říká, že jde o umění postavit se problémům. Chtěl by svoji náboženskou praxi zlepšit. Pro Anču je víra také důležitá, odpověděla doslova: *„Když se modlim, staj mi lepšie na duši.“* Pro Natašu je víra důležitá, modlí se před spaním (stejně jako Maryna) každý den. Ale víra se u ní migrací nezměnila.

1.8 Tzv. brain drain¹³⁶ – mezinárodní migrace profesionálů

Okrajově zmíním problematiku tzv. odlivu vysoce kvalifikovaných jedinců z Ukrajiny do ČR, jelikož toto téma by vydalo na samostatnou práci. V České republice můžeme potkat např. doktory, všeobecné sestry a jiné pracovníky z Ukrajiny s kvalifikací pro výkony profesí v oborech, které v ČR z dlouhodobého hlediska nejsou dostatečně saturovány.

„Vzhledem k tomu, že v zemi svého původu nemohou najít odpovídající pracovní pozice, nebo protože v zahraničí jsou podobné pozice lépe placeny, volí vycestování jako logický krok při sledování vlastních zájmů...Zvláštní skupinu mezi migrujícími profesionály přitom tvoří akademici a vědci, kteří jsou při migraci mnohem více ovlivněni kvalitou jednotlivých výzkumných pracovišť a jejich týmů než ekonomickými podmínkami.“¹³⁷

Pro působení v profesi, která vyžaduje určitou specifickou kvalifikaci, musejí občané Ukrajiny složitě žádat o legalizaci dokladů o vzdělání¹³⁸, včetně vykonávání tzv. nostrifikačních zkoušek, jelikož ČR nemá doposud s Ukrajinou uzavřenou bilaterální smlouvu o uznávání diplomů. Takže působení na Ukrajině vystudovaných všeobecných sester ve svém oboru v Čechách je značně ztížené. Dvě z mých informátorek jsou vystudované všeobecné sestry s praxí na Ukrajině, Anča myje nádobí a Nataša uklízí domy. Ani jedna neplánuje do budoucna v Čechách vykonávat původní profesi (Anča kvůli věku a Nataša kvůli péči o malé děti). Lubomyr a Ivan jsou vyučení řidiči, ani oni neplánují vykonávat svoji původní profesi. Lubomyr říkal, že Ukrajinci jsou na trhu práce diskriminováni, dostávají menší peníze než Češi a k tomu horší práci. Maryna jako vyučená cukrářka se mě zeptala: „*Proč mám mít nádobí s trvalým pobytem?*“ Pracovala v minulosti v Čechách ve svém oboru, ale nyní „*vzala práci, jaká byla.*“

Irynu a Vasyla bychom mohli podle jejich vzdělání zařadit mezi vysoce kvalifikované lidi, kterým se podařilo postupně sehnat v Praze práci v oboru. Vasyl na začátku pracoval na stavbě přes „klienta.“ Tam si jeho vedoucí všiml, že umí číst plány

¹³⁶ Podle slovníku britské angličtiny (<http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/brain-drain>) se jedná o situaci, kdy velké množství vzdělaných a vysoce kvalifikovaných lidí opustí jejich zemi původu, aby žili a pracovali v jiné zemi, kde jsou platy a podmínky lepší než v zemi původu

¹³⁷ Bernard, Josef: *Mezinárodní migrace profesionálů: brain drain, brain exchange, brain circulation*. Socioweb 2/2008, rubrika Témata. Nestránkováno. [cit. 3. 6. 2017]. Dostupný z [www: <http://www.socioweb.cz/index.php@disp=teorie&shw=320&lst=116.html>](http://www.socioweb.cz/index.php@disp=teorie&shw=320&lst=116.html).

¹³⁸ O tzv. apostilu, superlegalizaci

na rekonstrukci domu, tak mu doporučil vykonávat jinou práci, kde je do teď (pracuje jako inženýr v technickém oboru). Na otázku, zda si myslí, že jsou cizinci diskriminováni, odpověděl, že cizince si váží více, když ukáže, že něco umí. Jinak si myslí, že kdo chce pracovat, práci v Praze sežene. Tvrdí: „*Ukrajinci vyčistili všechny sklepy a půdy, Ukrajinci jsou levná pracovní síla, takový podmínky žádná česká firma nepřijme.*“ Iryna pracuje ve směnárně, je vystudovaná ekonomka, takže by se dalo říci, že pracuje v oboru. Doplnuje si další dovednosti, např. udělala kurs podvojného účetnictví a kadeřnický kurs. Učí se anglicky. Chtěla by ale pracovat na vyšší pozici, nedokázala odpovědět na otázku, co jí v tom brání.

V této kapitole jsem shrnula výpovědi informátorů se zaměřením na jejich pracovní uplatnění. Je klíčové v jejich životě, většina informátorů věnuje práci více času než odpočinku a soukromému životu. Na jednu stranu je to logické, když si přijeli do Čech vydělat, ovšem kladu si otázku, zda v životě migrantů plní práce úlohu, jak ji vidí Katolické sociální učení církve. Např. Jan Pavel II. v encyklice *Laborem Exercens* v čl. 6 píše: „*Není totiž pochyby, že lidská práce má svou hodnotu mravní, která je přímo a bezprostředně spjata se skutečností, že ten, kdo ji koná, je osoba, že je to uvědomělý a svobodný neboli o sobě rozhodující subjekt.*“

Pokud budu aplikovat výrok Jana Sokola na migranty, dá se říci, že to, s čím se jako lidé (migranti) „musejí denně vyrovnávat, je napětí nebo konflikt mezi soukromými životy, jež se v tomto přirozeném světě narození a smrti, smyslu a řeči, případně krásy, lásky a nenávisti nutně odehrávají, a na druhé straně se „světem“ organizací, institucí a rolí, jež v nich všichni hrajeme.“¹³⁹

¹³⁹ Cit. SOKOL, Jan: *Etika, život, instituce. Pokus o praktickou filosofii*. Praha: Vyšehrad, 2014. s. 186.

2. Otázka tzv. strukturálního hříchu

V řeckém překladu Bible - Septuagintě se k označení hříchu používá kromě jiných slovo **ἄδικία**, což znamená dopuštění se nespravedlnosti.¹⁴⁰ Takto budu chápat slovo (sociální/strukturální) hřích ve své práci. Na začátku této kapitoly uvedu různá pojetí strukturálního hříchu, jež vycházejí ze sociální nauky církve.

„Tajemství hříchu se skládá z těchto dvou ran, které hříšník zasazuje sám sobě a vztahu k bližnímu. Proto lze mluvit o hříchu osobním a společenském: **každý hřích je z jednoho hlediska osobní, z druhého společenský**, protože má i sociální důsledky.“¹⁴¹

V článku 16 Apoštolské adhortace papež Jan Pavel II. popisuje hřích jako svobodný čin člověka, který může „být vázán okolnostmi, tísněn, hnán vnějšími příčinami, které jsou závažné a je jich mnoho, mohou na člověka působit i sklony a zvyky spojené s jeho společenským prostředím.“¹⁴² Nicméně se hřích či vina podle něj nemá na tyto struktury lidského společenství svalovat.

Ovšem existuje společenský hřích „spáchaný **proti spravedlnosti** ve vztazích jak mezi jednotlivci, tak mezi jednotlivcem a společností, tak mezi společností a jednotlivcem.“¹⁴³ Společenský hřích se také týká vztahů mezi různými lidskými společenstvími. Společenským zlem je „zatvrzelé nepřátelství národů“ i jednoho vůči druhému. „V obou případech se se lze ptát, zda je možno někomu přičíst morální břemeno zodpovědnosti, a tedy hřích.“¹⁴⁴

„Mluví-li církev o okolnostech hříchu nebo označuje-li jako sociální hříchy některé jevy nebo společenské zvyklosti sociálních skupin, větších nebo menších, nebo také celých národů a národů žijících v jednom státě, ví a prohlašuje, že tyto sociální hříchy jsou zároveň důsledkem, nahromaděním a spojením mnoha osobních hříchů...Žádná okolnost – stejně jako žádná instituce, žádný orgán, žádná společnost – není sama o sobě subjektem morálních činů, proto nemůže být sama o sobě ani dobrá ani

¹⁴⁰ Srov. poznámku pod čarou na str. 32, Posynodální apoštolské adhortace Jana Pavla II. *Reconciliatio et paenitentia* (O smíření a pokání v dnešním poslání církve ze 2. prosince 1984). ZVON: Praha, 1996.

¹⁴¹ Čl. 16, *Reconciliatio et paenitentia*

¹⁴² Cit. tamtéž, s. 33.

¹⁴³ Cit. tamtéž, s. 35.

¹⁴⁴ Cit. tamtéž, s. 36.

špatná.“¹⁴⁵ Dále papežská adhortace uvádí: „*Za každou okolností hříchu stojí tedy vždy lidé – hříšníci.*“¹⁴⁶

„Skutečnost, že lidé v různých částech světa pocítují jako vlastní různé formy nespravedlnosti a porušování lidských práv v dalekých zemích...je další známkou, že se nějaká událost proměnila ve věc svědomí, a že byla zhodnocena *morálně*. Jde především o vzájemnou propojenost, chápanou jako systém určující vztahy v současném světě, v jeho složkách: hospodářské, kulturní, politické i náboženské. Jde o propojenost, která je přijímána jako morální kategorie. Je-li za takovou uznávána, pak jí odpovídá – jako postoj mravní a společenský, jako „ctnost“ – *solidarita*. Není to tedy jen neurčitý soucit nebo povrchní dojetí nad zlem, týkajícím se mnoha blízkých či vzdálených osob. Naopak, je to *pevná a trvalá odhodlanost* usilovat o *obecné blaho* neboli dobro všech a jednoho každého, protože všichni jsme zodpovědni za všechny.“¹⁴⁷

„Je třeba si povšimnout, že svět rozdělený do bloků, ovládaných ustrnulými ideologiemi, ve kterých místo vzájemného spojenectví a solidarity vládou různé formy imperialismu, může být jen světem podléhajícím *strukturám hříchu*. Souhrn záporných činitelů, které působí v opačném smyslu než pravé vědomí všeobjímajícího *obecného blaha* a potřeba podporovat je, svazuje, jak se zdá, osoby i instituce závislostí, kterou lze jen stěží překonat.“¹⁴⁸

Hřích, který je v dalším církevním dokumentu *Libertatis conscientia* (článek 37) definován jako „oddělení od Boha“, nepředstavuje pouhé narušení vztahů, ale je také zdrojem lidského zotročení a útlatku, které mají i společenskou povahu.¹⁴⁹ V článku 42 nazvaném „Hřích a nespravedlivé struktury“ je uvedeno, že „hříšný člověk má tendenci prosadit a uspokojit svoji touhu po nekonečnu pomoci: bohatství, moci a potěšení; opovrhne ostatními lidmi, nespravedlivě je okrádá a *zachází s nimi jako s předměty nebo nástroji (instrumentalizace)*. Tím přispívá ke vzniku struktur vykořisťování a otroctví, o kterých tvrdí, že je odsuzuje.“¹⁵⁰

Papež František v čl. 202 své encykliky *Evangelii Gaudium* uvádí názor: „Dokud se radikálně nevyřeší problémy chudých odmítnutím absolutní autonomie trhů a finančních

¹⁴⁵ Cit. tamtéž, s. 36 – 37.

¹⁴⁶ Cit. tamtéž, s. 37.

¹⁴⁷ Cit. čl. 38, *Sollicitudo rei socialis*.

¹⁴⁸ Cit. čl. 36, *Sollicitudo rei socialis*.

¹⁴⁹ Čl. 37, *Libertatis conscientia*, ze dne 22. 3. 1986 In: MAŠEK, Vojtěch. „*Banalita*“ *dobra a strukturální hřích*.“ *AUC THEOLOGICA* 2016 – roč. 6, č. 1, s. 173–196, na s. 183.

¹⁵⁰ Srov. Čl. 42, *Libertatis nuntius*, ze dne 22. 3. 1986.

spekulací a odstraněním strukturálních příčin nerovnosti, nevyřeší se problémy světa a v posledku žádný problém. Nerovnost je kořenem sociálního zla.“¹⁵¹

Odstavec č. 1869 Katechismu katolické církve navíc uvádí: „Tak hřích dělá z lidí spoluvíníky druhých a působí, že mezi nimi vládne žádostivost, násilí a nespravedlnost. Hříchy vedou ke vzniku společenských poměrů a institucí, které jsou v protikladu k Boží dobrotě. „*Struktury hříchu*“ jsou výrazem a důsledkem osobních hříchů. Přivádějí své oběti k tomu, aby samy páchaly zlo. V analogickém smyslu vytvářejí „sociální hřích“.“¹⁵²

Kompendium katechismu katolické církve dává odpověď na otázku: „Co jsou *struktury hříchu*? Jsou to společenské poměry a instituce odporující Božímu zákonu, jež jsou výrazem a důsledkem osobních hříchů.“¹⁵³

V roce 1996 Papežská rada pro rozvoj užíla termínu *strukturální hřích* ve svém dokumentu týkajícím se hladu ve světě.¹⁵⁴ Tato Rada analyzovala příčiny hladu dávající do souvislosti otázku konečnosti a hříchu s nespravedlivými ekonomickými a politickými strukturami. V odstavci 25 se píše: „Ignorance obecného blaha jde ruku v ruce s výlučným a nadměrným úsilím o dosažení těchto věcí: peněz, moci nebo dobré pověsti, v absolutním smyslu se tyto stávají modlami. Navíc vytvářejí struktury hříchu.“¹⁵⁵ Tyto „struktury“ vždycky generují vysoké náklady v lidských podmínkách, a jsou místem, kde dochází k destrukci obecného blaha....Existuje také mnoho široce rozšířených struktur hříchu, které záměrně odklánějí dobra od jejich pravého účelu, jímž má být dobro pro všechny, vycházejí vstříc soukromým účelům v procesu, který se děje ve společnosti.“¹⁵⁶

Výše jsem uvedla různá pojetí hříchu (včetně strukturálního) ve významech předkládaných sociálním učením církve. Nejbližším popisem tohoto fenoménu, tak jak ho chápu já, je podle mě článek 16, Posynodální apoštolské adhortace Jana Pavla II. O smíření a pokání v dnešním poslání církve. Strukturální hřích budu tedy ve své práci chápat jako projev nespravedlnosti vůči jinému národu, respektive vůči skupině

¹⁵¹ Cit. čl. 202, Evangelii Gaudium, ze dne 24. 11. 2013.

¹⁵² KKC:1869.

¹⁵³ Cit. Papežská rada pro mír a spravedlnost. Kompendium katechismu katolické církve. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří: 2006, s. 114.

¹⁵⁴ Pontifical Council for Human and Christian Development/‘Cor Unum’. *World Hunger, A Challenge for All: Development in Solidarity*. Vatican City, 4 October 1996. [online]. Nestránkováno [cit. 28. 8. 2016]. Dostupný z www:

<http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/corunum/documents/rc_pc_corunum_doc_0410_1996_world-hunger_en.html>.

¹⁵⁵ Srov. World Hunger, odst. 25.

¹⁵⁶ Srov. tamtéž.

obyvatel (v našem případě vůči občanům Ukrajiny žijícím v ČR), jako nahromaděných hříchů jednotlivců (ovšem bez ohledu na národnost).

Dříve ve své práci jsem se věnovala otázkám spojeným s tzv. klientským systémem, který je podle mě velice typickým příkladem strukturálního hříchu v následujícím smyslu slova. „Nejdůležitější se zdá, aby člověk pracující mimo svou vlast, ať jako vystěhovalec nebo jako sezónní dělník, nebyl co do práv spojených s prací v nevýhodě oproti ostatním pracujícím v dané společnosti. Stěhování za prací nesmí být **žádným způsobem** příležitostí k finančnímu nebo sociálnímu **vykořisťování**.“¹⁵⁷

Nyní bych pro doplnění ráda uvedla několik vybraných pojetí strukturálního hříchu některých reprezentantů teologie osvobození. „Teologie osvobození je směr křesťanské teologie, který vznikl v 60. letech 20. století v Latinské Americe a vyznačuje se sociálně-kritickým programem a angažovaností ve prospěch chudých a utlačovaných. Teologie osvobození je levicově orientovaná a v řadě ohledů se inspirovala marxismem. Své jméno dostala po knize *Teología de la liberación* Gustava Gutiérreze. Z katolického prostředí se rozšířila i do protestantských kruhů a inspirovala podobné směry v africké a asijské teologii i černou teologii v USA. Hlavní myšlenkou celé teologie je osvobození od sociálního hříchu, od násilí a nespravedlivých struktur a touha po vytvoření nové společnosti založené na křesťanských principech.“¹⁵⁸ Tento teologický směr je nahlížen i kriticky, je mu kupříkladu vytýkán praktikismus, který ale dostatečně nereflektuje své ideové předpoklady a jeho „revoluční“ charakter. Na druhou stranu pohled západního člověka na teologii osvobození je často zavádějící, ovlivněný tzv. eurocentrismem.

„Ronaldo Muñoz, chilský teolog, jenž analyzoval latinskoamerické pokoncilní dokumenty církve, poukázal na tři způsoby, kterými jsou chápány či komunikovány druhy sociálního hříchu: 1) hřích vykrytalizovaný ve společenských strukturách a zavedených pořádcích, které vytvářejí situaci hříchu, 2) hřích, který vidíme u člověka a zřetelněji u zvýhodňovaných menšin – u těch, kteří využívají situace, aby

¹⁵⁷ Cit. čl. 23, *Laborem Exercens*.

¹⁵⁸ Cit. výklad uvedený na [WIKIPEDIA.ORG](https://cs.wikipedia.org/wiki/Teologie_osvobozen%C3%AD) [online]. Nezářánkováno [cit. 28. 8. 2016]. Dostupný z [www: < https://cs.wikipedia.org/wiki/Teologie_osvobozen%C3%AD>](https://cs.wikipedia.org/wiki/Teologie_osvobozen%C3%AD). Teologií osvobození se zabývá v ČR např. prof. Tim Noble ve své knize: *The Poor in Liberation Theology* (Equinox 2013), v níž klade kritické otázky latinsko-americké teologii osvobození, se kterou má osobní zkušenost z dob svého studia teologie v Brazílii.

vykořisťovali chudé a navíc je udržovali i pomocí násilí, 3) hřích na úrovni hodnot, pojetí života a sociálního cítění prostupujícího převážnou část společnosti.“¹⁵⁹

„Jednou z nejvíce rozvinutých pojednání o sociálním/strukturálním hříchu je od Juana Luise Segunda.¹⁶⁰ Přispěl svojí sociologií vědění, jež osvětluje následující: 1) objektivní charakter hříchu zjevného či skrytého, 2) objektivní struktury a jejich přítomnost, přivlastněné subjekty vytvářející víru a hodnoty, 3) reprodukce společnosti jednotlivců, jejichž identity a aktivity probíhají kontinuálně se sociokulturními životními procesy. Sociologie vědění vysvětluje spojitost mezi dvěma úrovněmi: ideologické struktury (např. nespravedlivé normy a hodnoty) zvnitřněné lidmi a nespravedlivé (operativní) struktury vytvářené a ospravedlňované ideologiemi. Podobnost mezi neviditelnými a očividnými negativy vytvořila tento způsob interpretace strukturálního hříchu.“¹⁶¹

Reprezentativní text teologie osvobození týkající se strukturálního (strukturního) hříchu najdeme u Jona Sobrina v článku „Strukturní hřích a strukturní milost,“¹⁶² který vyšel v roce 1992, v době pětistého výročí objevení Ameriky. Tento původem španělský autor rozděluje svět na třetí a první, jemuž vytýká na jedné straně vykořisťování a plenění a na straně druhé neznalost reality třetího světa, ignorace jeho problémů a eurocentrismus. Tzv. třetí svět povyšuje na nositele naděje, milosti a odpuštění prvnímu světu. Řešením sporů mezi Severem a Jihem je podle Sobrina právě **solidarita**.“¹⁶³

K otázce *solidarity*, která je jedním z principů křesťanské sociální etiky, ve spojitosti s problematikou ukrajinské pracovní migrace budu citovat článek 193 Kompendia sociální nauky církve: „Princip solidarity poukazuje na to, že při zaručování lidských práv jsme odkázáni na pomoc druhých, na vzájemné poznávání a důvěru. Zavazuje ke spolupráci, k vytváření podmínek pro zajištění lidských práv pro všechny. Jeho cílem je právě zaručení lidsko-právního statusu pro všechny. Princip solidarity je zvláště

¹⁵⁹ Volný překlad citace v angličtině z knihy MUÑOZ, Ronaldo: *Nueva conciencia de la iglesia en America Latina*. Salamanca: Ediciones Sígueme, 1974, s. 102 – 103 In: DAMANG, Ferdinand D.: *Structures and Structural Sin*. Hapag 2, No 1. 2005, s. 77-92. na s. 79.

¹⁶⁰ SEGUNDO, Juan Luís: *A theology of the new Humanity*. Vol. II: Grace and Human condition, Maryknoll. Orbis. 1973, s. 37 In: DAMANG, Ferdinand D.: *Structures and Structural Sin*. Hapag 2, No 1. 2005, str. 77-92. s. 79-80.

¹⁶¹ Volný překlad autora: DAMANG, Ferdinand D.: *Structures and Structural Sin*. Hapag 2, No 1. 2005, s. 77-92.

¹⁶² SOBRINO, Jon. *Strukturní hřích a strukturní milost*. In: Teologické texty 1994, č. 2, [online]. str. 55-59 [cit. 27. 8. 2016]. Dostupný z [www: <http://www.teologicketexty.cz/casopis/1994-2/Strukturni-hrich-a-strukturni-spravedlnost/55>](http://www.teologicketexty.cz/casopis/1994-2/Strukturni-hrich-a-strukturni-spravedlnost/55).

¹⁶³ Srov. tamtéž.

relevantní v době rychle rostoucí vzájemné závislosti osob i národů globalizovaného světa. Dle sociální nauky církve musí být tento proces rostoucí vzájemné závislosti provázen stejně intenzivním nasazením na eticko-sociální rovině.¹⁶⁴

„V polemice s některými (zvláště marxisticky laděnými) proudy teologie osvobození instrukce *Libertatis nuntius* zdůrazňuje, že osvobození člověka je primárně darem Boží milosti, a nepředpokládá proto předchozí nápravu politických nebo společenských podmínek. Hřích nás primárně zasahuje v jádru naší osobnosti (v srdci), jeho podstatou je narušení vztahu mezi člověkem a Bohem, a jeho význam proto nelze redukovat na společenské důsledky. Zlo není možné umístit „principiálně a výlučně“ do špatných společenských, politických nebo ekonomických „struktur“, jako by všechno ostatní zlo pocházelo pouze z nich a jejich odstranění umožňovalo stvoření nového člověka.“¹⁶⁵

¹⁶⁴ Papežská rada pro mír a spravedlnost. *Kompendium sociální nauky církve*. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří: 2006, čl. 193.

¹⁶⁵ Cit. MAŠEK, Vojtěch. „Banalita“ dobra a strukturální hřích.“ *AUC THEOLOGICA* 2016, roč. 6, č. 1, s. 173–196.

3. Strukturální hřích a ukrajinská pracovní imigrace do ČR

Třetí kapitola pojednává o vztahu mezi pojmem strukturální hřích a problematikou imigrace se zaměřením na ukrajinskou pracovní migraci do ČR. Pokusím se v ní dát odpovědi na podotázky hlavní výzkumné otázky, např. *Jaký je vztah mezi strukturami zla spojenými s imigrací a osobní odpovědností imigrantů samotných? Jakou míru odpovědnosti mají oni sami a jakou přijímající společnost?*

Mark O'Keefe napsal: „Jako si utváří jedinec své sociální vztahy, tak si v obecné rovině nekriticky přisvojuje převažující hodnoty kultury, přestože z objektivního hlediska ten, kdo stojí mimo, může vidět docela rychle, že převažující hierarchie hodnot je vážně neuspořádaná.“¹⁶⁶

Z toho vyplývá, že kulturní síly, které **zachovávají mýty o přistěhovalcích, důsledně povyšují ekonomické a bezpečnostní zájmy nad mravní a mají značný vliv**. Využití proti-imigrantských nálad jako kouřové clony, jež by odvrátila pozornost od potřebných reforem a svalování viny z ekonomických a bezpečnostních útrap domácího obyvatelstva na neregulérní přistěhovalce, přehlušuje volání evangelia po pohostinnosti a spravedlnosti. Tento jev objasňuje výstavbu plotů *nejen*¹⁶⁷ v USA pro zabránění vstupu migrantům a ochranu děle usazených, nejedná se jen o fyzické, ale i o ideologické ploty a dopad takovýchto bariér na imigranty je značný. Stále častěji v našich společnostech se právní, sociální a kulturní bariéry staly příčinami, které ohrožují *společné blaho*.¹⁶⁸

V nejširším slova smyslu sociální hřích zahrnuje nespravedlivé struktury, zkreslené povědomí a kolektivní činy a nečinnost, které usnadňují nespravedlnost a odlidštění. Peter Henriot tvrdí, že **sociální hřích se snaží identifikovat a interpretovat strukturální nespravedlnost**.¹⁶⁹ S tím se plně ztotožňuji. Takové systémové zlo může mít formu struktur, které porušují lidskou důstojnost, dusí svobodu, nebo zakládají

¹⁶⁶ Srov. O'KEEFE, Mark, OSB. *Social Sin and Fundamental Option* In: CLAYTON N. Jefford, ed., *Christian Freedom: Essays by the Faculty of the Saint Meinrad School of Theology* (New York: Peter Lang, 1993) s. 131-143., volně přeložená citace In: HEYER, Kristin E.: *Social sin and immigration: good fences make bad neighbors*. Theological Studies. May 2010, vol. 71, no. 2, s. 410-436.

¹⁶⁷ Poznámka studentky.

¹⁶⁸ volně přeložená citace HEYER, Kristin E.: *Social sin and immigration: good fences make bad neighbors*. Theological Studies. May 2010, vol. 71, no. 2, s. 410-436.

¹⁶⁹ Srov. HEYER, Kristin E.: *Social sin and immigration: good fences make bad neighbors*. Theological Studies. May 2010, vol. 71, no. 2, s. 410-436.

nerovnost; dále situací, které podporují či usnadňují individuální sobectví; nebo je to „*spoluvina projevená tichým souhlasem se sociální nespravedlností.*“¹⁷⁰

Z tohoto důvodu Kenneth Himes charakterizoval sociální hřích jako „nectnost ... úzce spjatou se společenskými organizacemi a kulturním chápáním,“ jako je systémový rasismus, sexismus nebo imperialismus.¹⁷¹ Teologové se liší v chápání rozsahu pojmu sociální hřích, od jeho redukce na účinky či zosobnění individuálního hříchu, po široké chápání všech hříchů jako primárně sociálních s tím, že osobní hříchy jsou pouhými projevy hříchu sociálního. Diskuse o sociálním hříchu se točí kolem rozdílu mezi individuálním nebo skutečným hříchem, chápaným jako svobodný a vědomý čin, který odporuje mravním normám, Božímu zákonu a svědomí, a hřích světa, chápaný jako syntéza následků dědičného hříchu v rámci lidské historie, včetně „otisku“ hříchu v lidských srdcích, strukturách a prostředí.¹⁷²

Přesto, až donedávna, katolická morální tradice zanedbávala, ne-li odporovala, společenskému chápání hříchu zčásti v důsledku individualistického na čin zaměřeného přístupu v rámci tradiční morální teologie a formalistického přístupu k otázkám sociální spravedlnosti.¹⁷³

V kontrastu k přístupu Magisteria, teologové osvobození píší s malou starostí o zajištění kontinuity s teologickou tradicí a více z primárně pastoračního zájmu v charakteristickém kontextu.¹⁷⁴

Odkaz Jana Pavla II. naznačuje význam pečlivého zahrnování nových teologických kategorií do tradice a ochranu před bagatelizováním osobního zavinění v hříšných situacích. Latinskoamerická teologie osvobození objasňuje, jak vůle osoby a zavinění jsou propojeny se sociální nespravedlností a institucionálním hříchem.

Zatímco dokumenty Magisteria zdůraznily dobrovolný aspekt sociálního hříchu, latinskoamerická teologie osvobození zdůraznila jeho nedobrovolné aspekty.¹⁷⁵

¹⁷⁰ Cit. HENRIOT, Peter J. *Social Sin: The Recovery of a Christian Tradition* In HEYER, Kristin E. *Social sin and immigration: good fences make bad neighbors*. Theological Studies. May 2010, vol. 71, no. 2, s. 410-436.

¹⁷¹ Srov. HIMES, Kenneth R. *Social Sin and the Role of the Individual*. Annual of the Society of Christian Ethics, vol. 6, 1986, s. 183–218 In: HEYER, Kristin E. „*Social sin and immigration: good fences make bad neighbors*“, Theological Studies. May 2010, vol. 71, no. 2, str. 410-436.

¹⁷² Odkazováno na Jana Pavla II., který psal o těchto tradičních rozdílech v dokumentu *The Sin of Man and the Sin of the World*. General Audience of November 5, 1986. In: HEYER, Kristin E. ,2010, s. 410-436.

¹⁷³ Srov. HENRIOT, Peter J. *Social Sin: The Recovery of a Christian Tradition* In: WHITEHEAD, D. and EASTON, Evelyn, James. *Method in Ministry: Theological Reflection and Christian Ministry*. New York, Seabury, 1980. s. 127–144 In: HEYER, Kristin E., 2010, s. 410-436.

¹⁷⁴ Cit. HEYER, Kristin E., 2010, s. 410-436.

Spíše než podlehnutí strachu z myšlenky, že sociální hřích riskuje bagatelizaci osobní odpovědnosti nebo myšlenky, že prakticky všechny hříchy jsou sociální, a že osobní hřích je projevem primárně sociální formy hříchu, popisy výše zmíněné pomáhají objasnit více dialektický vztah mezi osobním a sociálním hříchem. Struktury jsou pak jak následné, tak i příčinné ve své podstatě, a my jsme subjektivně zodpovědní za hříšné situace, které ještě zůstávají předmětem vnějších vlivů. Více holistické chápání má významný vliv na téma vnímavosti k etice pohostinnosti: to znamená, že socioekonomické, právní a politické struktury, které vedou k neregulární imigraci, jsou spojeny s ideologickými *bariérami*, které brání pohostinnosti vůči imigrantům.¹⁷⁶

V návaznosti na sociologické chápání internalizovaných struktur formulovalo několik teologů stupně sociálního hříchu, které osvětlují vztah mezi jeho dobrovolnými a nedobrovolnými aspekty.

Například Baum nastiňuje čtyři úrovně sociálního hříchu: 1) nespravedlivé instituce a dehumanizační trendy včleněné do různých institucí, které ztělesňují kolektivní život lidí; 2) operativní kulturní a náboženské ideologie nebo symbolické systémy přechovávané společnostmi, které legitimizují nespravedlivé situace a prohlubují škody; 3) úroveň falešného vědomí nebo slepoty vytvořené těmito institucemi nebo ideologiemi, které přesvědčují lidi, že jejich činy jsou dobré a přitom vedou ke kolektivním destruktivním činům (na této úrovni sem lze zahrnout to, co Henriot charakterizoval jako spoluúčast tichého souhlasu) a za 4) kolektivní rozhodnutí učiněná kvůli narušenému vědomí, které zvyšuje nespravedlnost a zintenzivňuje dehumanizující trendy.¹⁷⁷

Pokud budeme následovat čtyři úrovně definované Gregorem Baumem, faktory prohlubující neregulární migraci, které zahrnují například vliv imigrační politiky, jejíž nesoulad mezi potřebami trhu práce a právní cestou, jež vede k získání zaměstnání v některých odvětvích, překonanými způsoby získání víza za účelem sloučení rodiny a zaměření se na symptomy nikoliv na příčiny migrace, zvýšily objem a nebezpečí nelegálních migračních toků v posledních desetiletích.¹⁷⁸

¹⁷⁵ Cit. BAUM, Gregory. *Structures of Sin* In: BAUM, Gregory – ELLSBERG, Robert (ed.): *The Logic of Solidarity: Commentaries on Pope John Paul II's Encyclical On Social Concern*, ed. Maryknoll, N.Y.: Orbis, 1989, s. 110–126 na s. 116–17 In: HEYER, Kristin E, 2010, s. 410-436.

¹⁷⁶ Srov. HEYER, Kristin E. 2010, s. 410-436, na s. 425.

¹⁷⁷ Cit. BAUM, Gregory. *Religion and Alienation: A Theological Reading of Sociology*. New York: Paulist, 1975, str. 200–203 In: HEYER, Kristin E. s. 410-436, na s. 426.

¹⁷⁸ Srov. HEYER, Kristin E., 2010, s. 410-436, na s. 427.

Nyní se vrátíme k otázce osobní odpovědnosti za hřích. Kenneth R. Himes uvádí, že slovo „odpovědnost“ má několik významů. První význam spočívá v označení někoho za spolehlivého a svědomitého. Nebo označujeme někoho za odpovědného, pokud má povinnost naplňovat nějaká očekávání. Třetím významem sousloví „být odpovědný“ je, že někdo je příčinou nějaké události, např. když něco způsobí. Dalším významem je, když někoho označíme za vinného ve smyslu hodnocení, např. někdo, kdo způsobí boj. Poslední použití je určeno k vyjádření jednoduché příčinné souvislosti, jež také zahrnuje rozhodnutí o schválení nebo neschválení konkrétního jednání.¹⁷⁹ Já spolu s Himesem budu slovo **odpovědnost chápat ve své práci jako kauzální termín.**¹⁸⁰

Pojem sociální hřích je problematický z několika důvodů. Himes uvádí tři: 1) lidé nevidí (*krátkozrakost – poznámka autorky*), a proto nemohou uznat vlastní participaci na sociálním zlu (otázka odpovědnosti - *responsibility*), 2) lidé mohou být přemoženi pocitem lítosti, který není v souladu s jejich činem, přičemž nejsou schopni odhalit stupeň osobní spoluviny na sociálním hříchu (předmět zavinění - *culpability*), 3) lidem není jasné, jak může nebýt osoba, která se snaží čín napravit, také mravně odpovědná za zlo kvůli konkrétnímu spoluzavinění (otázka odpovědnosti - *liability*).¹⁸¹

„Pouze tehdy, když člověk ocení podstatu dialektického vztahu mezi vědomím a společností, bude tato osoba mít možnost vidět, kdy je **považována za odpovědnou za sociální hřích**....Na jednu stranu lidské bytosti vytvářejí a ovlivňují ducha tohoto věku, zatímco na druhou stranu my všichni jsme formováni lokalitou, ve které se naše společnost nachází“¹⁸² a jejímiž jsme členy. „Co bylo objektivizováno ve strukturách společnosti – životě komunity – může být zvnitřněno ve vědomí člověka. Dokud je ovšem osoba ve fázi nekritické naivity a na prahu kritického vědomí, není pro ni možné vstoupit do světa zralé morální reflexe. Ani není správné, aby se kladl důraz na druhý aspekt sociálního hříchu: naši morální odpovědnost za jeho existenci, což je spíše oblast svobodné volby.“¹⁸³

„Vzhledem ke složitosti problémů a omezeným zdrojům samotných jedinců, mnoho lidí nevidí sebe jako obzvláště vinné, protože existují přeci politické a ekonomické instituce, které umožňují hlad ve světě; právní struktury, které zakotvují sexistické

¹⁷⁹ Srov. FLORES, A. - JOHNSON, D. *Collective responsibility and professional roles*. Ethics 93, 1983, s. 545-547 In: HIMES, Kenneth R. „*Social Sin and the Role of the Individual*.“ *Annual of the Society of Christian Ethics*, vol. 6, 1986, s. 183–218, na s. 189.

¹⁸⁰ Srov. HIMES, Kenneth R. „*Social Sin and the Role of the Individual*.“ *Annual of the Society of Christian Ethics*, vol. 6, 1986, s. 183–218, na s. 189.

¹⁸¹ Srov. HIMES, Kenneth R. *Social Sin and the Role of the Individual*, 1986, s. 183–218, na s. 190-191.

¹⁸² Cit. tamtéž, str. 192.

¹⁸³ Cit. tamtéž str. 192-193.

praktiky nebo vzdělávací systémy, které popírají rovné příležitosti např. pro černochoy. **Pečlivé zkoumání osobního zavinění sociálního hříchu je nezbytné**, pokud se chceme vyhnout vyprovokování defenzivního nepřátelství od lidí – „nemocných tohoto světa“.¹⁸⁴

„Než ukážeme na někoho obviňujícím prstem, je na místě opatrnost a respekt k pověsti osoby spíše, než že by se jednalo o lhostejnost ke spravedlnosti. Ve skutečnosti posouzení osobního zavinění je tak složitý a v podstatě proces zkoušky, který není bez rizika porušení spravedlnosti.“¹⁸⁵

Zásadní je si uvědomit, že při každém pokusu spojení viny s kontextem kolektivu je, že existují různé druhy skupin a typy členství ve skupinách.¹⁸⁶ K porozumění viny v rámci skupiny je potřeba uvést několik příkladů/argumentů podle „Joela Feinberga:

1. Existuje situace, kdy společnost osob opravdu nefunguje jako skupina jednajících ve shodě.
2. Dalším typem je případ, kdy jde o kolektivní akci, ale každý nehraje stejnou roli v tomto procesu.
3. Ještě existuje jiný případ, jedná se o kulturně podmíněnou újmu, ke které dochází v momentě, kdy se všichni členové kultury nebo subkultury podílejí na vině kultury tím, že ji schvalují. Zde však musíme vzít v úvahu, že jsou v rámci určité kultury také disidenti, nebo je můžeme označit za ty, kteří jsou skupinou vyloučeni. Jsou ve stejné situaci jako ti, kdo hájí kulturní hodnoty? Pokud člověk svobodně opustí takové kulturní prostředí, pouhá přítomnost v něm může znamenat určitý druh skupinové solidarity.“¹⁸⁷

Výše uvedené případy upozorňují na téma, které by se dalo nazvat: distributivní morální odpovědnost. Tento termín se vztahuje k předpokladu, že existuje osobní zavinění každého člověka ve skupině.¹⁸⁸

Morální odpovědnost za sociální hřích vede k jedné otázce, která bývá hodně argumentována ve filozofické a právníkové literatuře a totiž: Existují nějaké křivdy, které nikdo nezavinil a kdy je vinný pouze kolektiv?

Existují dva druhy odpovědí na tuto otázku: jedna strana si myslí, že všechny kolektivní morální odpovědnosti lze redukovat na individuální morální odpovědnosti

¹⁸⁴ Cit. HIMES, Kenneth R. *Social Sin and the Role of the Individual*, 1986, s. 183–218, na s. 193.

¹⁸⁵ Cit. tamtéž, s. 194.

¹⁸⁶ Cit. tamtéž, s. 194–195.

¹⁸⁷ Cit. FEINBERG, Joel. *Doing and Deserving*. Princeton: Princeton University Press, 1970. s. 244 – 248. In: HIMES, Kenneth R. *Social Sin and the Role of the Individual*. 1986, s. 183–218.

¹⁸⁸ Srov. HIMES, Kenneth R. „*Social Sin and the Role of the Individual*.“ 1986, s. 183–218, na s. 196.

(distributivní pohled); druhá pozice je taková, že existuje legitimní smysl, kdy je kolektiv nahlížen jako vinný, ale nikdo z jednotlivců vinný být nemůže (nedistributivní přístup).¹⁸⁹

Zbývá vyřešit palčivou otázku: Existují situace, kdy morální odpovědnost skupiny nelze distribuovat svým členům? Může být morálně odpovědný systém, ale nikoliv jednotlivá osoba? Jaký má smysl připisovat vinu institucím, nikoliv jednotlivcům, kteří v nich pracují?¹⁹⁰ Ti, kteří odpovídají na tyto otázky, se dělí na dvě strany – na obhájce kolektivní morální odpovědnosti a na ty, kteří tvrdí, že nikdo jiný než fyzická osoba nemůže nést morální odpovědnost.

Já se přikláním k tomu, že existuje vedle individuální morální odpovědnosti i obdobná odpovědnost skupiny a to z toho důvodu, že např. zákony jsou schvalovány kolektivně, je faktem, že se hovoří o „úmyslu zákonodárce,“ nicméně téměř nikdy zákon nepíše jen jeden člověk, takže mnohdy není „připsána“ individuální odpovědnost. **Špatná ustanovení zákona mohou vytvářet nebo podporovat nespravedlivý systém (strukturní nespravedlnost), příkladem je dle mého názoru tzv. „klientský systém,“** kterému jsem se věnovala v předchozí kapitole. **Klientský systém je od samého počátku vystavěn na zneužívání postavení lidí migrujících za prací** např. do Česka, kterým chybějí informace, zkušenosti či jiné kontakty potřebné pro projití labyrintem byrokracie v ČR i na Ukrajině. Strhávání peněz z platu migranta za „ochranu“ a za podplácení úředníků je neetické. Ve vztahu „klienta“ a migranta se objevují prvky nezdravé závislosti, někdy vydírání a v krajním případě i násilí.

Nechci též opominout fakt, že v České republice existuje zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, což může podpořit i moje přesvědčení o tom, že systém (v tomto případě firma/skupina osob) může nést trestní odpovědnost jako celek, i když se nezjistí zavinění konkrétní osoby.¹⁹¹

„David Cooper je jedním z předních zastánců kolektivní nedistributivní morální odpovědnosti. Cooper argumentuje tím, že existuje „mravní odpovědnost systému,“ poněvadž individuální mravní odpovědnost není „celý příběh.“ Autor netvrdí, že „existuje podivná, nad-identita jednotlivých subjektů,“ ale pouze uvádí, že odlišné standardy mohou být aplikovány na chování jednotlivců a na chování skupin. Také ne všechno, co lze říct o skupině, lze říci i o členech této skupiny. Cooper se domnívá,

¹⁸⁹ Srov. tamtéž.

¹⁹⁰ Srov. tamtéž, s. 199.

¹⁹¹ Nebudu zde na tomto místě zabíhat do podrobností vztahů mezi morálkou a právem, o tomto vztahu pojednávám v krátkosti níže v textu.

kultura může být „morálně odpovědná“ za zlo, aniž by bylo zjištěno nějaké individuální zavinění a to proto, že můžeme být jednoduše výtvoři systému a tento fakt nezpůsobuje, že by se navázala odpovědnost ke konkrétnímu jedinci ve smyslu zavinění.“¹⁹²

S uvedenými myšlenkami Davida Coopera souhlasím, neboť se domnívám, že některé kulturní zvyklosti mohou generovat strukturní nespravedlnosti a nehovoříme zde o konkrétním viníkovi. Ovšem tyto myšlenky (nedistributivní přístup k morálce) mají své kritiky.

Nicméně evidentním zůstává, že ne vše, co je tragické na světě, je způsobeno někým, kdo nese morální odpovědnost/vinu. Tragédie, spojené s migrací do jiné země, nemívají dle mého názoru konkrétního viníka (pokud člověk neprchá do ciziny kvůli diktatuře jedné osoby). Na migraci mají podíl jak strukturní nespravedlnosti, tak i institucionálně-politické problémy. Ovšem právě sám jedinec nese mravní odpovědnost za své jednání. Migrant jako individuální aktér se rozhoduje, zda si vybere dobro či zlo.

„Zmatky do tématu vnáší pojetí odpovědnosti současně v kauzálním a mravním smyslu. **Zůstaneme tedy u kolektivní nikoliv morální (kauzální) odpovědnosti a mravní odpovědnosti jedince (ve smyslu zavinění).**“¹⁹³

Můžeme tvrdit, že skupina, která působí na jednotlivce tlakem svých pravidel, může být faktorem zmírňujícím osobní zavinění. To zní jinak než kdybychom tvrdili, že skupina, nikoliv jedinec, nese morální odpovědnost. Jedinec jako člen skupiny, která na něj vyvíjí interní nebo externí nátlak, buď přijme nebo nepřijme pravidla hry, což v tomto kontextu znamená že se konkrétní jedinec potýká s mravním dilematem zůstat či nezůstat členem takové skupiny¹⁹⁴ nebo využívat či nevyužívat konkrétní systém (např. „klientský“).

Nyní se vrátím k problematice sociálního hříchu. Pokud ho chápeme jako určitou „slepotu“, můžeme zdůvodnit zmírnění viny jednotlivce ve společnosti, kde hřích je nedobrovolně internalizován jako falešné vědomí. Vnější omezení jako např. extrémní společenské podmínky mohou mírnit náš úsudek o individuální mravní odpovědnosti.

Sociálním hříchem se může nazývat např. situace války, jejímž výsledkem není neznalost dobra a zla, nýbrž ponoření se do světa, kde vládne strach, předsudky, násilí

¹⁹² Srov. Cooper, D. *Responsibility and the System, Individual and Collective Responsibility*. Peter French, ed. Cambridge Schenkman Publishing, 1972. s. 81-100. In: HIMES, Kenneth R. „*Social Sin and the Role of the Individual*.“ *Annual of the Society of Christian Ethics*, vol. 6, 1986, s. 183–218, na s. 199 -200.

¹⁹³ Cit. HIMES, Kenneth R. *Social Sin and the Role of the Individual*, 1986, s. 183–218, na s. 203.

¹⁹⁴ Srov. tamtéž, s. 205.

a jiné síly, jež brání schopnosti lidí jednat humánně. Někteří lidé jednají iracionálně pokud se ocitnou v situaci, která způsobí dezorientaci jejich mravního kompasu. Obklopeni zlem trpíme ztrátou naší mravní citlivosti. Je vhodné uznat, že sociální hřích má zmírňující účinky co se týče individuální viny za mravní selhání.¹⁹⁵ Ovšem nelze omlouvat veškeré nemravné jednání jednotlivce vlivem sociálního hříchu. Pouze jednotlivec může být nositelem mravnosti.

„Klient,“ který za pojený do systému (struktury), který je svým původem nespravedlností, má z mého pohledu plnou mravní odpovědnost. Běžnému migrantovi ovšem nemůžeme automaticky připsat zlý úmysl (v tom, že by automaticky chtěl a rád porušovat předpisy), byť v systému žije a realizuje svojí práci. Přichází na řadu otázka, do jaké míry je migrant svobodný ve svém rozhodování, pokud je ve výše popsáných podmínkách klientského systému a je vlastně jeho posledním článkem.

Součástí mé diplomové práce byl mikro-výzkum, pomocí něhož jsem se snažila sice ne vyčerpávajícím způsobem popsat složitost a různé aspekty života člověka migrujícího za prací. Status migranta je úzce spjat s legislativními podmínkami ustálenými v daném státě, tj. v našem případě s Českou republikou. Musím se tedy na tomto místě pokusit vypořádat s otázkou vztahu práva a morálky související s každodenním jednáním migrantů či jejich „klientů.“

Jejich vztah v našem případě chápu následovně - je zřejmé, že právo v tomto případě buď:

- 1) umožňuje jednání (participaci na tzv. „Klientském systému“), které je z mého pohledu nemorální (zejména tím, že oblast legislativa nereguluje, anebo reguluje jen slabě a nechává prostor jednotlivcům, ať si své vztahy upraví, jak chtějí), anebo
- 2) přímo upravuje systém, který je však nastavený špatně (systém, a tedy i jeho právní úprava, produkuje nespravedlnost).

Ani v jednom případě nevidím právo jako hlavní příčinu nespravedlnosti, avšak ve druhém případě si odvažuji tvrdit, že z pohledu jednotlivce má on nižší formu zavinění. K tomu uvedu následující:

¹⁹⁵ Srov. tamtéž, str. 208

Ad 1) stav, kdy právo ponechává jednotlivci volný prostor, je v demokratické a liberální společnosti kýžený a v zásadě spíše dobrý - jde nám především o **svobodu** jednotlivce. Avšak takovýto systém klade mnohem větší nároky na **svědomí** jednotlivce (není to stát, který určuje, co je morální, nýbrž sám jednatel si to autonomně určuje sám) - tedy onen nemorální klientský systém, o kterém píšu, je výsledkem jednání konkrétních lidí, kteří se v rámci své svobody rozhodli jednat účelově a zneužívají migranty; jinými slovy systém nevytvořil stát anebo jiná instituce a teď nutí jednotlivce participovat. I zde však u individuální odpovědnosti bude záležet na tom, kde se jednatel v rámci dané struktury nachází - zda je to poslední článek, který jen vykonává a účastní se systému, neboť nemá jinou možnost (jinou práci by jiným způsobem nesehnal), anebo zda je to klient či mafie, kteří to celé zosnovali a aktivní účastí na vykořisťování na migrantech vydělávají. Odpovědnost státu v tomto případě vidím maximálně v tom, že tyto praktiky nezakáže (tedy v opomenutí).

Ad 2) pokud stát (společnost) přímo nastavil systém tak, že jeho aktéři nemají možnost chovat se jinak než tak, že produkují či se podílejí na nespravedlnosti, je to především problém státu (struktur). Ani v tomto případě ovšem nelze jednotlivce zbavit morální odpovědnosti úplně (co je legální, není nutně morální, a každý z nás si musí tak či onak věci probrat ve svém vlastním **svědomí**), avšak je zřejmé, že odpovědnost je v tomto případě nižší, neboť společnost migranta v podstatě nutí při úmyslu přicestovat do ČR za prací, využívat tento „klientský systém.“

Druhý pohled je odpovědí na otázku míry odpovědnosti migrantů z Ukrajiny při participaci na tzv. „klientském systému.“

4. Možnosti ukrajinských migrantů bránit se sociálním tlakům a strukturám zla spojených s ekonomickým působením na území ČR

Jaké sociální tlaky a strukturální zlo mám u migrantů z Ukrajiny (z mého mikro-výzkumu a při zarámování jejich pobytu v Praze za současných podmínek) na mysli?

Zdrojem tísně a nejistoty u migrantů je především chybějící nebo přechodný pobytový status. Ani trvalý či dlouhodobý pobyt ovšem nezaručil Ukrajincům bezproblémové podmínky pro fungování na trhu práce. Požadavek většiny českých zaměstnavatelů „mít klienta“ v určitých odvětvích lidské činnosti (stavebnictví, gastronomie, úklidů apod.) nebo pracovat na živnostenský list a neochota zaměstnavatelů uzavírat s cizinci pracovní vztah (až na výjimky), neinformovanost či podléhání dezinformací ze strany „klientů“ a tím pádem závislost na nich, činí migranta ne zcela svobodným v jeho každodenním jednání. Pro migranty z mého mikro-výzkumu byla práce téměř jedinou náplní života. Jejich spokojenost či řekněme kvalita života se odvíjela převážně od podmínek „na pracovišti“ a kolem otázky jejich pobytového statusu. V souladu s encyklikou *Laborem Exercens*¹⁹⁶ se odvážím tvrdit, že **práce je klíčem k sociálním otázkám** spojených s migrací. Život migranta by měl být lidsky žitelný v oblasti práce a s ní spojených dalších oblastí, které jsem snažila svým mikro-výzkumem podhalit a poukázat na souvislosti mezi prací a celkovou existencí migrující osoby v České republice, potažmo v Praze.

Motivace migrantů vyjet za prací do zahraničí byla v mém mikro-výzkumu částečně zahalena tajemstvím, neboť vnitřní pohnutky jednotlivců se těžko dají zjistit polostrukturovaným rozhovorem či pozorováním, byť dlouhodobým. Podle mého názoru při jejich rozhodování hrála roli právě existenční tíseň. Otázkou zůstává, zda si Ukrajinci z mého mikro-výzkumu výrazně „polepšili“ svým odjezdem do ČR či nikoliv.

Anča vypověděla, že se rozhodla pro práci v Praze, protože sem jeli od nich z vesnice „všichni“, myslela si, že jí u nás bude lépe. Vasyl jel do Česka neplánovaně, chtěl do Portugalska nebo Španělska. Maryna jela do Prahy, protože podle svých slov potřebovala peníze, a protože zde pracovala Anča. Nataša neví, proč odjela, sdělila mi:

¹⁹⁶ Srov. čl. 3, *Laborem Exercens*.

„*Tak se stalo.*“ Iryna se pro Čechy též nerozhodla záměrně, zamilovala se a za přítelem odjela do Prahy, známý jí ještě na Ukrajině nabídl práci v Praze, takže neotálela s odjezdem. Natálka kdysi pracovala v Itálii, chtěla se tam vrátit. Na otázku, proč jela do ČR, uvedla: „*Rozhodl to život.*“ Ivan si chce jen vydělat peníze. Lubomyra přesvědčil k odjezdu fakt, že tu měl manželku, nyní i část dětí, chce žít znovu se svojí rodinou.

Mezi sociální tlaky, které doléhají na příchozí z Ukrajiny, je ono „dvoudomoví“ (viz koncept transanacionální migrace), kdy šli ve většině případů ze své země, která byla pro ně po mnoho let (a pocitově zůstává) domovem a nyní si uvědoměle či neuvědoměle budují druhý domov v České republice.

Další velikou oblastí sociálních tlaků jsou rodinné a partnerské vztahy a jejich narušení či naopak stmelení prostřednictvím emigrace za prací tak, jak vyplynulo z výpovědí informátorů ve druhé kapitole této práce. Rodina (partneři, jejich děti) má tendenci držet pohromadě, což ztěžuje migrantovi rozhodnutí odjet. O děti Ukrajinců z mého mikro-výzkumu se při emigraci jednoho nebo obou rodičů starali prarodiče. Výjimkou v mém výzkumu byla Anča, která má své děti a vnuky na Ukrajině a vydělává na spotřební zboží „v akci“, jež jim často posílá domů autobusem. S tím také souvisí finanční tíseň, kdy Ukrajinci kromě běžného živobytí vydělávají peníze na pořízení nebo prodloužení platnosti dokladů všeho druhu pro sebe a své blízké nebo zasílají finance svým stárnoucím rodičům starajícím se navíc o své vnuky. Platí vlastně dvojí náklady (na Ukrajině mají ve většině případů dům, kde platí energie, vodu a/nebo rekonstrukci) a v Praze se snaží vyhledat co nejlevnější bydlení, aby výdajovou stránku minimalizovali.

Dalším sociálním tlakem je nepřehledná situace v oblasti práv a zejména povinností migrantů, kteří kvůli složitým byrokratickým postupům a překážkám vyhledávají služeb tzv. „klientů“ a jsou tím pádem pod jejich tlakem, někdy i zotročením, mohou upadnout i do tzv. dluhové pastě. Obavy z kontroly pobytu a práce a následných sankcí (vyhoštění a zákazu pobytu) je životem plným strachu a obav.

Imigrací do Prahy se příchozí z Ukrajiny z mého mikro-výzkumu dostali do situace ztráty jistot nebo také částečné ztráty toho známého světa, který je obklopoval. Často přišli z vesnice (byť vesměs nechtěli, abych konkrétně uváděla její jméno) či menšího města do ruchu velkoměsta a navíc do cizí země, kde tráví ve většině případů dlouhá léta a mohou kvůli absenci bližších kontaktů se svojí rodinou (většina z nich) a nikoliv častými návštěvami Ukrajiny trpět pocitem vykořeněnosti. S tím by jim mohla pomoci

česká společnost, ovšem ta, jak je všeobecně známo, není nakloněná otevřenosti vůči něčemu či někomu cizímu, natož vůči migrantům z Ukrajiny (až na malé procento obyvatelstva). Nedostatek otevřenosti či přijetí od nás souvisí i s postavením těchto migrantů na trhu práce, s tolerancí české společnosti vůči tzv. šedé ekonomice či tzv. švarcsystému,¹⁹⁷ s neutěšenými pracovními podmínkami (riziko úrazu i kvůli únavě, při neexistenci pojištění omezené možnosti pomoci), s omezenou volbou druhu práce většiny migrantů z mého výzkumu, nižšího výdělku než mají Češi za stejný druh práce (či za odpracované hodiny), kterou by často ani dlouhodobě nezaměstnaní za těchto podmínek vykonávat nechtěli. Migranti se tedy často nechtíc odklánějí od prapůvodního smyslu práce, která by měla být výrazem jejich svobodné kreativity, tak jak ji vidí katolické sociální učení církve. Např. papež Jan Pavel II. uvádí následující prohlášení: *„Jako osoba je člověk subjektem práce. Jako osoba pracuje, vykonává různé činnosti náležející k pracovnímu procesu. Ty všechny, mimo svoji objektivní platnost, mají sloužit k uskutečnění jeho lidství, ke splnění osobního povolání, které je mu vlastní právě proto, že je člověk.“*¹⁹⁸

Strukturální zlo podle mého názoru představuje samotná existence a etablovanost „klientského systému“ se vším, co to pro příchozího z Ukrajiny obnáší, včetně všudypřítomné korupce a nepřehledné legislativy. V neposlední řadě má řada úředníků státní správy či zaměstnavatelů, kteří využívají „klienty“ a nepřímým způsobem také práci migrantů, ale i samotní „klienti“ zřejmě otupělé svědomí i to je zlem.

Jak se mohou migranti bránit strukturálnímu zlu?

Domnívám se, že strukturálnímu zlu se mohou migranti bránit především zvyšováním svojí informovanosti, nespoléhat se na „klienty“ a jejich dezinformace, pomáhat si navzájem (což se sice do jisté míry děje, ale někdy to paradoxně může dezinformace pomáhat šířit), navazovat vztahy s Čechy, nedávat úplatky úředníkům, neuzavírat se do svojí komunity.

Učením se českého jazyka (z důvodu nedostatku času alespoň poslouchat rádio či se dívat na české programy v televizi) si migrant může zvýšit šance na získání práce, která lépe odpovídá jeho kvalifikaci či pracovním zkušenostem na Ukrajině. Lepší jazykovou vybaveností se snáze dostane k více relevantním informacím, jež jsou potřebné pro jeho život v cizí zemi, pochopí více i českou kulturu.

¹⁹⁷ Tyto systémy využívají i čeští občané.

¹⁹⁸ Cit. čl. 6, Laborem Excercens

Jak již psala Eva Pavlíková a Karel Sládek,¹⁹⁹ církve mohou být v průběhu života migranta těmi zprostředkovateli informací a novinek v oblasti legislativy, protože organizují různé informační semináře, navíc jsou zdroji kontaktů s dalšími občany Ukrajiny, proto by se měl migrant snažit navštěvovat bohoslužby a akce církve, vždyť zde se alespoň na chvíli může cítit „jako doma.“

V případě složitějších např. právních či sociálně-právních problémů, se může migrant obrátit i na české (nebo ukrajinské) neziskové organizace, s jejichž zaměstnanci se ve většině případů může bavit v ruštině či ukrajinštině, a za jejichž pomoc nemusí nic platit ani jim být jakkoliv zavázán.

Co se týče zaměstnání je vhodné sdružovat se v odborech tam, kde jsou zřízeny, pokud nejsou, tak v krajanských organizacích, které mnohou vysílat své zástupce na konference nebo rozličná jednání o migraci a imigrantech a tlumočit problémy těchto lidí přímo z praxe. Migranti z Ukrajiny jsou alespoň v Praze často vidět, ale je nutné, aby byl slyšen jejich hlas, jejich problémy, praktické zkušenosti, postřehy a názory.

Pomoci by jim také mohlo, aby usilovali o vyšší pobytový status nebo vyhledávali takové zaměstnavatele, kteří jim nabídnou přímý zaměstnanecký poměr (nejen kvůli pojištění, daním, ale i kvůli jistotě výdělku, bezpečnosti práce a garanci práv zaměstnance daných Zákoníkem práce).

Jsem si vědoma toho, že je to složité, zvláště v případě tzv. sezónních prací nebo prací nevyžadujících žádnou nebo nízkou kvalifikaci, ale jak jinak se mohou Ukrajinci z mého mikro-výzkumu, kteří jsou tísněni „klientským systémem,“ z něho nebo z něj plynoucího zotročení vymanit?

V případě páčání trestné činnosti na migrantech je žádoucí, aby se přímo obraceli na Policii ČR nebo na Ministerstvo vnitra. Nedomnívám se, že by tyto orgány neměly snahu jim zajistit v případě akutního nebezpečí ochranu, přiznat příslušný pobytový status a poskytnout základní pomoc prostřednictvím neziskových organizací, které by za tímto účelem jistě oslovily a v praxi se tak i často děje.

Jak se mohou migranti bránit sociálním tlakům?

Mezi sociální tlaky, které doléhají na příchozí z Ukrajiny, je ono „dvoudomoví“, rodinné a partnerské vztahy v Čechách a na Ukrajině, finanční tíseň, dvojí náklady,

¹⁹⁹ Srov. PAVLÍKOVÁ, Eva, SLÁDEK, Karel a kol., 2009, str. 32.

dluhová past²⁰⁰ v případě, že např. onemocní, nemají pojištění nebo jsou úzce spjati s „klienty.“

Otázku dvou domovů nebo s tím související stesk po domově a kontaktu se svými blízkými v zahraničí může částečně vykompenzovat telefonické spojení či hovory přes internetový skype s využitím webkamery, což v řadě případů mezi Ukrajinci z mého mikro-výzkumu takto probíhá a funguje.

Na otázku finanční tísně, neméně důležitou, je dle mého názoru odpověď v posilování tzv. finanční gramotnosti (to ovšem a samozřejmě platí i pro Čechy) a pokud to alespoň trochu jde, vytváření si finanční rezervy.

Otázku partnerských a jiných rodinných vztahů a s tím spojených sociálních tlaků na migranta si každý z nich musí vyřešit sám.

Na pomezí sociálních tlaků a strukturního zla se nachází složitá byrokracie, patří k vnějším okolnostem či faktorům, které významně ovlivňují život vybrané skupiny migrantů. Migrant je často vehnán do pasti a tísněn složitými okolnostmi, pokud chce volit legální způsob obživy např. v Praze.

Odpověď na poslední ve výše uvedeném výčtu je fakt, že zde je úkol pro stát, umožnit legální způsoby migrace za prací těm Ukrajincům, kteří o to usilují. Více o doporučeních pro eticky orientované migrační a integrační politiky pojednává Petr Štica ve své knize *Etika a migrace*.²⁰¹

²⁰⁰ Také se to týká migrantů, kteří se na Ukrajině zadlužili, aby mohli vycestovat do zahraničí za prací legálním či neregulérním způsobem. Potřebují pokrýt počáteční náklady na pobyt v pro nich drahé cizí zemi.

²⁰¹ Srov. ŠTICA, Petr. *Etika a migrace: vybrané otázky současné imigrace a migrační politiky*. 1. vydání. Ostrava: Moravapress, 2014. 108 s.

Závěr

Pomocí důsledného rozboru otázek spojených s problematikou tzv. klientského systému v předchozích kapitolách především prostřednictvím poznatků z mého mikro-výzkumu mezi osmi ne cíleně vybranými migranty z Ukrajiny pracujícími v Praze a pokusem o srovnání míry odpovědnosti migrantů a dalších aktérů v systému pomocí katolického konceptu tzv. hříchu struktur jsem dospěla k samému závěru práce.

Hlavní výzkumnou otázkou jsem řešila popis tísně a spletností života migrantů z mého mikro-výzkumu, kladla jsem si na začátku a v průběhu procesu psaní celou řadu etických otázek. Sama jsem měla určitý vhled (poznatky z praxe sociální pracovnice a ze studia literatury) do daného úseku problematiky, proto na úvod každé kapitoly bylo krátké shrnutí informací, které uvedlo taktéž pojmosloví, které mělo tento oddíl učinit kompaktnějším.

V poslední kapitole této práce jsem se podrobněji zabývala praktickými návrhy způsobů, jak čelit těmto problémům z pohledu migrantů. Co ale může udělat společnost, stát nebo církve pro nově příchozí z Ukrajiny či jejich (i kvůli práci) izolované krajany či osoby pracující v šedé zóně ekonomiky a nacházejícími se často na okraji společnosti, někdy i po dlouhá léta? Pokusím se na tuto otázku odpovědět na závěr této práce.

Co se týče možností státu jednou z nich je tzv. regularizace dlouhodobě pobývajících neregulérních migrantů. „Omilostnění“ přestupků migrantů v oblasti pobytového práva namísto tvrdého postihování, dále uvolnění podmínek pro legální zaměstnávání občanů Ukrajiny a poskytnutí šance těm, kteří neměli tolik štěstí, aby se narodili v bohatší zemi nebo alespoň v zemi, která svým občanům garantuje tzv. sociální práva a ve své podstatě neměli možnost vstoupit na český trh práce zcela legitimním či svobodným způsobem. V době zažehnané ekonomické krize volá mnoho zaměstnavatelů po možnosti zaměstnávání zahraničních pracovníků. *Není vhodná doba tato volání vyslyšet?*

Stát by také mohl eliminovat existenci tzv. klientského systému vhodnými opatřeními přijatými po zadání dalších výzkumů či rozborů této problematiky. Jedním z pokusů bojovat proti klientskému systému byla státní podpora tzv. „Asistenčního systému zaměstnávání občanů Ukrajiny v ČR realizovaného za podpory MPSV ČR a MV ČR,“ jehož jsem byla svědkem. Nepovedlo se však Asistenční systém udržet

dlouhodobě, ale státní správa alespoň díky němu získala kvalitní a zejména aktuální poznatky z terénu o migrační realitě na příkladu konkrétní skupiny migrantů, kteří státem podporovaný systém využili.

Jenže v praxi nejde o to realizovat pouze dílčí a časově omezená opatření, bylo by více žádoucí zpřehlednit legislativu (přijmout zcela nový zákon o pobytu cizinců na území České republiky), zajistit periodická školení úředníků všude tam, kde jsou v kontaktu s cizinci, účinněji bojovat s korupcí (protikorupční opatření a strategie) a nadále finančně a v dlouhodobé perspektivě podporovat neziskové organizace věnující se přímé pomoci cizincům a realizaci osvětových kampaní cílených na migranty, zaměstnavatele, novináře apod. Zintenzivnit spolupráci s migrantskými organizacemi, dát větší prostor při jednáních a plánování imigrační politiky samotným migrantům z Ukrajiny. Postihovat a vytvářet tlak ne především na cizince, nýbrž na jejich zaměstnavatele či „klienty“ zneužívající tísně těchto lidí. Důsledně regulovat tzv. agenturní zaměstnávání cizinců. Podporovat v obecném smyslu společenskou odpovědnost firem.

Jak mají čelit výzvam spojeným s migrací církve a jednotlivé společnosti?

Papež František vyzval v únoru letošního roku *církve a společnost* ve svém projevu na mezinárodním Fóru věnovanému migraci a pokoji ke koordinované a účinné odpovědi na výzvy spojené s migrací prostřednictvím následujících čtyř kroků: **přijmout, chránit, podporovat a integrovat.**²⁰² Uvádím zde výňatek z jeho projevu, se kterým souzním a vztahuji ho zejména na ukrajinskou pracovní migraci do ČR.

K přijetí cizinců uvádí papež František následující: Odmítnutí je postoj, který všichni sdílíme, ten nás přivádí k tomu, abychom viděli našeho souseda ne jako bratra nebo sestru, který by měl být přijat, ale *jako někoho, kdo nám nestojí za pozornost*. Spíše ho vidíme jako soupeře nebo někoho, kdo se má podříditi naší vůli. Díky uvědomění si tohoto odmítnutí v nás, které je způsobené soustředěním se na sebe a zesílené populistickou rétorikou, je třeba změnit náš postoj, překonat lhostejnost a čelit obavám prostřednictvím velkorysosti přijetí těch, kteří obrazně řečeno zaklepají na naše dveře. Pro ty, kteří prchají před konflikty a pronásledováním, často uvězněné v rukách zločineckých organizací, které nemají žádné zábrany, potřebujeme otevřít dostupné

²⁰² V anglickém překladu jeho projevu jsou čtyři slova: to welcome, to protect, to promote and to integrate.

a bezpečné humanitární kanály. Odpovědné a důstojné přijetí našich bratrů a sester začíná tím, že jim nabízí důstojné a řádné útočiště.

K otázce chránit cizince předchůdce papeže Františka, papež Benedikt XVI., zdůraznil skutečnost, že migrační zkušenost často činí lidi zranitelnějšími vůči vykořisťování, zneužívání a násilí. Jedná se o miliony migrujících pracovníků, mužů a žen - a mezi těmito muži a ženami jsou ti, kteří se nacházejí v neregulérních situacích, včetně těch, kdo se stali oběťmi obchodování s lidmi. Obrana jejich nezczitelných práv, zajištění jejich základních svobod a respektování jejich důstojnosti jsou povinnosti, od nichž nikdo (žádný stát či společnost) nemůže být osvobozen. Ochrana těchto bratrů a sester je morální povinností, která se odráží v přijímání právních nástrojů, mezinárodních i vnitrostátních, které musejí být jasné a relevantní...je důležité upřednostňovat konstruktivní procesy, které jsou možná pomalejší než okamžité společenské nálady, dále je potřeba zavádět včasné a humánní programy v boji proti obchodování s lidmi, které využívá neštěstí druhých, koordinovat úsilí všech aktérů, mezi nimiž musejí zaujímat místo i církve.

Je důležité *podporovat cizince*. Jen ochrana nestačí. Vyžaduje se podpora integrálního lidského rozvoje migrantů, exulantů a uprchlíků, kterého dosáhneme tím, že se budeme účastnit neocenitelných dober spravedlnosti, pokoje a péče o stvoření. Rozvoj člověka je podle sociální nauky církve nepopíratelným právem každé lidské bytosti. Jako takový musí být zaručen zajištěním nezbytných podmínek pro jeho realizaci v individuálním i sociálním kontextu, poskytnutím férového přístupu k základním dobrům pro všechny lidi a nabízením možnosti volby a růstu. Také zde je zapotřebí koordinovaného úsilí, které předpokládá účast všech aktérů: od politických stran po občanskou společnost, od mezinárodních organizací po církevní organizace. Humánní podpora migrantů a jejich rodin začíná v zemích jejich původu, které by měly zaručit podmínky důstojného života. Za tímto účelem je třeba podporovat snahy, které vedou k realizaci programů mezinárodní spolupráce, které zahrnují migranty jako aktivní protagonisty.

Je zapotřebí *integrace cizinců*. Integrace, která není ani asimilací, ani přijetím jen příjemných podnětů z jiné kultury. Jedná se o oboustranný proces, založený na společném uznání kulturního bohatství druhé strany: není to překrývání jedné kultury druhou, ani vzájemná izolace přinášející riziko vytváření ghett. Co se týče těch, kteří k nám přicházejí: jsou povinni neuzavírat se před kulturou a tradicemi přijímající země,

musejí respektovat především její zákony, nesmí být ovšem přehlížena rodinná dimenze integračního procesu a totiž opětovné sloučení rodiny, jak to již zmiňoval Jan Pavel II.

Pokud jde o obyvatele přijímající země, musejí být podporováni v tom, aby byli dostatečně obeznámeni a otevřeni integračním procesům, k čemuž nedochází ani jednoduše ani okamžitě, ale je to nezbytné s ohledem na budoucnost.

Pro křesťanskou komunitu je pokojná integrace osob z různých kultur určitým způsobem odrazem její univerzálnosti, neboť jednota, která neruší etnickou a kulturní rozmanitost, je součástí života církve, která je otevřena všem...²⁰³

²⁰³ Volně přeloženo z Papež František. *Address of His Holiness Pope Francis to Participants in the International Forum on „Migration and Peace*. Vatikán: 21. února 2017. [online]. Nestránkováno [cit. 10. 6. 2017]. Dostupný z www: http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2017/february/documents/papa-francesco_20170221_forum-migrazioni-pace.html.

Seznam použitých zkratek

FN Motol	Fakultní nemocnice Motol v Praze
KKC	Katechismus katolické církve
MPO	Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR
MPSV ČR	Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR
MV ČR	Ministerstvo vnitra ČR
ČR	Česká republika
ZÚ	Zastupitelský úřad

Seznam literatury

Monografie

- ANZENBACHER, Arno. *Křesťanská sociální etika*. 1. vydání, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004.
- BRETTELL, Caroline, B. - HOLLYFIELD, James, F. *Migration Theory: Talking across disciplines. Introduction*, s. 3, tab. č.1. New York a Londýn: Routledge, 2000.
- CSABA, Szalo. *Transnacionální migrace: Proměny identit, hranic a vědění o nich*. 1. Vydání, Centrum pro studium demokracie a kultury. Brno: 2007.
- DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 2006.
- DRBOHLAV, Dušan a kol. *Migrace a (i)migranti v Česku. Kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?* Praha: Slon, 2010, 1. vydání.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005.
- Marlou Schrover, Joanne van der Leun, Leo Lucassen a Chris Quispel (ed.): *Illegal Migration and Gender in a Global and Historical Perspective*. IMISCOE Research. Amsterdam University Press, Amsterdam, 2008.
- OPATRŇÝ, Michal. *Přehled metod pastorační práce*. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta, Katedra praktické teologie: České Budějovice, 2009.
- PAPEŽSKÁ RADA PRO MÍR A SPRAVEDLNOST. *Kompedium sociální nauky církve*. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří: 2006.
- PAVLÍKOVÁ, Eva, SLÁDEK, Karel a kol. *Sociální situace a religiozita Ukrajinských migrantů v ČR*. Nakl. Pavel Mervart, Červený Kostelec: 2009.
- SLÁDEK, Karel a kol. *Řeckokatolická církev v českých zemích*. Červený Kostelec: 2014.
- SLÁDEK, Karel. *Ruská diaspora v České republice. Sociální, politická a religiozní variabilita ruské migrace*. Červený Kostelec: 2010.
- SLÁDEK, Karel. *Mystická teologie východoslovanských křesťanů*. Červený Kostelec: 2010.
- SLÁDEK, Karel. *Křesťanství a islám v liberálním státu Výzvy tradice a současnosti*. Červený Kostelec: 2012.
- SOKOL, Jan. *Etika, život, instituce. Pokus o praktickou filosofii*. Praha: Vyšehrad, 2014.

ŠTICA, Petr. *Etika a migrace: vybrané otázky současné imigrace a migrační politiky*. 1. vydání. Ostrava: Moravapress, 2014. 108 s.

ŠTICA, Petr. *Cizinec v tvých branách: biblické podněty pro etickou reflexi migrace*. Praha: Karolinum, 2010, 120 s.

ŠTICA, Petr. *Migrace a státní suverenity: oprávnění a hranice přistěhovalecké politiky z pohledu křesťanské sociální etiky*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010. 321 s. ;

WEINER, Myron: *The global migration crisis, Challenges to states and to human rights*. HarperCollins College Publishers, New York : 1995.

Bakalářské/diplomové/disertační práce

HERVERTOVÁ, Vojtěška. *Faktory ovlivňující působení cirkulačních pracovních migrantů z Ukrajiny na pražském trhu práce*. [rukopis] Bakalářská práce, vedoucí: Mgr. Ondřej Klípa, Ph.D., Oponent: Mgr. Yana Leontiyeva: Praha, Evangelická teologická fakulta UK, 2009.

NEKORJAK, Michal. *Mezisyvěty: organizované zaměstnávání migrantů z Ukrajiny v České republice*, Disertační práce, Školitel: Prof. PhDr. Ivo Možný, Csc., Brno, 2009.

Integrální přijetí/přijímání cizinců [rukopis]: Etický rozměr integrace ukrajinských přistěhovalců v České republice – mikrostudie: diplomová práce / Iveta Somerová; vedoucí práce: Mgr. Vojtěch Mašek, Ph.D. -- Praha, 2015. -- 69 s.

Článek v monografii

BAUM, Gregory. *Structures of Sin* In: BAUM, Gregory – ELLSBERG, Robert (ed.): *The Logic of Solidarity: Commentaries on Pope John Paul II's Encyclical On Social Concern*, ed. Maryknoll, N.Y.: Orbis, 1989, s. 110–126 In: HEYER, Kristin E, 2010, s. 410-436.

ČERMÁKOVÁ, Dita. *Klientský systém a jeho specifika*. In: DRBOHLAV, Dušan (ed.): *Nelegální ekonomické aktivity migrantů*. Praha : Karolinum, 2008. str. 167-175.

ČIŽINSKÝ, Pavel. *Národní právo, Diskriminace neregulérních migrantů*. In: HRADEČNÁ, Pavla a kol. *Řešení otázek neoprávněného pobytu cizinců: situace v ČR a ve vybraných evropských zemích*. Praha: Linde, 2011, s. 131 až 136.

ČIŽINSKÝ, Pavel, HOLÍKOVÁ, Klára, JELÍNKOVÁ, Marie: *Neregulérní migranti na trhu práce*. In: HRADEČNÁ, Pavla a kol. *Řešení otázek neoprávněného pobytu cizinců: situace v ČR a ve vybraných evropských zemích*. Praha: Linde, 2011, s. 136-151.

ČIŽINSKÝ, Pavel, HOLÍKOVÁ, Klára, JELÍNKOVÁ, Marie. Vybraná hospodářská práva neregulérních migrantů. In: Hradečná, Pavla a kol. *Řešení otázek neoprávněného pobytu cizinců: situace v ČR a ve vybraných evropských zemích*. Praha: Linde, 2011 s. 151-161.

DAMANG, Ferdinand D. *Structures and Structural Sin*. Hapag 2, No 1. 2005, s. 77-92.

FLORES, A. - JOHNSON, D. *Collective responsibility and professional roles*. Ethics 93, 1983, s. 545-547 In: HIMES, Kenneth R. „*Social Sin and the Role of the Individual*.“ *Annual of the Society of Christian Ethics*, vol. 6, 1986, s. 183–218.

HENRIOT, Peter J. *Social Sin: The Recovery of a Christian Tradition*“ In HEYER, Kristin E. „*Social sin and immigration: good fences make bad neighbors*“, Theological Studies. May 2010, vol. 71, no. 2, s. 410-436.

JAN PAVEL II. *Poselství k oslavě Světového dne míru 1.ledna 1999*. In: Papežská rada pro mír a spravedlnost. *Kompendium sociální nauky církve*. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří: 2006.

JELÍNKOVÁ, Marie. Přístup migrantů bez oprávnění k pobytu v ČR k přístupu ke zdravotní péči a ke vzdělání. In: HRADEČNÁ, Pavla a kol. *Řešení otázek neoprávněného pobytu cizinců: situace v ČR a ve vybraných evropských zemích*. Praha: Linde, 2011. s. 161-171.

MUÑOZ, Ronaldo: *Nueva conciencia de la iglesia en America Latina*. Salamanca: Ediciones Sígueme, 1974, s. 102-103 In: DAMANG, Ferdinand D.: *Structures and Structural Sin*. Hapag 2, No 1. 2005, s. 77-92.

ROZUMEK, Martin. Právo na rodinný život neregulérních migrantů. In: HRADEČNÁ, Pavla a kol. *Řešení otázek neoprávněného pobytu cizinců: situace v ČR a ve vybraných evropských zemích*. Praha : Linde, 2011, s. 171-186.

ROZUMKOVÁ, Pavla. Vyoštění a zajištění neregulérních migrantů. In: Hradečná, Pavla a kol. *Řešení otázek neoprávněného pobytu cizinců: situace v ČR a ve vybraných evropských zemích*. Praha : Linde, 2011, s. 186-201..

SEGUNDO, Juan Luís: *A theology of the new Humanity*. Vol. II: Grace and Human condition, Maryknoll. Orbis. 1973, s. 37 In: DAMANG, Ferdinand D.: *Structures and Structural Sin*. Hapag 2, No 1. 2005, str. 77-92.

ŠTICA, Petr: *Immigration policy between selective recruitment and restriction. Ethical Questions Concerning Third-Country Migrants in the Czech Republic*. In: BRAZAL, Agnes (Author, Editor), DÁVILA, María, Teresa (Editor). *Living With(out) Borders*:

Catholic Theological Ethics on the Migrations of Peoples (Catholic Theological Ethics in the World Church). New York: Orbis Books, 2016, s. 56-66.

TRLIFAJOVÁ, Lucie - CIESLAROVÁ, Veronika: „*Situace ukrajinských rodin v ČR a role rodiny v migraci*“. s. 67-81. In: PAVLÍKOVÁ, Eva, SLÁDEK, Karel. a kol.: *Sociální situace a religiozita Ukrajinských migrantů v ČR*. Nakl. Pavel Mervart: Červený Kostelec, 2009. s. 67-81.

Články

ANZENBACHER, Arno *Co je sociální spravedlnost*. Teologické texty. číslo 2004/4. [online]. nestránkováno [cit. 25. 5. 2017]. Dostupný z www:

<<http://www.teologicketexty.cz/casopis/2004-4/Co-je-socialni-spravedlnost.html>>.”

BAUM, Gregory. *Religion and Alienation: A Theological Reading of Sociology*. New York: Paulist, 1975, str. 200–203 In: HEYER, Kristin E. s. 410-436, na str. 426.

ČERNÍK, Jan. *Klientský systém jako quasi-feudalismus v Česku*. *MIGRACE ONLINE*. [online]. Praha: leden 2005. str. 4 [cit. 9.5. 2017]. Dostupný z www:

<http://aa.ecn.cz/img_upload/79a33131c9c4293e0fcef50bfa263ef/JCernik_Klientura_1.pdf>

HENRIOT, Peter J. *Social Sin: The Recovery of a Christian Tradition* In: WHITEHEAD, D. and EASTON, Evelyn, James. *Method in Ministry: Theological Reflection and Christian Ministry*. New York, Seabury, 1980. s. 127–144 In: HEYER, Kristin E, 2010, s. 410-436.

HEYER, Kristin E.: Social sin and immigration: good fences make bad neighbors. *Theological Studies*. May 2010, vol. 71, no. 2, s. 410-436.

HIMES, Kenneth R. „*Social Sin and the Role of the Individual*.“ *Annual of the Society of Christian Ethics*, vol. 6, 1986, strany 183–218, na str. 189.

LEONTIYEVA, Yana - VOJTKOVÁ, Michaela. *Zdroje dat o cizincích v ČR*. *Informační bulletin Sociologického datového archivu*. Praha: 2006, ročník VIII.

MAŠEK, Vojtěch: „*Banalita*“ *dobra a strukturální hřích*. *AUC THEOLOGICA 2016* – roč. 6, č. 1, s. 173–196.

NEKORJAK, Michal: *Klientský systém a ukrajinská pracovní migrace do České republiky*. *SOCIÁLNÍ STUDIA 1/2006*. [online]. Praha: leden 2006. str. 93 [cit. 26.5. 2017]. Dostupný z www: <<http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080227135336.pdf>>.

LIVINSKÝ, Oleksa a KOČÍK, René. *Výnosné povolání: obchodníci s prací*. Za prací do ČR, příloha Lidových novin, 2003, In: ČERNÍK, Jan. *Klientský systém jako quasi-*

feudalismus v Česku. *MIGRACE ONLINE*. [online]. Praha, leden 2005. s. 4 [cit. 9.5. 2017].

Dostupný z www:

<http://aa.ecn.cz/img_upload/79a33131c9c4293e0fcef50bfa263ef/JCernik_Klientura_1.pdf>

Papež František. *Address of His Holiness Pope Francis to Participants in the International Forum on „Migration and Peace*. Vatikán: 21. února 2017. [online]. Nestránkováno [cit. 10. 6. 2017]. Dostupný z www:

<http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2017/february/documents/papa-francesco_20170221_forum-migrazioni-pace.html>.

ŘEHÁKOVÁ, Markéta - VÁCHAL, Adam. *Agentury práce čeká "čistka". Novela zákona zavede půlmilionové kauce i vyšší pokuty*.“ *Hospodářské noviny* ze dne 1. 6. 2017. [online]. nestránkováno. [cit. 2. 6. 2017]. Dostupný z www: <<http://archiv.ihned.cz/c1-65750920-agentury-prace-ceka-cistka>>.

SOBRINO, Jon. *Strukturní hřích a strukturní milost*. In: *Teologické texty 1994*, č. 2, [online]. str. 55-59 [cit. 27. 8. 2016]. Dostupný z www:

<<http://www.teologicketexty.cz/casopis/1994-2/Strukturni-hrich-a-strukturni-spravedlnost/55>>.

ŽIŽKOVÁ, Markéta. *Migranti získají v Polsku pracovní víza snadno, pak jdou do Čech*. Nestránkováno. [cit. 12. 5. 2017]. Dostupný z www:

<<http://www.info.cz/cesko/ukrajinska-expertka-migranti-ziskaji-v-polsku-pracovni-viza-snadno-pak-jdou-do-cech-9356.html>>.

Elektronické zdroje

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD: *Život cizinců v ČR – 2016* [online]. 3. Zaměstnanost cizinců v ČR, nestránkováno. [cit. 3. 5. 2017]. Dostupný z www:

<<https://www.czso.cz/csu/czso/zivot-cizincu-v-cr-4e8zpr5hif>>.

HENIG, David. *Transnacionalismus*. University of Durham (UK). [online]. *AntropoWEBZIN 2-3/2007*, nestránkováno [cit. 23. 5. 2017]. Dostupný z www:

<<http://www.antropoweb.cz/cs/transnacionalismus>>.

MARKOVÁ, Agáta, POSPÍŠILOVÁ, Alžběta, HERVERTOVÁ, Vojtěška: *Komerční sexuální zneužívání dětí z lidsko-právního pohledu. Přednáška pro JABOK*. [online]. Praha: 2009. slidy 4 a 13 [cit. 4.6. 2017]. Dostupný z www:

<<http://docplayer.cz/2914600-Tema-prednasky-komercni-sexualni-zneuzivani.html>>.

MV ČR. *Migrační a azylová politika České republiky*. [online]. nestránkováno [cit. 3. 5. 2017]. Dostupný z www: <<http://www.mvcr.cz/clanek/migracni-a-azylova-politika-ceske-republiky-470144.aspx?q=Y2hudW09NQ%3d%3d>>.

MV ČR. *Postup při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců – Ve vzájemném respektu v roce 2017*, s. 1 – součástí Usnesení vlády České republiky ze dne 9. ledna 2017 č. 11.

MV ČR. *Trvalý pobyt - občané třetích zemí*. [online]. Praha:, ze dne 6. 2. 2017. Nestránkováno. [cit. 6. 6. 2017]. Dostupný z www: <<http://www.mvcr.cz/clanek/obcane-tretich-zemi-trvaly-pobyt.aspx>>.

MV ČR. *Zaměstnanecká karta* [online]. nestránkováno [cit. 3. 6. 2017]. Dostupný z www: <<http://www.mvcr.cz/clanek/zamestnanecka-karta.aspx>>.

MV ČR. *Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců na území České republiky v roce 2015*. [online]. s. 107. [cit. 5. 5. 2017].

Dostupný z www: <<http://www.mvcr.cz/clanek/migracni-a-azylova-politika-ceske-republiky-470144.aspx?q=Y2hudW09NA%3D%3D>>.

PORTÁL MIGRACEONLINE <<http://www.migraceonline.cz>>.

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. *Nedostatky systému Visapoint odporují mezinárodním závazkům ČR*. Tisková zpráva. 11. září 2012. [online]. nestránkováno. [cit. 5. 5. 2017]. Dostupný z www: <<https://www.ochrance.cz/aktualne/tiskove-zpravy-2017/nedostatky-systemu-visapoint-odporuji-mezinarodnim-zavazkum-cr/>>.

Zástupci organizací a iniciativ: *Proti kriminalizaci pracovní migrace. Otevřený dopis ministrowi vnitra*. [online]. Praha: 21. 3. 2017. nestránkováno [cit. 4.6. 2017]. Dostupný z www: <<http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/proti-kriminalizaci-pracovni-migrace-otevreny-dopis-ministrovi-vnitra>>.

Prameny:

Smlouva mezi Českou republikou a Ukrajinou o sociálním zabezpečení podepsaná dne 4. července 2001 v Kyjevě.[online]. s.4 [cit. 1. 6. 2017]. Dostupný z www: <<http://www.mpsv.cz/cs/1332>>.

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, v platném znění.

Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (*tzv. Antidiskriminační zákon*), v platném znění.

Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu, v platném znění.

Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, v platném znění.

Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník, v platném znění.

Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, v platném znění.

Zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech, v platném znění.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění.

Katechismus katolické církve. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

Papežská rada pro mír a spravedlnost. *Kompendium katechismu katolické církve*. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří: 2006, s. 114.

Papežská rada pro mír a spravedlnost. *Kompendium sociální nauky církve*. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří: 2006, ISBN 80-7195-094-7, čl. 193.

Pontifical Council for Human and Christian Development/‘Cor Unum’. World Hunger, A Challenge for All: Development in Solidarity. Vatican City, 4 October 1996. [online]. Nestránkováno [cit. 28. 8. 2016]. Dostupný z www:

<http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/corunum/documents/rc_pc_corunum_doc_04101996_world-hunger_en.html>.

Další církevní prameny

Encyklika papeže Františka. *Evangelii Gaudium* [online]. 24. 11. 2013, Nestránkováno [cit. 27. 8. 2016]. Dostupný z www:

<<http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=19230>>.

Encyklika papeže Jana Pavla II. *Laborem Exercens*.(1981). ZVON: Praha, 1996.

Libertatis conscientia. [online]. 22. 3. 1986. Nestránkováno [cit. 27. 8. 2016]. Dostupný z www:<<http://www.priestsforlife.org/articles/2637-instruction-on-christian-freedom-and-liberation>>.

CONGREGATION FOR THE DOCTRINE OF THE FAITH: *Libertatis nuntius*. [online]. 6.8.1984. Nestránkováno [cit. 12. 8. 2016]. Dostupný z www:<http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19840806_theology-liberation_en.html>.

Posynodální apoštolské adhortace Jana Pavla II. *Reconciliatio et paenitentia* (O smíření a pokání v dnešním poslání církve ze 2. prosince 1984). ZVON: Praha, 1996.

Encyklika papeže Lva XIII. *Rerum novarum*. (1891). ZVON: Praha, 1996.

Encyklika papeže Pia XI. *Quadregesimo anno*. (1931). ZVON: Praha, 1996.

Přílohy

Příloha č. 1: Základní charakteristiky členů jednotky zjišťování

Tab. 1 Struktura informátorů mého mikro-výzkumu

Jméno (pozměněné na přání informátorů); Rodinný stav, děti	Věk	Nejvyšší dosažené vzdělání*	Místo stálého bydliště na Ukrajině, v pořadí: okres/oblast	Rok, kdy poprvé přišel do ČR	Současné zaměstnání/ podnikání v ČR/zda přes „klienta“ či nikoliv - pracovní pozice
Maryna; vdaná, 2 děti na Ukrajině, 1 dítě v Praze, plánuje všechny děti přivést do ČR	41	SŠ bez maturity: obor – šička a kuchař/cukrář (výuční list)	Horodenka/ oblast Ivanofrankovsk, západní Ukrajina	2002	Restaurace; Pomocná síla v kuchyni/ Příprava salátů a příloh, nepracuje přes „klienta“ ale má přes něj zlegalizovanou práci
Anča; vdova, 3 dospělé dcery (děti a vnuci na Ukrajině)	58	SŠ bez maturity: zdravotní sestra (výuční list)	Horodenka/ oblast Ivanofrankovsk, západní Ukrajina	2002	Restaurace; Pomocná síla v kuchyni; Zda práci získala přes „klienta“ nebylo z jejích vyjádření úplně jasné
Nataša; vdaná, 3 děti i manžel v ČR	36	SŠ bez maturity: zdravotní sestra (výuční list)	Horodenka/ oblast Ivanofrankovsk, západní Ukrajina	2007	úklidy kanceláří, ne přes „klienta“
Iryna, svobodná, bezdětná, otec na Ukrajině, sestra v Itálii	33	Vysoká škola ekonomická ve Lvově (5 let studovala po střední škole)	Lvovská oblast západní Ukrajina	2007	Ve směnárně v centru Prahy, ne přes „klienta“
Natálka; svobodná, bezdětná, rodiče a bratr na Ukrajině	39	ZŠ, navštěvovala SOU na šití bot, ale nedokončila jí, nezajímala jí ten obor, ke vzdělávání se už nevrátila	Stryi, Zakarpatí	2007	V hotelu jako pokojská, práci má přes „klienta“
Lubomyr, ženatý s Marynou, 3 děti	42	SŠ bez maturity: řidič	Ivanofrankovská oblast	2005	Na stavbě, přes známého, dříve

chce mít v ČR, zatím jedno v Praze		z povolání			práce výhradně přes „klienta“
Vasyl, po druhé ženatý, první rodina se kvůli migraci rozpadla, celkem 3 děti	45	VŠ, Ing., Černovický polytechnický institut, vzdělání uznané ČVUT	Snatyňský okres Ivanofrankovská oblast	1998	Současnou práci sehnal přes internet
Ivan, ženatý, 2 děti, rodina na Ukrajině	34	SŠ bez maturity: řidič z povolání	Ivanofrankovská oblast	2017	Pracuje na stavbě přes „klienta“

* Vzdělávání migrantů dosažené na Ukrajině je převedeno na české ekvivalenty, bližší vysvětlení se nachází v mojí bakalářské práci²⁰⁴

²⁰⁴ Srov. HERVERTOVÁ, Vojtěška, 2009, s. 54.

Příloha č. 2 - Vodítka pro rozhovor s pracovními migranty z Ukrajiny

Zahájení rozhovoru:

Dobrý den, jmenuji se Vojtěška Hervertová a studuji Univerzitu Karlovu. Píšu diplomovou práci na téma, jak se žije Ukrajincům v Čechách. Kontakt na Vás jsem získala od Můžeme hovořit česky? Kdybyste něčemu nerozuměl/a, klidně se ozvěte, probereme to znovu. Budu Vám klást otázky týkající se Vašich zaměstnání v minulosti, co děláte teď, a jaké plány máte do budoucna. *Budu mít připravené záznamové archy, kam budu odpovědi zapisovat, upozorním informátora, že kvůli zapisování bude rozhovor trvat déle, pokud odmítne nahrát rozhovor na diktafon.* To, co si zde řekneme je zcela anonymní. Ve své práci nebudu uvádět Vaše jméno, ani adresu, kde bydlíte nebo pracujete. Když nebudete chtít na něco odpovědět, vynecháme to. Zajímá mě, jak se v Čechách žije Ukrajincům. Pracovala jsem s Ukrajinci v charitě (Caritas). Děkuji Vám za Váš čas i energii. Chcete se mě něco na úvod zeptat?

Úvod

Kolik je Vám let?
Z jaké oblasti Ukrajiny pocházíte/města/vesnice?
Kdy jste přišel do ČR?
Byl jste zde opakovaně?
Proč jste se rozhodl pro práci v ČR?

Zaměstnání

Kde pracujete?
Jak jste se dostal k této práci?
Jak dlouho tam jste?
Zařídil Vám jí někdo nebo jste si ji sehnal sám?
Máte povolení k zaměstnání?
Vyřizoval jste si ho sám nebo někdo jiný? Kdo?
Kolik jste za to zaplatil?
Jak se k Vám chovali na úřadu práce?
Jak se k Vám chová zaměstnavatel? Máte českého nebo ukrajinského zaměstnavatele?
Řešil jste s ním někdy něco vážného?
Jak se zachoval?
Co se dělo potom?
Jak se k Vám chovají čeští kolegové? Jak ukrajinští?
Už jste si někdy stěžoval?
Jak byste postupoval, kdyby nastal nějaký problém?
Na koho byste se obrátil?
Co si myslíte o klientech?
Jaké služby klienti nabízejí?
Máte s nimi nějaké zkušenosti, jaké?
Změnily se nějak služby, které klienti nabízejí v předchozích letech?
Uvažoval jste někdy o lepší práci? Proč ano proč ne?
Myslíte si, že byste jí získal? Proč ano proč ne?
Jak jste spokojený s platem?
Dostal jste někdy výplatu opožděně?

Stalo se Vám to opakovaně? Jak jste to řešil?
Jak jste spokojený s pracovními podmínkami?
Co by mohlo být lepší?

Podnikání – pokud je to relevantní

V jaké oblasti podnikáte?
Kdo Vám zařizoval živnostenský list?
Jaké máte zkušenosti s živnostenským úřadem?
Máte podřízené?
Jak se Vám v tom daří?
Jaké si myslíte, že jsou překážky v podnikání v ČR?
Jaké mohou nastat komplikace nebo problémy?
Setkal jste se s něčím takovým nebo Vaši známí?

Vzdělávání

Jaké máte vzdělání?
Jaké školy jste studoval?
Studoval jste někdy v České republice?
Nebo Vaši známí/rodinní příslušníci?
Co si myslíte o vzdělání v Česku?
Napadají Vás nějaké problémy, které může mít cizinec studující nějakou školu v Česku?
Jsou nějaké rozdíly mezi vzděláváním v Čechách a na Ukrajině?

Rodina

Máte rodinu na Ukrajině nebo v Čechách?
Jak ovlivnilo to, že jste odjel do zahraničí, Vaši rodinu?
Jak se situace ve Vaší rodině změnila?
Jak se změnily vztahy s partnerem/dětmi/rodiči?
Jak často jezdíte domů?
Posíláte domů peníze?

Pobyt

Jaký druh povolení pobytu máte?
Za jakým účelem?
Zařizoval Vám ho někdo nebo Vy sám?
Kolik Vás to stálo?
Jaké máte zkušenosti s cizineckou policií/ministerstvem vnitra?
Jaké problémy si myslíte, že může mít cizinec, když usiluje o pobyt v České republice?
Měl jste nějaké problémy?
Jak jste je řešil?
Co je dobré a co by mohlo být jinak?
Jakého právního postavení byste chtěl/a dosáhnout v budoucnu?
Jaké máte plány?
Jak dlouho chcete zůstat?
Dostal/a jste někdy správně vyhoštění? Jak jste tuto situaci řešil/a?

Sociální zabezpečení

Máte sociální pojištění?
Kolik platíte?
Jak to budete mít s důchodem?

Spoříte si?

Byl jste někdy bez práce?

Byl jste někdy v evidenci nezaměstnaných úřadu práce v ČR? Jak dlouho?

Zdraví a zdravotní péče

Máte zdravotní pojištění?

České nebo ukrajinské?

Kolik platíte?

Měl jste v průběhu pobytu v ČR zdravotní problémy?

Na koho jste se obrátil?

Jak se k Vám choval lékař, zdravotní sestry?

Máte zkušenosti s hospitalizací?

Jak probíhala?

Stačilo zdravotní pojištění na pokrytí nákladů?

Ztratil jste kvůli nemoci někdy povolení k pobytu nebo práci?

Pokud jste ještě neřešil zdravotní problémy, jak si myslíte, že se český personál chová k cizincům?

Mají Vaši známí nějaké zkušenosti?

Bydlení

Bydlíte v podnájmu nebo na ubytovně?

S kým bydlíte?

Jak se Vám bydlí?

Kdo Vám bydlení zařizoval?

Setkal jste se s nějakými problémy s bydlením? Jakými?

Jak jste je řešil?

Co pomohlo?

Jaký mají vztah čeští majitelé bytů k cizincům?

Vztah ke společnosti

Co si myslíte o Čechách?

Myslíte si že, vaše postavení v české společnosti (to, jak se na vás dívají/dívají vaši zaměstnavatelé, spolupracovníci, sousedé, známí) nějak souvisí s prací, kterou v Česku děláte?

Co považujete za největší překážky pro spokojenost v ČR?

Co Vás nejvíce trápí? Co byste chtěl změnit?

Jak se vyrovnáváte s problémy? Jak je řešíte?

Myslíte si, že jsou cizinci diskriminováni?

Proč si to myslíte?

Náboženský život

Věříte v Boha?

K jaké církvi se hlásíte?

Chodíte na Bohoslužby tady v Čechách? Pokud ano, jak často?

Chodil jste i na Ukrajině? Pokud ano, jak často?

Považujete víru pro Vás osobně za důležitou?

Ovlivňuje víra Vaš každodenní život? Pokud ano, jak?

Jste v současnosti spokojený se svým duchovním životem a praxí?

Změnila se nějak Vaše víra tím, že jste odjel z domova? Jak?

Příloha č. 3 – Přehled zkoumání jevu migrace z pohledu vybraných vědeckých disciplín

Tab. 2 Dle Brettellové a Hollyfielda²⁰⁵ se migrační teorie prolínají následujícím způsobem s vybranými vědeckými obory:

Obor	Výzkumné otázky	Stupně/jednotky analýzy	Převládající teorie	Vzorové hypotézy
Antropologie	Jak migrace ovlivňuje kulturní změnu a etnickou identitu?	Převládá mikro úroveň / jedinci, domácnosti, skupiny	Vztahové nebo strukturalistické a transnárodní	Společenské sítě pomáhají udržovat kulturní diferenciaci.
Demografie	Jak migrace ovlivňuje populační změny?	Převládá makro úroveň/ obyvatelstvo	Racionalistické (vycházející z ekonomických teorií)	Imigrace zvyšuje porodnost.
Ekonomika	Co vysvětlí tendenci migrovat a následky migrace?	Převládá mikro úroveň / jedinci	Racionalistické: náklady - výnosy, push – pull faktor (nabídka – poptávka)	Začlenění imigrantů závisí na jejich lidském kapitálu.
Historie	Jaký vliv má migrace na historický vývoj?	Převládá mikro úroveň / jedinci a skupiny	Vyhýbající se teorie a testování hypotéz	Neaplikovatelné
Právo	Jak právo ovlivňuje migraci?	Makro i mikro úroveň / politický a právní systém	Institucionalistické a racionalistické (čerpající ze společenských věd)	Právo vytváří motivační struktury pro migranty.
Politické vědy	Proč mají státy potíže s řízením migrace?	Převládá makro úroveň / politické a mezinárodní systémy	Institucionalistické a racionalistické	Státy jsou často pohlceny pro-imigrantskými zájmy.
Sociologie	Co vysvětluje začlenění imigrantů?	Převažuje makro úroveň / etnické skupiny a společenské třídy	Strukturalistické a/nebo funkcionalistické	Začlenění imigrantů je závislé na sociálním kapitálu.

²⁰⁵ Cit. BRETTELL, Caroline, B. - HOLLYFIELD, James, F. *Migration Theory: Talking across disciplines. Introduction.*, s. 3, tab. č.1. New York a Londýn: Routledge, 2000.